

Y.M.Əlizadə, Q.M.Məhərrəmli

**AZƏRBAYCAN EFİRİ:
TARİX VƏ MÜASİRLİK**

Bakı – “Nurlan” – 2006

461
+
265

**"Azərbaycan Televiziya və Radio Verilişləri"
QSC İdara Heyətinin qərarı ilə nəşr edilir**

Redaktor:

Əli Həsənov

tarix elmləri doktoru, professor

Rəyçi:

Rafael Hüseynov

filologiya elmləri doktoru, professor

Əlizadə Y.M., Məhərrəmli Q.M.
Azərbaycan efiri: tarix və müasirlik.
Bakı, "Nurlan", 2006. - 184 səh.

255492

Kitabda Azərbaycan milli radiosu və televiziyanının təşəkkülü, elektron KİV vasitəsi kimi formalaşması, mürəkkəb inkişaf yolu, yaradıcılıq baxımından və texnoloji cəhətdən keçdiyi tarixi mərhələlər işıqlandırılmışdır.

Geniş oxucu auditoriyası üçün nəzərdə tutulmuş əsərdə radio və televiziyanın tarixini eks etdirən bir sıra yeni sənədlər və teleradionun ilk əməkdaşlarının xatirələri də verilmişdir.

**BDU-nun
Elmi kitabxəsi**

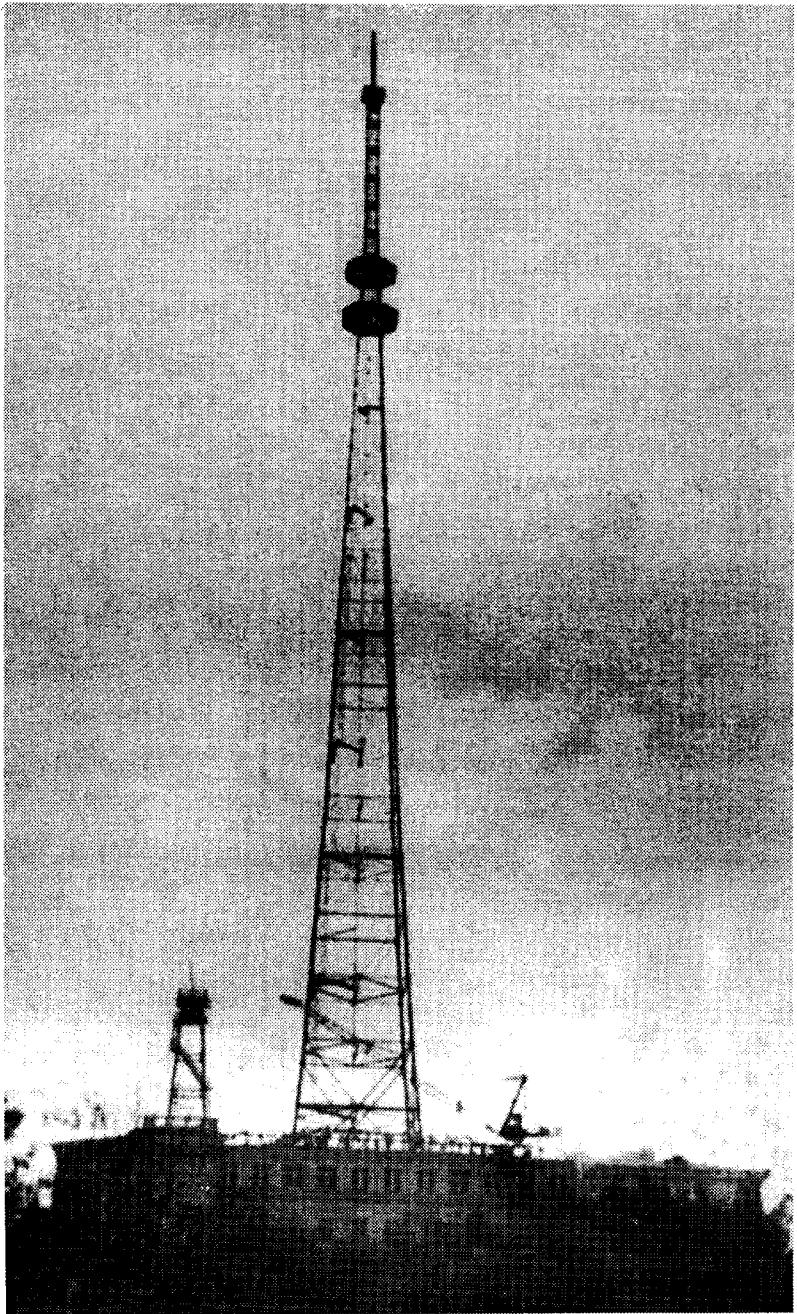
Ə 4702000000 2006
N-098

© "Nurlan", 2006

Azərbaycan televiziyası və radiosu zəngin və şərəfli inkişaf yolu keçərək xalqımızın yüksək əxlaqi dəyərlərinin, ictimai-siyasi ideallarının, mədəniyyətinin, arzu və istəklərinin ifadəcisinə çevrilmişdir. Bu gün milli televiziya və radiomuz, sözün əsl mənasında, xalqın tribunasıdır.

Müstəqilliyimizin əbədiliyinin və milli dövlət quruculuğu prosesinin dönməzliyinin təbliğində, müstəqil Azərbaycan dövlətinin indiki dirçəliş mərhələsində televiziya və radionun fəaliyyəti əvəz olunmazdır.

Heydər Əliyev

GİRİŞ

Bütün dünyada kütləvi informasiyanın nəhəng kanallarından sayılan televiziya və radio milyonların tribunası olmaq etibarilə cəmiyyətin məlumatlandırılmasında, xalqın yaradıcı qüvvəsinin səfərbərliyə alınmasında, demokratiya və hüquqi dövlət quruculuğu prosesinin genişlənməsində, tamaşaçı və dinləyicilərin estetik dünyagörüşünün formalaşmasında önəmli rol oynayır. Bəşəriyyət informasiyalı cəmiyyətə yaxınlaşdıqca, informasiya - kommunikasiya texnologiyaları sürətlə inkişaf etdikcə bütün dünya üçün bu elektron vasitələrin rolu və əhəmiyyəti də artır.

Azərbaycan müasir dünyanın radio və televiziya sisteminə ən tez iyiyələnmiş ölkələrindən biridir. Radio ölkəmizdə 1926-cı ildə dil açıb, otuz il sonra, 1956-cı ildə isə evlərimizi televiziya ekranları işıqlandırıb. Bu mənada 2006-cı il teleradiomuz üçün yubileylər ilidir: Azərbaycan radiosu 80, televiziymiz isə yarımsərlik yubileyini qeyd edir. Doğrudur, bu illərin böyük bir hissəsi sovet dönəmində yaşanıb və həmin dövrün ideologiyasına uyğun olaraq bu kütləvi kommunikasiya vasitələri daha çox təbliğat aləti rolunu oynayıb. Amma bununla yanaşı, Azərbaycan teleradiosu təkrarsız polifonik struktura çevrilərək həmişə ictimai-mədəni həyatımızın bir parçası olmuşdur. Efir uzun illər ərzində milli mədəniyyətimizin, ədəbi dilimizin, musiqi, teatr və kino sənətimizin inkişafında böyük rol oynamışdır. Azərbaycan televiziyası və radiosu bu gün də bütövlükdə cəmiyyətimizin güzgüsü, bizim ümumi mədəniyyətimizin, düşüncə tərzimizin, əxlaq və təfəkkürümüzün parlaq göstəricisidir.

Zəngin, şərəfli bir tarixi yol keçmiş Azərbaycan radiosu və televiziyası həmişə ictimai idealların carçası olmuş, xalqmızın mə-

dəniyyətinin, dilinin, milli-mənəvi dəyərlərinin inkişafına layiqli töhfəsini vermişdir. Televiziya və radiomuz bu gün müstəqil dövlətimizin dünyaya açılan geniş pəncərəsi, Yer kürəsinin hər yerinə yayılan gur səsidir. Bu elektron informasiya vasitələri həzirdə müstəqillik və demokratik cəmiyyət quruculuğu yolunda inamlı addımlarını atan Azərbaycanın, onun ən yeni tarixinin salnaməsinin yazılmışında fəal iştirak edir. Milyonlarla tamaşaçı və dinləyici ölkəmizdə gedən ictimai-siyasi proseslər və nəhəng quruculuq işləri barədə, ilk növbədə, məhz Azərbaycan televiziyası və radiosunun programlarından xəbər tutur.

Teleradiomuz təkcə informasiya, məlumatlandırma və mərifləndirmə işi görmür, həm də yeni dövlət quruculuğu prosesinin iştirakçısıdır, Azərbaycan dövlətçiliyinin qorunmasında, ideoloji düşmənlərimizə qarşı mübarizənin ön cəbhəsindədir. Təsadüfi deyildir ki, ümummilli liderimiz Heydər Əliyev ekran-efirin çoxşaxəli işini qiymətləndirərkən demişdir: "Milli televiziya və radiomuz müstəqil dövlət quruculuğu prosesini hərtərəfli işıqlandırmaqla bərabər, həm də taleyükü anlarda xalqın əsl tribunasına çevrilərək, onun istək və arzularını, ölkə həqiqətlərinin carçası rolunu dönmədən həyata keçirir".

* * *

Bu gün bəşəriyyətin qloballaşma dövrünə qədəm qoyduğu bir vaxtda Azərbaycan televiziyası və radiosu bu çağdaş dünyanın informasiya məkanının bir parçası kimi çıxış edir. Eyni zamanda həmin informasiya kanalları öz milli simasını saxlayaraq ölkəmiz haqqında həqiqətlərin carçası rolunu oynamada davam edir.

Hələ dünənə qədər biz özümüzü başqalarına tanıtmaq üçün qədim xalçalar, qayaüstü rəsmlər, tarixi arxitektura nümunələrin-dən söhbət açırdıq. Zəngin tarixi keçmişimizin müəyyən anlarını yaşıdan bu maddi dəlillərlə əcdadlarımızın düşüncə tərzi haqqında danışır və öz qənaətlərimizi başqalarına da təlqin edirik. Bu gün isə televiziya milli dəyərlərimizin, təfəkkürümüzün, intellektimizin və mədəniyyətimizin göstəricisi roluna daha çox iddiyalıdır. Ölkəmizə səfərə gəlmış hər hansı əcnəbi muzeysi baş-

çəkməzdən əvvəl bizi televiziyadan seyr edə bilir. Bəzən bu zahiri görüntülər, məzmundan asılı olmayaraq, dolğun vizual təəssüratlar, xalqımız və cəmiyyətimiz haqqında müəyyən qənaətlər formalaşdırır. Ona görə də biz teleyayımla bağlı olan bu amili, habelə digər sosial-psixoloji amilləri unutmamalıyıq.

Müasir dünya televiziya və radioları həm milli-ictimai və sosial-psixoloji, həm də sənət amillərini və tamaşaçı marağını nəzərə alaraq işləyir. "İşləyir" ifadəsinin burada sözün geniş mənasında qəbul etmək lazımlı gəlir. Çünkü indi cəmiyyət həyatının tərkib hissəsinə çevrilmiş teleradio klassik funksiyaları (məlumatlandırma, maarifləndirmə və əyləndirmə) yerinə yetirməklə yanaşı, həm də toplumun idarə olunmasında, ictimai rəyin formalaşmasında, elmi-texniki tərəqqinin inkişafında, qlobal integrasiya proseslərində fəal rol oynayır. Buna görə də indi televiziya və onun hər hansı gerçekliklə bağlı verilişləri qədər heç nə geniş, qızığın mübahisələr və ziddiyətli rəylər doğurmur. Biz hər gün televiziyanın sehrlili qüvvəsini duyur və bu cazibəni heç nə ilə müqayisə edə bilmirik. Hətta son vaxtlaradək "XX əsrin möcüzəsi" adlandırılan kino da artıq çoxdan özünün texniki kamiliyini və böyük cazibə qüvvəsi ilə fərqlənən mövqeyini mavi ekranaya verməli olmuşdur.

Radio və televiziya bugünkü inkişaf mərhələsinə çatmaq üçün əzablı yollardan keçməli olmuşdur. Bu vasitələrin adı texniki qurğudan mükəmməl informasiya sisteminə çevrilməsi üçün uzun illər, bənzərsiz insan zəkası və yeni texnologiyalar lazımlılaşdır. Biz bəzən böyük zövq, bəzən də narahatlıqla izlədiyimiz televiziya və radionun hansı tarixi prosesləri yaşadığını, hansı mürəkkəb mərhələlərdən keçdiyini, necə formalaşdığını təəssüf ki, dəqiqliyi ilə bilmirik. Səbəbi odur ki, hazırda televiziya və radio tarixinə dair Azərbaycan dilində elmi araşdırıcıların, tədris vəsaitlərinin və populyar kitabların sayı çox azdır.

Sizə təqdim olunan bu kitab radio və televiziyanızın müfəssəl tarixini eks etdirir. Burada radionun meydana gəlməsi, Azərbaycan cəmiyyəti ilə bərabər inkişaf etməsi, təşkilat strukturunun formalaşması, texnoloji və yaradıcılıq cəhətdən kamilləşməsi, xüsusən Böyük Vətən müharibəsi illərində, müharibədən

sonrakı quruculuq dövründə, həmçinin müstəqillik illərindəki fəaliyyəti barədə ətraflı söz açılmışdır. Əsərdə eləcə də Azərbaycan televiziyanının təşəkkülü və onun 50 illik ekran hayatı öz əksini tapmışdır. Milli televiziyamızın və radiomuzun tarixi ilk dəfədir ki, oxuculara bir kitabda təqdim olunur. Belə bir məqamı da qeyd etmək istərdik ki, kitabda teleradionun tarixinə dair mühüm sənədlər, Azərbaycanın görkəmli şəxsiyyətlərinin ekran-efirlə bağlı mülahizələri, həmçinin vaxtilə bu sənət ocağında çalışmış insanların maraqlı xatirələri çap olunmuşdur.

Ümid edirik ki, "Azərbaycan efiri: tarix və müasirlik" kitabı oxucularımızın radio və televiziyanın tarixi, keçdiyi inkişaf yolları haqqında, eləcə də bütövlükdə bu bənzərsiz kommunikasiya sisteminin mahiyəti barəsində təsəvvürlərini xeyli genişləndirə biləcək. Təbii ki, bu kitab ekran-efir haqqında bilgilərinin artmasına laqeyd olmayan gənc telejurnalistlər, rejissorlar, tələbələr üçün də maraqlı bir mənbə olacaqdır. Çünkü müəlliflər burada teleradionun inkişaf meyllərini araşdırılmaqla yanaşı, həm də indiyədək televiziya və radio jurnalistikası nəzəriyyəsində nisbətən az işıqlandırılan bir çox mətləblərə toxunmuş, həyatımıza, məişətimizə möhkəm daxil olmuş teleradionun yubileylər ilinədək əldə etdiyi müsbət təcrübəni ümumiləşdirməyə çalışmışlar.

Əlbəttə, biz tarixi ona görə öyrənirik ki, keçmişimizə istinad edib gələcək yolumuzu müəyyənləşdirək, keçdiyimiz bu tarixi yolda buraxdığınız nöqsanları saf - çürük edək, müsbət təcrübəni ümumiləşdirək, sabaha gedən yolumuza işıq sala bilək. Bu mənada sizə təqdim olunan kitab milli teleradiomuzun şərəfli keçmiş, bu günü və gələcəyi haqqında düşünməyə sövq edən qiyamətli mənbədir.

I HİSSƏ

*AZƏRBAYCAN RADIOSU:
EFİRDƏ ADDİMLAR*

AZƏRBAYCAN RADIOSUNUN TARİXİNDƏN

Azərbaycan radiosunun 80 yaşı tamam olur. "Danışan qutu"-nu XXI əsrə çatdırın bu qanadlı illər ölkəmizin maqnit lentlərinə hopmuş fərəhli günlərinin, eyni zamanda ziddiyətlərlə dolu içtimai-siyasi həyatının bir parçasıdır. Bu illər xalqımızın zəngin mədəniyyətinin efir salnaməsi, misilsiz musiqi xəzinəsi və nəhayət, bizi hər an duyğulandırıb iləcək səs yaddaşımızdır. XX əsrin çox burulğanlarından keçən bu illərin ağırlığı, efir əzabları radio sənətini yaşadanların, həmişə onun təəssübünü çəkənlərin ciyinlərində olmuşdur.

Radio, sözün həqiqi mənasında, bu səs məbədinə gedən pillələri hər gün ağır-ağır qalxan yaşlı jurnalistlərin, onların cavan həmkarlarının - redaktorların, reportyorların, şərhçilərin, az qala efirlə nəfəs alan diktörərin, rejissorların və cəfakes mühəndis-texniklərin gözlə görünməyən kollektiv əsəridir. Bu gün həmin "əsəri" Azərbaycandan çox-çox uzaqlarda da intizarla gözləyir, dinləyir və ona inamlı addımlarını atan müstəqil bir ölkənin çoxsaylı dalğalar içərisində eşidilən doğma səsi kimi ehtiram göstərilər.

Radio XIX əsrin axırlarında kəşf olunsa da, verilişlərin kütləvi yayımımasına XX əsrin ikinci onilliyində başlanmışdır. Doğrudur, hələ 1906-cı ildə ABŞ-da Massachusetts ştatında ilk radio verilişi sınaqdan keçirilmişdi. Boston şəhəri yaxınlığında xüsusi ötürücülər vasitəsilə aparılan bu eksperimentlərin müəllifi Recinald Fessenden tezliklə hər gün efirə çıxmış niyyətində idi. Lakin Birinci Dünya müharibəsi həm Amerikada, həm də Avropada radionun inkişafını xeyli ləngitdi, Hələlik Morze əlifbası - şərti siqnallar sistemi ilə məlumatlar yayan, daha çox

rabitədə və hərbi işlərdə kara gələn radio ünsiyyət və təbliğat vəsiti kimi bir də müharibədən sonra yada düşdü. Xüsusən Qərb-də bu sahədə yeni eksperimentlər dalğası başlandı. İnadlı səylər öz nəticəsini verdi. Tezliklə Hollandiyada (1919), ABŞ-da (1920), Fransa və İngiltərədə (1922), Almaniya, Belçika və Çexoslovakiyada (1923) müntəzəm radio verilişlərinin əsası qoyuldu. Həmin illərdə Sovet Rusiyası da ciddi-cəhdə radioefir əldə etməyə çalışırdı.

Azərbaycan radiosu necə yaranıb, hansı texniki-yaradıcılıq mərhələlərindən keçib, 80 ildə nə kimi keyfiyyət dəyişikliklərinə uğrayıb və yeni minilliyyin başlangıcında hansı inkişaf yolunu seçib? Əlbəttə, bu suallara cavab vermək üçün ötən əsrin 20-ci illərinin ortalarına qayıtmaq, arxivlərə baş vurmaq, toz basmış kağızları, rəsmi sənədləri araşdırmaq, tarixin iz saldığı qəzetlərin saralmış səhifələrini vərəqləmək və radionun səs yaddasını dilləndirmək lazım gəlir. Tarixdən gələn bu səslər zaman-zaman cilalanaraq nələrdən söz açır? Radio öz yaddaşındakı 80 illik salnamənin hansı məqamları üzərinə işıq salır? Onun yaddaş düyməsini işə salan diniyici orada hansı səsləri eşidir? Bu səslər bizə nələrdən və kimlərdən danışır? Beləliklə, radionun səs yaddaşı tarixin qaranlıq səhifələrinə işıq tutur və biz tanış səsləri eşidirik:

I səs: Əziz dinləyicilər, əvvəlcə sizi Azərbaycan radiosunun keçdiyi inkişaf mərhələlərinə aid materialların qısa məzmunu ilə tanış edirik.

II səs: Danışır Bakı radio stasionu... Milli radiomuzun təşəkkülü tarixindən.

I səs: Efirdə ilk addımlar: texniki vasitədən təşviqata doğru.

II səs: Radioda yeni həyat: ilk diktorlar nələri xatırlayırlar?

I səs: O illərin yarış salnamələri: efir yaddaşından səslər.

II səs: 30-cu illərin bədii verilişləri, yaxud Müslüm Maqomayev ömrünün üç ili.

I səs: Azərbaycan radiosu Böyük Vətən müharibəsi illərində - Səməd Vurğunun Koroğlu nəsillərinə salamı..

II səs: Radio müharibədən sonra... Bərpa və quruculuq illərinin efir xronikası.

I səs: Radio televiziya əsrində: mehriban rəqiblərin dinc yanaşı yaşaması.

II səs: Azərbaycan radiosunun qara günləri: 20 yanvarın azadlıq dərsləri.

I səs: 30 il efirdə: Heydər Əliyevin “Araz” radiostansiyasına verdiyi yüksək qiymət.

II səs: Azərbaycan radiosu müstəqillik illərində: Ölkə efirində nələr dəyişir?

Danışır Bakı: ilk addımlar

Ölkəmizdə müntəzəm radio verilişləri 1926-ci il noyabrın 6-da başlandığına görə Azərbaycan radiosunun tarixi də məhz həmin gündən hesablanır. Əslində isə ölkəmizdə radioquruculuğunun tarixi Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti hökumətinin 1918-ci ilin yayında Gəncədə yaratdığı radiostansiyanın fəaliyyəti ilə başlanır. Həmin il sentyabrın 15-də türk qoşunlarının köməyi ilə Bakı şəhəri daşnak - bolşevik və sentrokaspçılarından azad edildikdən sonra hökumət paytaxtı buraya köçürsə də, Gəncə radiostansiyası rabitə məqsədləri üçün tam gücü ilə işləyirdi. Həmin stansiyadan hökumətin fəaliyyəti ilə bağlı beynəlxalq efirə arasıra informasiyalar verilirdi.

XX əsr Azərbaycan tarixinin ən parlaq səhifələrindən birini yazan AXC-nin uzaqgörən liderləri Azərbaycanın Avropa ilə əlaqələrini genişləndirməyə çalışırdılar. Onlar təkcə siyasi-diplomatik sahədə deyil, iqtisadiyyat, xüsusən sənaye-kommunikasiya sahəsində də Qərb texnologiyasından bəhrələnməyə can atırdılar. Bu mənada inkişaf etmiş bir ölkə kimi Fransa ilə əlaqələrə xüsusi diqqət yetirilirdi. Bu əlaqələrin faydalı nəticəsi idi ki, 1919-cu il oktyabr ayının ortalarında Fransa hərbi missiyası ilə birlikdə Fransa Respublikasının ticarət və sənaye nazirliyinin nümayəndəsi də Bakıya gəlmışdı. Məhz bu səfərdən sonra Fransanın teleqraf və telefon kompaniyası Azərbaycan Respublikasının poçt-teleqraf işlərini dünya standartlarına uyğunlaşdırmaq və Gəncə radiostansiyasını Eyfel qülləsindəki Avropa radiostansiyasına qoşmaq üçün Parisdəki Azərbaycan nümayəndələri ilə

qarşılıqlı razılaşmaya əsasən, ölkəmizə xeyli radio-rabitə avadanlığı göndərmiş və öz mühəndislərini Bakıya ezam etmişdilər. 1919-cu ilin noyabrında ilk dəfə olaraq Ə.M.Topçubaşov Eyfel qülləsindəki radiostansiyadan Gəncə radiostansiyasına birbaşa xətlə Azərbaycan Respublikası hökumətinin sədrinə belə bir teleqram göndərmişdi: "Əziz vətənimizin iqtisadi və mədəni tərəqqisində böyük rol oynayacaq ilk Azərbaycan radiostansiyasının fəaliyyətə başlaması münasibətilə Sizi təbrik edirəm". Fransa ilə poçt-teleqraf sahəsində imzalanmış sazişdən az sonra Ə.M.Topçubaşov iqamətgahı İsvəçrənin Bern şəhərində yerləşən Ümumdünya Poçt İttifaqına üzv olmaq üçün Beynəlxalq Büroya ərizə ilə müraciət etmişdi. Təəssuf ki, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti bir çox sahələrdə olduğu kimi, radioquruculuğu sahəsində də öz planlarını həyata keçirə bilmədi. Bütövlükdə beynəlxalq şərait, həmçinin Türkiyə, Rusiya və Qafqazda yaranmış hərbi-siyasi vəziyyət, bu vəziyyətdən bəhrələnərək bolşeviklərin Cənuba hərbi yürüşü milli hökumətin süqutuna səbəb oldu. Azərbaycanda radioquruculuğu işi yarımcıq qaldı.

***

Rusiyada insan zəkasının çox böyük nailiyyətlərindən biri olan radioya biganə qalmadılar. Rabitədə və hərbi işlərdə əvəzsiz texniki vasitə olan radionu indi həm də təbliğat-təşviqat silahına çevirmək üçün Moskvada və respublikaların paytaxtlarında geniş tədbirlər görülür, müvafiq qurğular tikilirdi. Təbii ki, neft Bakısına xüsusi diqqət yetirilirdi. Çünkü buradan Şərqə təbliğat meydani kimi istifadə etmək çox əlverişli idi.

Azərbaycanda radionun yaradılması və bununla bağlı təcrübə-sınaq işləri Rusiyada bu sahədə gedən intensiv proseslərlə six əlaqədə aparılırdı. 1922-ci il avqustun 21-də Moskvadakı Mərkəzi Radio-Telefon stansiyası Rusiya ərazisində geniş sınaq verilişlərinə başladı. 1924-cü il noyabrin 23-də isə müntəzəm radio verilişlərinin əsası qoyuldu. Artıq radioda canlı insan nitqinin səslənməsi rabitəçiləri teleqraf kodlarını açmaq, siqnalları mətnə çevirmək əzabından xilas etdi. İndi simsiz radio vasitəsilə canlı insan

səsi hər hansı dekreti, məlumatı, xəbəri xeyli uzaqlara yayırıdı. Məhz Rusiyada radiotexnika sahəsindəki bu mühüm nailiyyət digər regionlarda, o cümlədən Azərbaycanda da radio verilişlərinin təşəkkülünə güclü təsir göstərdi.

"Radio Moskvada gözə görünməyən hava dalğaları ilə insan səsini uzaq məsafəyə verməyə qadir olmuşdur" - respublika qəzetlərində bu sərlövhə ilə çap olunan yazılar Azərbaycanda radio işinin sürətləndirilməsi üçün sanki bir təkan idi. Nədən başlamalı, bu işi hansı texniki baza üzərində aparmalı? O vaxt Bakıda radio rabitəsinin texniki bazasını Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətindən miras qalmış və vaxtilə hərbi nazir, general S.Mehmandarovun səyi ilə gətirilib quraşdırılmış yeganə radiostansiya təşkil edirdi. Azərbaycan bolşevikləri öz dekretlərini yerlərə - qəzalara bu radiostansiya vasitəsilə ötürürdülər. Amma getdikcə aydın oldu ki, geniş radio təcrübələri üçün mövcud texniki avadanlıq azlıq edir. 1923-cü ilin iyulunda SSRİ Xalq Komissarları Soveti "Xüsusi təyinatlı radiostansiyalar haqqında" qərar qəbul etdikdən sonra Azərbaycanda da bu sahədə müəyyən dönüş hiss olumğa başladı. Həmin qərar, ilk növbədə radio həvəskarları hərəkatının genişlənməsinə təkan verdi. Azərbaycanda radio həvəskarlığı vüsətlə yayılmağa başladı. Moskva radiosu verilişlərinə qulaq asmaq arzusu, Xəzər Hərbi Dəniz Donanmasının Bayıl radiostansiyasından aparılan sınaq verilişlərinə maraq - bütün bunlar Azərbaycanda müntəzəm radioyayıımı təşkil etmək yolunda göstərilən səyləri daha da gücləndirdi. İlk radio verilişləri məhz radio həvəskarlarının fəaliyyəti sayəsində öz auditoriyasını genişləndirdi. Bu fəaliyyət diqqətdən yayılmırıldı. 1924-cü ildə "Radionun Dostları Cəmiyyəti" yaradıldı. Bu isə öz növbəsində Azərbaycanda radio həvəskarlığı işini planlı şəkildə həyata keçirmək vəzifəsini qarşıya qoydu. Həmin mühüm işin icrasını Respublika Həmkarlar İttifaqları Şurası öz üzərinə götürdü. Bu təşkilatda radio həvəskarları hərəkatına rəhbərlik etmək, dərnəklərin fəaliyyətini əlaqələndirmək və istiqamətləndirmək üçün Radio Bürosu yaradıldı.

Büro ilk gündən verilişlərin bütün Azərbaycan ərazisində eşidilməsi üçün geniş yayılmış stansiyanın tikintisinə nail olmayı qar-

şisina məqsəd qoydu. Çünkü belə bir stansiya olmadan respublikada radio həvəskarlığı işini inkişaf etdirmək çətin idi. Azərbaycan Xalq Komissarlari Soveti 1925-ci il 22 aprel tarixli iclasında Bakıda bütün Azərbaycana xidmət edə biləcək və əhatə dairəsi 600 kilometr olan geniş yayılmış radio verilişləri stansiyası tikməyi qərara aldı. Bu məqsədlə xüsusi komissiya yaradıldı. Təxminən bir ildən sonra qəzetlər bu stansiyanın sürətlə tikildiyini və yaxın zamanlarda işə düşəcəyini xəbər verirdi.

Yeni stansiyanın istifadəyə verilməsi ərəfəsində Bakı Radio mərkəzində sınaq verilişləri də həyata keçirilir, hətta onların gündəlik programını hazırlamağa da cəhd göstərilirdi.

Gözlənən gün gəlib çatdı. 1926-ci il noyabrın 6-da mütəxəssislərin çox qısa müddətə səmərəli fəaliyyətinin nəticələri kimi Bakının küçə və meydanlarında, fəhlə klublarında, istirahət guşələrində qurulmuş cihazlardan ilk dəfə eşidilən "Danışır Bakı" sözləri Azərbaycan xalqının siyasi və mədəni həyatına böyük bir yenilikin gəldiğini - radionun doğulduğunu xəbər verdi. Respublikada müntəzəm radio yayımının əsası qoyuldu. Bu zaman Tiflis, Yerevan, Daşkənd və Aşqabadda geniş yayılmış radio verilişlərinə başlamaq sahəsində hazırlıq işləri gedirdi.

"Danışır Bakı!" Bu sözlər yoldan keçənləri ayaq saxlamağa və o vaxt üçün qeyri-adi qurğudan gelən səsi dinləməyə vadar edirdi. Çoxları o zaman qrammofona bənzər qurğudan insan səsinin yayılmasına heyrətlə baxır və lazıminca dərk etmirdi ki, bu, bəşər dühasının yaratdığı böyük bir kəşfin - radionun artıq Azərbaycana da geniş ayaq açdığını xəbər verir. Bu yenilik, həmçinin Azərbaycanın ictimai-siyasi həyatında, o cümlədən milli jurnalistikada yeni bir spesifik sahənin açılısının, bütövlükdə mədəniyyət və təbliğat cəbhəsində təzə bir eranın başlanmasıın fərəhli müdəsisi idi...

Bakıda kütləvi verilişlərə 1926-ci ilin noyabından bir neçə ay tez başlamaq imkanı var idi. Lakin sovet ənənəsinə görə, belə mühüm yeniliklər mütləq hansıa əlamətdar ildönümünə töhfə olmalı idi və ona görə də Azərbaycan radiosu məhz Böyük Oktjabr Sosialist inqilabının 9-cu ildönümü münasibətilə "danışdı". Həmin hadisədən hələ beş ay əvvəl - iyun ayında "Yeni yol" qə-

zeti Bakı radiostansiyasından bəhs edən reportajda bildirirdi ki, paytaxtda radio-telefonun quraşdırılması sona çatmışdır.

İlk günlərdə Bakı studiyası öz verilişlərini bir saat ərzində yayımlayırdı. Lakin təxminən bir aydan sonra bu verilişlərin həcmi üç saata çatmışdı və radioya indi təkcə Bakıda deyil, onun ətrafında da manəsiz qulaq asa bilirdilər. Verilişlərin, indiki mənada düşünülmüş, sistemli programı yox idi. Studiyadan, əsasən qəzetlərin baş məqalələri oxunurdu (bu təcrübə rus dilində aparılırdı). Eyni zamanda radio ilə konsert proqramları, xanəndələrin çıxışları, müxtəlif məzmunlu elanlar səslənirdi. Əhali bu konsertləri çox maraqla dinləyir, xanəndələrin çıxışlarına münasibət bildirirdi. İlk vaxtlarda ictimai yerlərdə, o cümlədən istehsalat müəssisələrində diskussiyaların əsas mövzularından biri də "danişan qutu" ilə bağlı idi. Həmin vaxtlarda mətbuatda radionun ilk verilişləri barədə ara-sıra yazılar verilsə də, Bakı studiyasının "mətbəxini", onun struktur və fəaliyyətini eks etdirən heç bir material dərc olunmamışdı. Əslində fəaliyyətə başladığı 5-6 ay ərzində bu studiya bir yaradıcılıq qurumu kimi deyil, daha çox texniki struktur kimi diqqəti cəlb edirdi. Təsadüfi deyil ki, məhz 1927-ci ilin fevral-mart aylarından etibarən radio tədricən kadrlar toplamağa və öz işini canlandırmağa başlamışdı. Bu mərhələ ilk addımlarını atan Bakı radiosu, həmin dövrün işqli simaları, radiomuzun iş qaydaları o illərdə radioda çalışmış, mikrofon qarşısında canlı efirin bir çox "macəraları" ilə üzləşmiş diktörələrin hafızasında necə qalmışdır?

Həmin şəxslərdən bir neçəsinin - radiomuzun ilk azərbaycanlı diktoru İsmayııl Əlibəyov, ilk qadın diktorumuz Raya İmanzadə, 1934-cü ilədək radioda diktör kimi çalışmış Ənvər Həsənov və ömrünün sonuna dək efirdə bənzərsiz verilişlər oxumuş Soltan Nəcəfovun xatirələri:

İsmayııl ƏLIBƏYOV: "Heç mənim yuxuma da girməzdı ki, doğulduğum Ağdaş rayonundan Bakıya gəlib Politexnik İnstitutunda oxuyanda radio ilə də əməkdaşlıq edəcəm. Amma Tanrıının köməyi ilə mənə belə bir xoşbəxtlik üz verdi.

Günlərin bir günü institut komsomol təşkilatının katibi Məmməd İsmayııl Axundov məni yanına çağırıb yeni radio idarəsi

yaratıldığını və ora bir nəfər savadlı adam lazım olduğunu xəbər verdi. "Orada axşam işləyərsən, gündüz də oxuyarsan" - dedi.

O gün çox düşündüm, çox götür-qoy etdim. Savadıma güvənirdim. Amma radio haqqında orta məktəbdə fizika dərslərində keçdiyimiz ibtidai məlumatdan başqa heç bir şey bilmirdim. Ona görə də bu idarədə işin öhdəsindən gələ biləcəyim barədə tərəddüd edirdim.

Nəhayət, qəti qərara gəldim. Sabahı günü gedib bu idarəni tapdım. Bura Kommunist küçəsində, indiki Azərbaycan Elmlər Akademiyasının əsas binasının üçüncü mərtəbəsində, sol guşədə yerləşən üç otaqdan ibarət kiçik bir idarə idi. Birinci otaqda bütün divar boyu böyük lampalarla təchiz olunmuş aparatlar qoyulmuşdu. Bu, şəhər translyasiya şəbəkəsinin mərkəzi məntəqəsi idi. Aparatları bir nəfər növbətçi texnik idarə edirdi.

İkinci otaq studiyaya giriş otağı idi. Efirə çıxmaq üçün dəvət olunanlar studiyaya keçməzdən əvvəl öz növbələrini gözləyirdilər. Bundan sol tərəfdə kiçik bir kabinet var idi. Bu kabinetdən studiyanın içərisini görmək və nəzarət etmək üçün bir pəncərə açılmışdı. Pəncərənin qarşısında adı bir çemodanın içində qurulan aparat bir tərəfdən studiyanın mikrofonunu, digər tərəfdən isə nəqleddici xətti birləşdirirdi. Bu aparatı bir nəfər texnik idarə edirdi. Onun adı Izrail Qotlib idi.

Beləliklə, studiyanın mikrofon səsi bu aparatda təsvir edilir və nəqleddici xəttin vasitəsilə indiki Respublika stadionun yaxınlığındakı radio stansiyasına verilir və oradan da efirə yayılırdı.

Studiya böyük bir otaq idi. Döşəməsinə türkmən xalıları salınmış, divarları isə hər tərəfdən tünd yaşıl məxmərlə örtülmüşdü. Otağın yuxarı tərəfində mizin üstündə kub şəklində bir mikrofon qoyulmuşdu. Studiyanın orta hissəsində sol tərəfdə "Stenvay" royalı dururdu. Divarlar boyu stullar düzülmüşdü. Studiyanın giriş otağından soldakı kiçik otaqda müdir, hesabdar və yazı makinasında işləyən katibə oturardı. Burada B-4 tipli bir radio-qəbuledici aparat da var idi ki, bunun vasitəsilə müdir radio verilişlerinin keyfiyyətini yoxlayırdı.

Mən həmin gün müdirlə görüşüb burada işləmək üçün geldiyimi bildirdim..Çox həyəcan keçirirdim. Çünkü o zaman bu, qey-

ri-adi, yeni bir iş idi. Hündürboylu, cüssəli bir adam olan müdürü mən 1921-ci ildə Azərbaycan komsomolunun qurultayında görmişdüm. Familyası Verle idi. O mənə:

- Səsinizi mikrofonda yoxlayarıq. Əgər veriliş keyfiyyətli çıxsa, qalib işləyə bilərsiniz, - dedi.

Mikrofon qarşısında tələsib çəşmamaq, sakit və adı bir tərzdə danışmaq haqqında məsləhətlər verdi. Sonra məni studiyaya aparıb mikrofon qarşısında oturtdu. Mizin lampasını yandırıb studiyadan çıxdı. Bu dəmdə mən özümü əfsanəvi bir aləmdə hiss edirdim. Nəhayət, iradəmi toplayıb oxumağa başladım. Təxminən 25 dəqiqədən sonra studiyanın qapısı açıldı. Müdir məni diktör vəzifəsinə qəbul etdiyini bildirdi. O gündən - iyun ayından etibarən mən hər gün axşam saat 19-dan 23.30-a qədər bu vəzifədə çalışmağa başladım.

Radio verilişləri Azərbaycan və rus dillərində aparılırdı. Bundan əlavə erməni dilində "Kommunist" radio qəzetəsi veriliirdi. Rusca verilişləri çox zaman Verle özü aparırdı. Qotlib və mən ona kömək edirdik. Bir neçə aydan sonra, yəni 1927-ci ilin payızında mən baş diktör vəzifəsinə təyin olundum.

Bədii və musiqi verilişləri o zaman müəyyən bir sistem üzrə qurulmuş programla deyil, icraçıların hazırladıqları repertuar əsasında müdirin özü tərəfindən tərtib edilən gündəlik programla gedirdi. Sonra radioda Şərq musiqisi rəhbəri kimi Zülfüqar Hacıbəyov, Qərb musiqisi rəhbəri sifətilə professor Presman kollektivimizə daxil oldular. Hərçənd kollektivimiz o zaman kiçik idi, lakin hazırladığımız verilişlər keyfiyyətə məzmunlu, maraqlı idi. Burada o zamanın məşhur incəsənət xadimləri: Cabbar Qaryagdıoğlu, Seyid Şuşinski, Hüseynağa Hacıbababəyov, Hüseynqulu Sarabski, Qurban Pirimov, Lazar, Saşa Ohanezaşvili, Cahan Talışinskaya, professor Bretanitski, professor Speranski, Vladimir Kozlov, habelə Vyana dirijoru Strassenin rəhbərliyi ilə Axundov adına Azərbaycan Dövlət Opera və Balet teatrının orkestri çıxış edirdi.

Ədəbi, ictimai və siyasi mövzularda verilişlərimiz, o cümlədən radio qəzeti, son xəbərlər, gündəlik metereoloji məlumatlar müvəffəqiyyətlə aparılırdı. Bu materiallar lazımı diqqət və səliqə

ilə möhtərəm əməkdaşımız Qubad Qasimovun rəhbərliyi altında xüsusi bir qrup tərəfindən hazırlanırdı.

1928-ci ildə kollektivimizə Azərbaycan diktoru sıfəti ilə Raya İmanzadə, daha sonra Ənvər Həsənov daxil oldular. Beləliklə, Azərbaycan radiosunda diktör qrupu bir qədər genişləndi..."

Raya İMANZADƏ: İlk dəfə "Danışır Bakı! Hamiya, hamiya, hamiya!" sözlerini dediyim günü heç vaxt unuda bilmirəm.

Mən Sabir adına Pedaqoji məktəbi bitirib Salyan rayonunda müəllim işləyirdim. 1928-ci ildə ali təhsil almaq məqsədilə Bakıya gəldim. Azərbaycan Dövlət Darülfünunun hüquq-iqtisad fakültəsinə daxil oldum.

Elə o zaman Azərbaycan SSR Xalq Rabitə Komissarlığı nəzdində olan radio mərkəzinə qadın diktoru lazım idi. Bu vaxtacan bütün verilişləri İsmayııl Əlibəyov tək oxuyurdu. Qadın və qızlar bu işə gəlmirdilər. O vaxt bütün işçiləri əmək birjası vasitəsilə işə götürürdürlər. Ancaq diktör vəzifəsi xüsusi istedad, xoşagələn və məlahətli səs, təmiz tələffüz və aydın diksiya tələb edirdi. Məhz buna görə bu vəzifəni müsabiqə yolu ilə tutmaq olardı.

Mən hələlik rəfiqəmlə birgə yaşayırdım. Qonşuluqda isə diktör İsmayııl Əlibəyov olurdu. Bir gün söhbət əsnasında iş axtardığımı ona dedim. İsmayııl mənə təklif etdi ki, müsabiqədə iştirak edim. Sabahı günü İsmayııl Əlibəyovla birgə Kommunist küçəsində yerləşən 10 nömrəli binaya gəldim. Məni tərkibində bəstəkar Üzeyir Hacıbəyov, texniki şöbə müdürü İzrail Qotlib və diktör İsmayııl Əlibəyov olan bir komissiya yoxladı. İşə qəbul olunduğuumu bildirib məni studiyaya dəvət etdilər, üstəlik özümü studiyada necə aparmağı da öyrətdilər.

Divardan asılmış lövhə üzərində "bərkdən", "astadan", "uzaqlaş", "yaxınlaş" sözləri yazılmışdı. Mənə ərəb əlifbası ilə yazılmış mətni verib bərkdən oxumağı və arabir divardan asılan lövhəyə nəzər yetirməyi tapşırıldılar. Mikrofon qarşısında oxuduğum ilk veriliş yaxşı yadımdadır. Bu, kolxoz təsərrüfatının fərdi təsərrüfatdan iqtisadi üstünlükleri haqqında danışınkolxoza daxil olan ailə üzvlərinin adları sadalanın bir veriliş idi. Həmin verilişdən sonra studiyada görkəmli ustad müğənni Cabbar Qaryağdioğlu

qocaman tarzən Qurban Pirimov və kamançaçı Şaşa Ohanezaşvilinin müşayiəti ilə "Rast" muğamını oxudu.

Birinci iş günümdə, sonralar məşhur dirijor olan, o zaman isə pianoçu kimi çıxış edən Niyazi, məşhur qarmonçalan Əhəd Əliyev, dəfçi Xalıq Babayev, müğənni Sürəyya Qacar çıxış etdilər. Veriliş müddətində tez-tez "bərkədən" siqnalı verilirdi. Mikrofonlar həssas olmadığından çox vaxt çığır-çığır oxumaq lazımlı gəlirdi. Ən böyük çətinlik bayram günlərində, beynəlmiləl verilişlər verdiyimiz zaman olurdu. Cünki mikrofon əl ilə idarə olunurdu.

O zaman RV-47 stansiyası işləyirdi. Bu güczüs bir stansiya idi. Proqramlarancaq Bakının yaxın ətraflarında eşidilirdi. Verilişin bütün iştirakçıları çox da böyük olmayan studiyaya toplaşır və programın sonuna dək gərgin halda otururdular. İçəri çox isti olardı. Studiyanın havasını dəyişmək müşkül bir iş idi. Qapını foyeyə açmaqla havanı təmizləyirdik.

Yaxşı xatırlayıram, biz tez-tez Əli Bayramov adına Qadınlar klubunda olur, oradan verilişlər aparardıq. O illərdə nəqliyyat vasitələri at arabaları və faytonlar idi. Bəzən də hamballardan istifadə olunurdu.

Verilişi təşkil etmək üçün gücləndirici cihazları, mikrofonu və kabelləri faytona qoyub kluba aparardıq. Bəzən yolda bu cihaz və apartlar xarab da olurdu. Bir saat veriliş aparmaq üçün üç gün hazırlıq işi gedirdi.

Verilişlərin mövzularına gəldikdə isə onlar beşilliyin əzəmətlili planlarının həyata keçirilməsində xalqımızın qazandığı nailiyyətlərə, əmək qabaqcıllarına, maarif və mədəniyyətin inkişafına, savadsızlıqla mübarizəyə, qadınları ictimai istehsalata cəlb etmək məsələsinə, dövlət təsərrüfatında və artellərdə işləyen qabaqcıl qadınlara, respublikamızda fəaliyyət göstərən mətbuat orqanlarının, habelə "Şərq qadını" jurnalının fəaliyyətinə həsr olundarı. Bu verilişlər mənni "Şərq qadını" jurnalının redaktoru Güllarə Göylü qızı, Ceyran Bayramova, Sənaye Akademiyasının ilk qadın məzunlarından olan Qəmər xanım Rəhimova, Züleyxa Seyidməmmədova ilə tanış etdi.

1929-cu ildə radiostudiya Bakı Baş Poçt-Teleqraf binasına köcdükdən sonra veriliş gedən otaqların şəraiti bir qədər yaxşı-

laşdı. Efirdə patefondan istifadə etməyə başladıq. Mikrofonlar, gücləndirici aparatlar az da olsa təkmilləşdi. Həmin ilin sonuna yaxın RV-8 stansiyası istifadəyə verildi. Bundan sonra efirə buraxılan verilişlərin proqramları dəyişildi və genişləndi. Diktör və aktyor qrupları yarandı. Verilişlər üç dildə müntəzəm surətdə aparılırdı. Konsertlər də üç dildə səslənirdi.

Qrammofon musiqisi verilərkən patefonu stolun üstünə qoyub mikrofon calayırdılar. Diktör səsi eşitmirdi, gərək qrammofon valını gözlə izləyəydi. Səsi isə ancaq növbətçi texnik yoxlaya biliirdi.

Yaxşı yadimdadır, o zaman radioda həftədə bir dəfə axşam saat 9-da tanınmış şairlər mikrofon qarşısında çıxış edirdilər. Belə günlərin birində mən studiyada növbətçi idim. O günü şerlər bir neçə dildə - Azərbaycan, rus və gürcü dillərində oxunmalı idi. Verilişlərdə Məmməd Rahim, Hüseyin Natiq, Yuri Fidler, Süleyman Rüstəm iştirak edirdilər. Gürcü dilində şeri Yelena Orbeli-anı oxuyurdu.

Biz studiyaya girməyə hazırlaşırdıq. Şairlərin arasında 28-29 yaşlarında qara, qıvrımsaçlı, ortaboylu gülərz bir nəfər də var idi. Mən onu tanımadığımı dedim. Ədəbi verilişlərin rəhbəri olan Məmməd Səid Ordubadi mənim bu hərəkətimi görüb güldü və:

- Qızım, - dedi, - bu qıvrımsaç oğlan "Aydın", "Oqtay Eloğlu", "Od gəlini", "Sevil", "Almaz" pyeslərinin müəllifi Cəfər Cabbarlıdır.

Sonra M.S.Ordubadi Cəfər Cabbarlıya dedi:

- Cəfər, tanış ol, bu, bizim diktorumuz Rayadır. Bugünkü bütün verilişlərin ixtiyarı ondadır. Studiyaya girəndə biz də onun ixtiyarında oluruq. O istəsə bizi studiyaya, mikrofon qarşısına buraxar, istəməsə buraxmaz. Özünü gözlə ha!

Ölməz dramaturqumuz Cəfər Cabbarlı ad məsələsində olduqca diqqətli və yenilikçi idi. Onun öz qəhrəmanlarına verdiyi adlar nə qədər xoşagələn, ürəyəyatılmışdır. Yəqin elə buna görə də M.S.Ordubadi məni təqdim etdikdə C.Cabbarlı bığaltı güldü və bir qədər də təəccübələ dedi:

- Yəqin ki, adınız ya Rəhimə, Rəhmiyyə, Rayihə, ya da Rəhili dir. Uşaq vaxtı siz Raya çağrırlılar.

Mən cavabında:

- Xeyr, - dedim, - mənim təvəllüd sənədimdə Raya yazılıb.

Görünür, Rayihə adı Cəfər Cabbarlıya çox xoş gəlirdi. O, sonralar məni həmişə "Rayihə" deyə çağırirdi. O vaxtdan mənim iki adım oldu: Raya və Rayihə. İndi də mənə Rayihə deyəndə məhz böyük sənətkarımız C.Cabbarlini xatırlayıram. O, həmin gün "Məhkum Şərqə" şerini böyük şövqlə, həyəcanla oxudu.

C.Cabbarlı azərbaycanlı qızları filmlərə və səhnəyə cəlb etmək üçün çox çalışırdı. O, ustad A.M.Şərifzadə ilə birlikdə məni də çox təkidlə səhnəyə, həm də filmlərdə çəkilməyə dəvət edirdi. Lakin mən özümə həyat yolu və ixtisas seçmişdim. Ali məktəbdə təhsilimi tamamlamalı idim..."

Ənvər HƏSƏNOV: "Əvvəller kiçik elanlardan başlayaraq, ayrı-ayrı şerlər, hekayələr verən Azərbaycan Radio şəbəkəsi inkişaf edərək 1929-cu ilin əvvəllerində Azərbaycan Radio mərkəzinə çevrildi.

Mənim radioya gəlişimin xeyirxah səbəbkəri Hənifə Şəfiq adlı bir komediya artisti olmuşdur. Biz onunla, fəxrlə deyə bilərəm ki, təşkilində fəal iştirak etdiyim Azərbaycan Dövlət Gənclər Teatrında birlikdə çalışırdıq. Bir gün o, mənə radioya diktor lazımlığını xəbər verdi və onu da əlavə etdi ki, özü yoxlanışdan diksiyasına görə keçə bilməyib. Hənifə Şəfiq mənə məsləhət gördü ki, gedim özümü mikrofon qarşısında sınayım.

Mən dərhal radioya gəlib diktor vəzifəsində çalışmaq istədiyimi bildirdim. Qəzet parçası verdilər oxumağa. Yüngülvari bir yoxlanışdan sonra elə həmin gün işə qəbul olundum və 1929-cu ilin iyun ayından mikrofon qarşısında çıxış etməyə başladım. Həmin vaxtdan "Kommunist" adlı gündəlik radio qəzeti efirə verilməyə başlandı və onu efirə mən oxuyurdum.

Məmməd Arif, Qubad Qasımov, Əsəd Tahirov, Əsəd Əyyubi radionun Azərbaycan dilində verilişlərinin inkişafında misilsiz rol oynayırdılar.

Yadımdadır, zəhmətkeşlərə xidmət məqsədilə hər gün fasilə vaxtı "Musiqi günortası" adlı veriliş təşkil edilirdi. Bu verilişlərdə gözəl konsertlər bərabər, son xəbərlər, qabaqcıl əmək adamları, habelə əlamətdar hadisələr haqqında xəbərlər də verilirdi.

Biz zəhmətkeşlərdən saysız-hesabsız məktub alırdıq, bu məktublarda onlar öz razılıqlarını bildirir, eyni zamanda arzu etdikləri musiqi nömrələrənin verilməsini də xahiş edirdilər. Mübaliğəsiz deyə bilərəm ki, Azərbaycan radiosu o illərdə bütün Şərq ölkələrində diniñilirdi. Bunu İran, Türkiyə, Əfqanistan, Ərəbistan ölkələrindən aldığımız məktublar bir daha sübut edirdi. Biz Şərq ölkələrindən, hətta musiqi sıfarişləri də alırdıq.

Radionun o illərdəki yorulmaz, görkəmli ifaçılarından Cabbar Qaryağdioğlu, Zülfü Adıgözəlov, Zülfüqar Sariyev, Cahan Talişinskaya, Cəvahir Firudinbəyli, çalğıçılardan Qurban Pirimov, Lazar, Saşa Ohanezaşvili, Əhəd Əliyev, Teyyub Dəmirov yaxşı xatirimdədir.

Radionun musiqi və ədəbi verilişlərinin hamiləri, ölməz sənətkarlar Üzeyir Hacıbəyov, Müslüm Maqomayev və Məmməd Səid Ordubadi Azərbaycan radiosunun inkişafında əvəzedilməz xidmət göstərirdilər. Bu dahi sənət xadimləri yorulmaq bilmədən məşqlər edir, aktual verilişlər hazırlayırlar, radioya gənc istedadlar cəlb edirdilər. Xüsusən M. Maqomayev o illər özünü radioya həsr etmiş və ölməz "RV-8" marşını yaratmışdı. Bu marş gözəl milli koloritdə yazılması ilə bərabər, olduqca orijinal musiqi əsəri idi. Musiqinin tərkibində iki yerdə Azərbaycan və rus dillərində "RV - səkkiz", "RV - vosem" sözləri və axıra yaxın bir yerdə "Danışır Bakı!" təntənəli çağırışı verilirdi. Əfsuslar ki, o vaxt lentə yazmaq yox idi və hər dəfə marş çalınanda bu sözləri təkrar etmək lazımlı gəlirdi.

O zaman mən radioda Azərbaycan dilində danışan üç diktordan biri idim. İsmayıł Əlibəyov baş diktör, Raya İmanzadə və mən kiçik diktörler idik. Ən böyük çətinlik xəbərlər verilişində rus dilində yazılmış teleqramları birbaşa mikrofon qarşısında Azərbaycan dilinə tərcümə edib efirə oxumaq idi. Bunun öhdəsindən ancaq rus dilini təmiz bilən adam gələ bilərdi. Bu işi İsmayıł Əlibəyovla mən aparırdıq. Çox çəkmədi ki, İ. Əlibəyov Leninqrada köçdüyü üçün studiyadan getməli oldu. Yaşımın az olmasına baxmayaraq baş diktör vəzifəsinə məni təyin etdilər.

Radioda Azərbaycan bölməsini genişləndirmək, Azərbaycan dilində veriliş verən diktörərin sayını artırmaq lazımdı. Mən

tanıdığım yoldaşlarından, tərbiyəli, ağıllı tələbələrdən bir neçəsini radioya diktör vəzifəsində işləmək üçün dəvət etdim. Məsələn, məşhur şair, Böyük Vətən Müharibəsində həlak olmuş Hüseyn Natiq, sonralar Buzovna qəsəbəsində Birleşmiş Xəstəxananın həkimi olmuş Səməd Səmədov, hərbiçi Əsgər Mövsümzadə, respublikanın əməkdar artisti Leyla Terequlova və başqaları mənim təşəbbüsümlə radioya dəvət olunmuşdular. Bunlarla yanaşı, qısa müddət diktör vəzifəsində işləyənlərdən sevimli şairimiz Mirvarid Dilbazini, Hüseyn Qafarı, Rafiq Ağayevi xoş duyğularla xatırlayıram. Böyük fəxrə deyə bilərəm ki, radio dinləyicilərinə yaxşı tanış olan, ömrünün sonuna qədər ləyaqətlə diktör işləyən, çox gözəl yoldaş, incə qəlbli ədəbiyyatçı, respublikanın əməkdar artisti Soltan Nəcəfov radioya mən dəvət etmişdim..."

Soltan NƏCƏFOV: "Radionun fəaliyyətə başladığı ilk illərdə əhali arasında böyük canlanma vardı. Hami bu ecazkar cihazın qüdrətinə həm sevinir, həm də heyrət edirdi.

Həmin illərdə mən Bakı darülmüəllimeynində oxuyurdum. Bir gün dərs zamanı fizika müəllimimiz Soltan Murad Əlizadədən radio haqqında məlumat verməsini xahiş etdik. O, bizi radionun quruluşundan və ictimai həyatdakı əhəmiyyətindən ətraflı danışdı. O zaman radio verilişləri bizim məktəblə yanaşı, Kommunist küçəsində kiçik bir studiyadan aparılırdı. Binanın Sabir bağına baxan tərəfində, ikinci mərtəbədə divara iri bir reproduktor vurulmuşdu. Radionun səsi bu cihaz vasitəsilə ətraf küçələrə də yayılırdı. Sabir bağında həmişə böyük bir izdiham olardı. Skamyalarda oturmağa yer tapılmayanda çoxları ayaq üstə durub verilən konsertlərə qulaq asardı. Konsertlərdə Cabbar Qaryagdioğlu, Ələsgər Abdullayev, Keçəçi oğlu Məhəmməd, Hüseynqulu Sarabski, tarzən Qurban Pirimov, qarmonçalan Əhəd Əliyev və başqaları Azərbaycan muğam və mahnlarını böyük məharətlə ifa edərdilər. Xalqımızın sevimli xanəndəsi Bülbül hələ İtaliyaya getməmişdən əvvəl radioda tez-tez oxuyar, məlahətli səsi ilə dinləyiciləri valeh edərdi.

Radionun səsi getdikcə şəhərin ayrı-ayrı məhəllələrində, tək-tək evlərdə də eşidilməyə başladı. Bəzi radio həvəskarları evlərində batareya ilə işləyən kiçik radio cihazları qururdular.

Hansı evdən radio səsi gəlsəydi, qonşular həmin evin pəncərəsi karşısındı yığışış verilişləri dinləyərdilər.

Aylar, illər keçdikcə radio xalqın məişətində, ictimai həyatında özünə möhkəm yer tuturdu. Respublikamızda keçirilən partiya konfransları, bir çox qurultaylar, ictimai yığıncaqlar da radio ilə translyasiya edilməyə başladı.

1928-ci ildə Bakıya qonaq gelən Maksim Qorkinin şərəfinə indiki Azərbaycan Elmlər Akademiyasının (əsas bina) böyük salonunda təşkil olunan görüş gecəsi də radio ilə translyasiya edildi. Bu gecədə çıxış edən Maksim Qorkinin səsini radioda eşitdik.

Radio verilişlərindəki bu canlanmanın gördükcə orada işləməyə həvəsim artdı. Nəhayət, 1931-ci ilin ortalarında arzuma çatdı. Məni radioda diktorluğa qəbul etdirilər. O zaman diktor hazırlayan məktəb və ya bu sahədə ixtisaslı bir müəllim yox idi. Hər diktor materialı öz bacarığına görə oxuyurdu. Biz ixtisasımızı artırmaq üçün yollar axtararkən üzümüzə ümid qapıları açıldı. İstedadlı səhnə ustaları mikrofon qarşısında tez - tez çıkış etməyə başladılar. Abbas Mirzə Şərifzadənin dinləyiciləri valeh edən təsirli ifadələri, Mirzağa Əliyevin yumorla dolu danışq tərzi, Kazım Ziyanın klassik Şərq ədəbiyyatı nümunələrini məharətlə oxuması bizim inkişafımızda böyük rol oynadı.

İlk günlərdə konsert proqramlarının tərtibi diktorlara həvalə olunardı. Amma ayrı-ayrı ifaçıların şiltaqlığı proqramı tez-tez pozardı. Biz patefonla konsertlər zamanı lap çox əziyyət çəkərdik. Çünkü diktor musiqini elan etdikdən sonra patefonu da özü idarə edərdi. Çox vaxt belə konsertlər vermək çətinlik törədirdi. Odur ki, bu barədə ayrı-ayrı vətəndaşlara müraciət etməyə məcbur olardıq. Tanıdığımız yaxın adamlardan patefon valları alıb radioda çaldılar, sonra yenə də özlərinə qaytarardıq. Hüseynqulu Sarabski, Qurban Pirimov, Əhməd Bakıxanov, Bəhram Mansurov bu işdə radioya yaxından kömək edirdilər. Onların verdikləri vallar vasitəsilə dinləyicilərimizi bir çox klassik xanəndələrimizin yüksək ifaçılıq məharətilə tanış etmişdik.

Radioda xalq musiqisindən başqa, bəstəkarlar tərəfindən yazılmış mahnı və romanslar, simfonik orkestrin iştirakı ilə konsert-

lər də verirdik. Belə konsertlərdə radionun vokal qrupu və Azərbaycan Dövlət Opera və Balet Teatrının solistləri iştirak edirdilər.

Dinləyicilərin mədəni istirahətini daha yaxşı təmin etmək məqsədilə ayda bir və ya iki dəfə Opera və Balet Teatrında göstərilən tamaşalar translyasiya edilərdi.

Radioya dinləyicilərdən maraqlı məktublar gəlirdi. Məktubların çoxundan aydın olurdu ki, Azərbaycanın ucqar rayonlarında bəziləri radionu möcüzə hesab edir, ona inanırlar. Buna görə də radio texnikası və radionun əhəmiyyəti haqqında dinləyicilərimizə ətraflı məlumat vermək üçün 1933-cü ildə həftədə bir dəfə "Radio saatı" verilişi təşkil olundu. Bu verilişlərdə dinləyicilərin suallarına cavab verilir, onların sifarişi ilə konsertlər səslənirdi.

Radioda verilən konsertlərin daha maraqlı və yüksək səviyyədə olması üçün musiqi redaksiyasında müxtəlif forma və yollar axtarırdılar. 1933-cü il martın 25-də axşam saat 8-də Müslüm Maqomayevin təşəbbüsü ilə radioda "Çahargah gecəsi" adlı maraqlı muğam konserti təşkil edilmişdi. Konsertə xanəndələrdən Cabbar Qaryağdıoğlu, Məşədi Bilal, artistlərdən Hüseynqulu Sarabski, Zülfü Adıgözəlov, Yavər Kələntərli, Zülfüqar Sariyev, tarzənlərdən Qurban Pirimov, Əhməd Bakıxanov, Bəhram Mansurov, Xosrov Məlikov, kamancıçılardan Qılman Salahov, Hafız Mirzəliyev və başqaları dəvət edilmişdilər. İki saata qədər davam edən bu konsertdə cahargahın "Bəstənigar", "Hisar", "Müxalif", "Mənsuriyyə", "Hüzzal" şöbələrini və hər şöbəyə uyğun təsnifləri ayrı-ayrı xanəndələr oxuyur, ayrı-ayrı tarzənlər ifa edirdilər. Dinləyicilərimiz bu konsertdən çox razi qalmışdilar. Onlar telefonla və məktubla öz razılıqlarını konsertin ifaçılarına və redaksiyaya bildirdilər..."

Radionun ilk əməkdaşlarının hafızəsində qalmış bu xatirələr onun ilk dövrünün bəzək-düzəksiz və işıqlı bir mənzərəsini eks etdirir. Təəssüf ki, sonralar bu mənzərədə işıq getdikcə azalır, efir tutqunlaşır. 30-cu illərin ortalarından etibarən radioda təbliğat çaları daha da güclənir, "sinfı düşmənlərə", "xırda burjuylara" qarşı mübarizə dövrü başlanır.

***

Azərbaycan radiosunun siyasiləşməsinin ciddi ictimai-sosial səbəbləri vardi. Bu, ilk növbədə, yeni cəmiyyət, daha doğrusu, hələ dünyada oxşarı olmayan sovet rejiminin qurulması və onun möhkəmləndirilməsi prosesi ilə bağlı idi. Digər tərəfdən, respublika radiosu elə bir vaxtda fəaliyyətə başlamışdı ki, o zaman adamları yeni həyat quruculuğuna alışdırmaq, onları fəal surətdə respublikanın siyasi və təsərrüfat həyatında baş verən proseslərə cəlb etmək, nəticə etibarilə təkpartiyallılıq əsaslanan hakimiyyəti möhkəmləndirmək Azərbaycan partiya təşkilatının mühüm vəzifələrindən biri idi. Bu mənada, radio şüarlarda və düşüncələrdə "inqilab yaratmaq"da çox mühüm, təsirli vasitə sayılırdı. Xüsusən ilk illərdə cəlbedici təbliğat nəticəsində hələ də başında inqilab havası dolaşan savadsız əhali arasında təbliğat və təşviqat aparmaq üçün radio çox misilsiz vasitə idi. Radionun lap əvvəldən siyasiləşməsinin mayasında məhz bu ictimai tələbat dayanırdı. Əlbəttə, 20-ci illərin ortalarında Moskvada siyasi radio verilişləri sahəsində əldə edilmiş ilk "nailiyyətlər" də Azərbaycan radiosunun siyasiləşməsi və bu sahədə stereotiplərin yaradılması üçün güclü zəmin oldu.

Azərbaycan radiosunda siyasi təbliğatın təkmilləşmiş üsulları özünü göstərirdi. Mühazirə proqramlarından tutmuş radioqəzetlərədək ən müxtəlif formalar tətbiq olunurdu. YİK(b)P MK-nin Təşkilat Bürosunun 1927-ci ilin fevralında qəbul etdiyi "Müəssisələrdə kütləvi iş haqqında" qərarından sonra əhalini səfərbəriyə almaqda böyük rol oynayan radio özünün təsir vasitələrindən daha geniş istifadə etməyə çalışırdı. Lakin bu iş üçün radio daha da kütləviləşməli, onun bir sıra texniki-təşkilati problemləri həll edilməli, xüsusən də ölkədə radio cihazlarının sayı artırılmalı idi. Məhz bu məqsədlə adı çəkilən qərardan dərhal sonra - 1927-ci ilin fevralında Bakı Partiya Komitəsində şəhər Radio stansiyasının fəaliyyətinə həsr olunmuş ilk böyük müşavirə çağırıldı. Bu müşavirədə radionun texniki və maliyyə vəziyyətini yaxşılaşdırmağı nəzərdə tutan qərar qəbul edildi. Qərara görə Respublika Xalq Poçt-Teleqraf Komissarlığı Bakı radio stansiyasının texniki

istismarına başlamalı və verilişlərin hər axşam saat 6-dan 12-dək maneəsiz səslənməsini təmin etməli idi.

Bundan başqa, həmin qərarda Bakı rayonlarının radiolaşdırılmasını sürətləndirmək, şəhərdə yardımçı translyasiya məntəqələri quraşdırmaq, müəssisələrdə, küçə və klublarda əlavə səs-ucaldanlar qoymağın zəruriliyi bildirilirdi. Əlbəttə, bunlar həlli vacib olan texniki məsələlər idi. Yaradıcı işçilərin qarşısında isə yaxın dövr üçün forma və məzmunca yeni radioproqramlar tərtib etmək vəzifəsi qoylurdu. Bu proqramlar əhalini siyasi cəhətdən savadlandırmalı, onları marksizm-leninizm ideyaları ilə silahlandırmalı və səfərbər etməli idi. Bir sözlə, radio siyasi maarifləndirmə məqsədləri üçün özünün bütün təsir vasitələrindən faydalانırdı. Başdan-başa təbliğat donuna bürünmiş Azərbaycan radiosunda kütləvi-siyasi iş, əsasən bu formalarda aparılırdı:

- a) Radioqəzetlər, jurnallar və "İşçi günortası";
- b) Fəhlə radiouniversitetləri;
- c) Studiyadan xüsusi məruzələr;
- ç) Komsomolçular saatı;
- d) Rəsmi yığıncaqların translyasiyası və s.

1929-cu il iyunun 1-nə olan məlumatə görə, Azərbaycan radiosunda 18 radioqəzet və radiojurnal hazırlanırdı. Bunlar bütün verilişlərin 51 faizini təşkil edirdi.

20-ci illərin sonlarında ən geniş yayılmış təbliğat formalarından biri radiomitinqlər idi. Əslində bu forma təbliğata daha kütləvi xarakter verirdi və əhalini inandırmaq, onu səfərbər etmək baxımından mühüm rol oynayırdı. Ona görə də Azərbaycan radiosu 1928-ci ildən başlayaraq bir sıra iri sənaye obyektlərindən, məsələn, l-t Şmidt adına maşinqayırma zavodundan, Lenin adına toxuculuq fabrikindən, Fioletov adına dəyirmandan, Bakı deposundan, Vorovski və Montin adına zavodlardan ilk radiomitinqlər təşkil etmişdi. Bu tədbirlərin iştirakçısı isə təkcə ayrı-ayrı adamlar yox, bəzən bütöv bir müəssisə olurdu. Belə radiomitinqlər sosializm yarışı deyilən əmək bəhsləşməsinin

kütləvi təbliğati fonunu yaratmağa xidmət edirdi. Qarşidan isə əhalini radioya cəlb etməyin daha kütləvi formaları gəlirdi.

1928-ci ildə Moskva radiosunda ilk fəhlə-kəndli universitetinin yaradılması Azərbaycanda da işin canlanmasına təkan verdi. Ölkədə elliklə savadsızlığın ləgvi uğrunda gedən kampaniyanın fonunda bu radioforma özünə çoxlu sayıda dinləyici cəlb etdi. Həmin ilin dekabrından Azərbaycan radiosunda fəaliyyətə başlayan fəhlə radiouniversitetində tanınmış alımlar mühazirələr oxuyur, məşğələlər aparırdılar. Bu universitetin Azərbaycan və rus bölmələrində təhsil alan yüzlərlə müdavim mühazirələri dinləyərək savadını artırır, dərs ilinin sonunda rəy almaq üçün öz yoxlama işlərini radioyaya göndərirdilər.

Məhz radionun geniş təbliğat imkanlarını və onun əhalini savadlandırmaq sahəsindəki misilsiz rolunu nəzərə alan respublika hökuməti "kağızsız və məsafəsiz qəzet" in texniki səviyyəsini yaxşılaşdırmaq, yerlərdəki radio nöqtələrinin sayını artırmaq üçün tədbirlər görürdü. Artıq 30-cu illərin əvvəllərində bütün SSRİ-də, o cümlədən Azərbaycanda radio verilişlərinin qəbulu iki yolla həyata keçirilirdi: efir və xətt sistemi ilə. Azərbaycan rabitəçiləri respublika ərazisində nisbətən ucuz və əlverişli olan xətt sisteminin yayılmasına çalışırdılar. "İnqilab və mədəniyyət" jurnalı bu sistemin üstünlüklerindən bəhs edərək yazdı: "Kəndlərimizin çoxunda baha qiymətə başa gələn lampalı radioqəbuledici aparatlar qoyulmuşdur ki, bunlar çox vaxt batareyalar yoxluğunadan, bacarıqsız yanaşıldıqından və başqa bu kimi səbəblərdən ilin 8-9 ayını yatmaqda və danışmamaqdadır. Ona görə də lampalı radio aparatları vasitəsi ilə radionu kəndlərimizə yaymaq və geniş kütləyə çatdırmaq mümkün olmayıacaqdır.

Hal-hazırda Azərbaycanda tel vasitəsi ilə radiolaşdırma işi çox tərəqqi tapmışdır. Bu üsul radio işində ən sadə bir üsuldur" (1930, № 4).

SSRİ Xalq Komissarları Sovetinin ölkənin radiolaşdırılması na dair hazırladığı beşillik planda Azərbaycanda 40 min radio nöqtəsi qurmaq nəzərdə tutulurdu. Bu, o demək idi ki, 1930-cu ilədək respublikada hər böyük kəndə bir radio verilməsi planlaşdırılırdı. 1931-ci ildə Ümumittifaq Radio Komitəsi, 1932-ci ildə

isə 12 respublika və vilayətdə yerli radio komitələri yaradıldı. Bu təşkilati tədbir radionun həm yaradıcılıq, həm də bütöv texniki şəbəkə olmaq baxımından irəliyə doğru atılmış addımı oldu. Xüsusən radio texnikası sahəsində əsl tərəqqi başlandı. Əgər radiotəcrübələrin başlandığı 1920-1925-ci illərdə Bakıda yalnız 1 ədəd 10 kilovat gücündə qıqlıcmılı stansiya işləyirdi, müntəzəm radio verilişləri başlanandan bir il sonra respublikada 110-dan çox stasionar və 36 səyyar radio qurğusu fəaliyyət göstərirdi. Radio verilişlərinin, translyasiyaların çoxalması, yayımın bütün respublikanı əhatə etməsi zərurəti yerdə ötürücülərin artırılmasını tələb edirdi. Bu sahə 1930-1932-ci illərdə xeyli inkişaf etmişdi. Əgər 1930-cu ildə Azərbaycanda cəmi 269 radiotranslyasiya məntəqəsi vardısa, artıq I beşilliyn sonunda onların sayı 20409-a çatmışdı. Radio texnikası sahəsində belə sürətli irəliləyiş, öz növbəsində, radionun mənzillərə, fəhlə klublarına, qiraət komalarına daha geniş ayaq açmasına, onun insanların şüurunda təkcə təbliğat vasitəsi kimi deyil, həm də mədəniyyət faktı kimi qavranılmasına kömək edirdi.

Bütövlükdə SSRİ-də, o cümlədən Azərbaycanda gedən ictimai-siyasi proseslər və elə həyatın özü radio qarşısında mühüm tələblər qoymuşdu. Bu tələblərə cavab vermək üçün radio öz spesifikasiyasına uyğun yaradıcılıq axtarışları aparır, radio janrlarının və getdikcə kütləviləşən radioformaların imkanlarından istifadə edərək həyat hadisələrini daha dolğun əks etdirməyə çalışırı. Belə formalar isə, ilk növbədə, sənaye-quruculuq mövzularına həsr edilən verilişlərdə tətbiq olunurdu və bu zaman daha çox Moskva radiosunun təcrübəsinə istinad edilirdi. Məsələn, Moskva radiosu 1930-cu ildən "Həyatdan translyasiyalar" adlı silsilə reportajlara başlamışdı və onun ilk buraxılışı həmin il dekabrın 2-də "Yüz dəqiqə Dneprohesdə" adı ilə efirə getmişdi. Müəyyən dramaturji kompozisiyası olan radioreportajlar xüsusi yaradıcılıq səyi və yüksək texniki hazırlıq tələb edirdi. Heç olmasa, bir neçə nöqtədə mikrofon qoymaq və onlardan gələn səsi canlı efirdə tənzimləmək lazımdı. Görünür, bu hazırlığa malik olduğundan həyatın və iş prosesinin özünü canlı "göstərmək" üçün Azərbaycan radiosu da belə mürəkkəb

verilişlər hazırlayırdı. İlk belə program 1931-ci il aprelin 10-da Moskva radiosunun "Proletari" radioqəzeti ilə birgə hazırlanmışdı. Təxminən bir saatlıq həmin reportaj Xudatda balıq ovuna həsr edilmişdi. Bu, 1928-ci il noyabrın 7-də Bakının 5 böyük şəhərlə birgə SSRİ miqyasında keçirilən radiosəsləşmədə iştirakından sonra Azərbaycan radiosunun mühüm nailiyyəti idi.

Daha sonra Ümumittifaq radiosunun cəbbəxanasından radiosəsləşmə formasını əzx edən respublika radiosu bir-birilə yarışan sənaye müəssisələrinin efir dialoqunu canlandırmışdı. Azərbaycan radiosu bu forma ilə ittifaq miqyasına da çıxır və respublikada gedən proseslər barədə SSRİ-nin digər regionlarındakı dinişyicilərə məlumat verdi. Məsələn, 1933-cü ilin payızında "Pravda" qəzeti təşəbbüsü ilə Ümumittifaq radiosunun təşkil etdiyi radiosəsləşmədə Moskva, Leninqrad, Xarkov və Sverdlovsk kimi nəhəng sənaye mərkəzləri ilə yanaşı, neft Bakı da iştirak etmişdi. Şöhrətli buruq ustası Ağa Nemətulla bütün ölkəyə Azərbaycan neftçilərinin fədakar əməyindən danışmış və radiosəsləşmədə iştirak edən müəssisələrin kollektivlərini Bakı neftçilərinin sıfarişlərini vaxtında yerinə yetirməyə çağırılmışdı. Tədrিচən bu radiosəsləşmələrdə, belə məsul dialoqlarda yüksək vəzifəli dövlət və hökumət adamları da çıxış edirdilər. Məsələn, 1931-1932-ci illərdə keçirilən radiosəsləşmələrdə D.Bünyadzadə, Q.Musabəyov və başqaları çıxış edərək beşillik planının necə yerinə yetirilməsi barədə elə birbaşa studiyadan raport vermişdilər.

Radioda operativliyin, çevikliyin artması, sənədliliyə meylin güclənməsi və yeni formaların tətbiqi verilişlərə getdikcə ağırlıq gətirən radioqəzetləri sıxışdırıldı. Buna görə də 1932-ci ilin avqustunda Ümumittifaq radiosu bir forma kimi artıq özünü doğrultmayan radioqəzetləri ləğv etdi və onların yerini siyasi məlumatlardan ibarət olan bülletenlər - "Son xəbərlər" tutdu. Təxminən bir həftədən sonra - sentyabrın 1-də isə həmin xəbərlər bülletenini hazırlayacaq qurum - Mərkəzi İnformasiya Redaksiyası yaradıldı. Bu dəyişikliklər eyni ilə Azərbaycanda da təkrarlandı. 1933-cü ilin may ayının 5-də Azərbaycan Xalq Komissarları Sovetinin qərarı ilə XKS yanında Radiolaşdırma və Radio Verilişləri Komitəsi yaradıldı. Yeni idarəetmə və tabeçilik forması

radioda prinsipcə heç nəyi dəyişmədi. Yenə də radioya siyasi-maarif işini genişləndirmək və ölkənin təsərrüfat həyatını yeni dövrə uyğun şəkildə daha geniş işıqlandırmaq vəzifəsi tapşırılır-dı. Məsələn, həmin illərdə Azərbaycan radiosunda səslənən və artıq məzmunca təzələnmiş "Neft və pambıq uğrunda" adlı ictimai-siyasi programın nəzərdən keçirilməsi göstərir ki, jurnalistlərin əsas vəzifəsi iqtisadi yeniliyi işıqlandırmaq və onun arxasında sosializmin gücünü göstərmək olmuşdur. Təxminən 1 saatlıq programda Muğan torpağına ilk traktorun gəlişindən tutmuş Montin adına zavodda qazma avadanlığı istehsal edən yeni sexin işə düşməsi və Bakı mədənlərində ilk maili neft quyusu qazılmasınınadək müxtəlif mövzular əks etdirilmişdi. Verilişdə çoxlu sayıda əmək qabaqcılının adı çəkilirdi. İlk beşilliklər dövründə bu program əmək adamlarının tribunasına çevrilmişdi. Ağa Nemətulla, Gülbala Əliyev, Mikayıł İsmayıł kimi şöhrətli neftçilər bu programda çıxış etmişdilər.

İstehsalat xəbərlərinin mövzusu, onların əhatə dairəsi və mövzuya yanaşma üsulu onu göstərirdi ki, ölkənin bütün təsərrüfat həyatının geniş mənada idarə olunmasında, kütlələrin "əmək şücaəti"nə ruhlandırılmasında radio misilsiz rol oynayır, onun səyyar mikrofonları tez-tez əsas istehsalat sahələrində - neft mədənlərində, zavod və fabriklərdə, pambıq tarlalarında quruldu. Bunu 1935-ci ildə bütün ölkədə, o cümlədən Azərbaycanda başlanan Staxanov hərəkatının daha geniş vüsət alması bir daha sübut etdi. Radio həmin prosesdə çox böyük təşkilatçılıq işi gördü. Qəzetlərin bu barədə çox yazmasına baxmayaraq, min-lərlə adam Staxanov və onun təşəbbüsü barədə məhz radio vasitəsilə xəbər tuturdu. Əlbəttə, işıqlandırıldığı mövzuların, o cümlədən sənaye-istehsalat-yarış mövzularının bir çox hallarda quru və cansızıcı olmasına baxmayaraq, habelə mükəmməl publisistikadan danışmaq tez olsa da, hər halda Azərbaycanda radiojurnalстиka təşəkkül taparaq inkişaf edirdi. Radio tədricən spesifik dilə, cilalanan janrlara, çevik formalara və qəzətdən fərqlənən təhkiyə üslubuna yiylənirdi.

30-cu illərin ortalarına yaxın Azərbaycan radiosunda bədii verilişlərin çəkisinin artdığı müşahidə edilirdi. Yəni musiqi

Onlar Azərbaycan radiosunun ilk əməkdaşları olmuşlar (soldan):
Hüseyn Natiq, Səməd Səmədov, Əskər Mövsümzadə, Fatma
Zeynalova və Leyla Terequlova (1930-cu il)

İlk verilişlər, ilk müzakirələr

Üzeyir Hacıbəyov Müslüm Maqomayevlə birlikdə Şərqdə ilk notlu xalq çalğı alətləri orkestrini yaratmışdır

Mikrofon qarşısında ilk çıkışlar

Radio əməkdaşlarının bir qrupu (soldan): Rəxşəndə Məmmədova,
Nina Petrova, Zoya Mehdiyeva, Kseniya Beridze, Züleyxa Hacıyeva,
Kamil Məmmədov, Şərifəxanım Əliyeva və Soltan Nəcəfov (1948-ci il)

Diktor Həyat Musayeva
son xəbərləri oxuyur
(1939-cu il)

Diktor Sevda
Məmmədzadə

Görkəmli diktör Aydin Qaradağlı və əməkdar artist Züleyxa Hacıyeva

Mikrofon qarşısında Rza
Əfqanlıdır

Diqqət, yazıraq! Rejissor Nazim
Yüzbaşov onlarca radiotamaşa
efir həyatı vermişdir

Həyatdan reportajlar - radionun Ədəbi-dram baş redaksiyasının
əməkdaşları bir qrup yazılıçı ilə Şamaxıda yol çəkənlərin
qonağıdır

Aparıcı Rafael Hüseynov «Axşam görüşləri»nin növbəti
buraxılışına hazırlaşır

Teleradiomuzun təməlini qoyan insanların xatirəsi həmişə ehtiramla yad edilir

Ötən əsrin 70-ci
illərində radionun ən
populyar
programlarından biri
olan «Nətəvan» qızlar
klubuna jurnalist Fəridə
Aslanbəyova rəhbərlik
edirdi

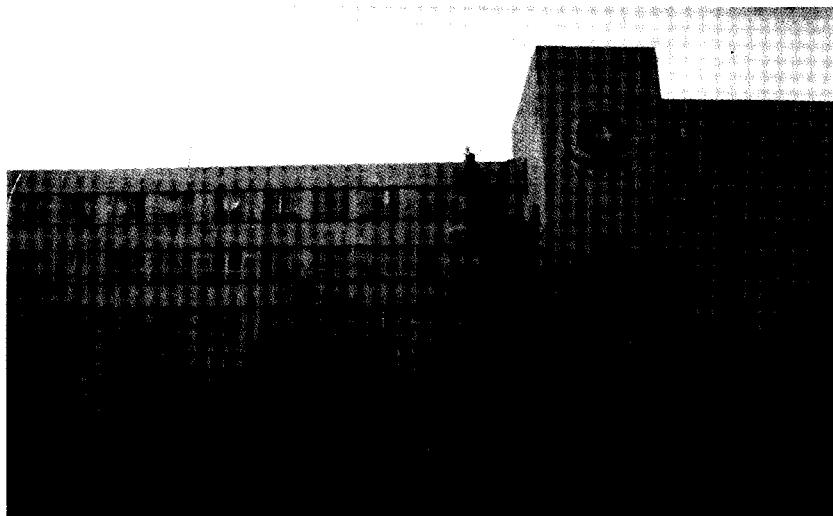
Efире hazırlық...

Radio bu gün...

Çingiz Aytmatov Azərbaycan radiosuna müsahibə verir

Radio verilişləri bu binadan yayımlanır

verilişləri, ədəbiyyat və incəsənətə aid proqramlar, həmçinin mikrofon qarşısında səsləndirilən dram əsərləri sənaye-iqtisadiyyat proqramlarını tədricən efirdən sixışdırırdı. Məsələn, 1929-cu ildə ümumi verilişlərin 51 faizini siyasi informasiya, radioqəzetlər və kütləvi təbliğat təşkil edirdi, bədii verilişlərin həcmi 36 faiz idi. 1932-ci ildə bu nisbət təxminən bərabərləşmişdi, 1933-cü ildə isə bədii verilişlərin artması tendensiyası müşahidə edilir və onlar efirə gedən 8,5 saatlıq ümumi proqramın 59 faizini təşkil edirdi. 1934-cü ildə isə ictimai-siyasi verilişlər cəmi 24,1 faiz olduğu halda, ədəbi-bədii proqramlar ümumi yayımın 62,7 fazını əhatə edirdi. Əlbəttə, bədii verilişlərin belə tədrici dinamikasını şərtləndirən bir neçə səbəb vardı. İlk növbədə radioqəzetlərin ləğvi bədii verilişlərin kəmiyyət və keyfiyyətcə inkişafına, onların xüsusi çəkisinin artmasına böyük təsir göstərdi. Yəni uzun və darixdırıcı məqalələrin əvəzinə dinləyicidə maraq doğuran ədəbi-bədii və musiqi verilişləri səslənməyə başladı.

Doğrudur, informasiya və təbliğat redaksiyaları da maraqlı verilişlər hazırlayırdı. Amma dövlət orqanları, senzura ictimai-siyasi proqramlara, xüsusən ideologiya ilə bağlı verilişlərə çox ciddi nəzarət edirdi. Bu cür verilişlərin mövzusu, ideoloji istiqaməti və hətta bəzən forması belə, yuxarıdan diqtə olunduğu üçün burada təşəbbüsə az yer qalırdı. Bədii proqramlar sahəsində isə nisbətən sərbəstlik mövcud idi və radiodakı güclü yaradıcı potensialın səyi ilə çox maraqlı verilişlər ərsəyə gətirilirdi. Bu işin mayasında isə bir sıra gənc ziyalılarla yanaşı, Üzeyir Hacıbəyov, Müslüm Maqomayev və Məmməd Səid Ordubadi kimi fədailər dayanırdı. Məhz onların tükənməz enerjisi və gücü, istedad və səyi ilə musiqi və ədəbi-dram verilişləri getdikcə proqramlarda özünə möhkəm yer tutur, dinləyici ürəyinə yol tapırıldı. Bu verilişləri hazırlayanlar ona barmaqarası baxa bilməzdilər. Çünkü, təsir dairəsi teatr və konsert salonundan qat-qat geniş olan radio, məhz bədii verilişlər vasitəsilə dinləyicidə estetik zövq formalaşdırırdı. Amma böyük peşəkarlıq və uzaqgörənlik tələb edən bu verilişlərin hazırlanması heç də asan başa gəlmirdi. Xüsusən ilk dövrlər bu sahədə, sözün həqiqi mənasında, külüng çalmaq, əsəbləri və bütövlükdə sağlamlığı qurban vermək lazımlı gəlirdi.

Azərbaycan mədəniyyətinin işqli simalarından biri olan M.Maqomayevin radiodakı unudulmaz cəfakesi və onun iztirablarla dolu üç illik qızğın fəaliyyəti buna parlaq misal idi.

***

Hələ o vaxt musiqi ictimaiyyətinin daha çox "Şah İsmayıll" operasının müəllifi kimi tanıldığı bəstəkar Müslüm Maqomayev radioya musiqi rəhbəri təyin olunanda vəzifəsini repertuar məsələsinin həlli ilə yanaşı, həm də radiokonsertlərin yüksək səviyyədə təşkilində göründü. İşə başladığı ilk gündən çətin vəziyyətlə qarşılaşmışdı: çox zaman canlı konsert təyin olunduğu vaxtda musiqiçilər studiyaya gəlib çıxmır, yaxud bir qismi gəlir, bir qismi gecikir və nəticədə konsertlər pozulurdu. Radionun rəhbərliyi isə bunlara göz yumur və vəziyyətdən birtəhər çıxmaq üçün yollar arayırırdı. O vaxt musiqi redaksiyası Şərq və Qərb adı ilə iki yerə bölnürdü və belə əcaib hallar ən çox Şərq bölməsində baş verirdi. Həmin acınacaqlı vəziyyəti M.Maqomayev sonralar belə təsvir edirdi:

"Mən radioda işləməyə gələndə Şərq sektorunda vəziyyət belə idi: musiqiçilər burada rəsmi qulluq etmirdilər, sadəcə olaraq onların hərəsinin müəyyən məhdud saatları vardı ki, həmin vaxtlarda gəlib radioda fəaliyyət göstərirdilər. Bu, onları tamamilə təmin edirdi. Belə ki, bir tərəfdən onların cibində həmkarlar ittifaqı kitabçası və bununla əlaqədar bütün üstün hüquqlardan istifadə imkanı, digər tərəfdən və ən əsası, yüz faiz xaltura etmək girəvəsi vardı. İfaçı öz axşam saatlarını kefi istəyən kimi bölür, radionun axşam konsertlərinə, adətən toylardan və ona daha artıq qazanmaq imkanı verən başqa təsadüfi dəvətlərdən azad olunduğu vaxt gəlirdi. Bunun bariz nümunəsi olan hadisə: radioda işlədiyim ilk günlərdə konsertdə iştirakı təyin olunmuş 8 musiqiçidən yalnız biri - pianoçu gəlib çıxdı. Qalanları toyda idilər. Yəqin royalı çəkib apara bilsəydi, pianoçu da toya gedərdi".

Əlbəttə, sonuncu cümlədəki acı istehza və rişxənd hər şeydə dəqiq və intizamlı olmayı xoşlayan bəstəkar Müslüm Maq-

mayevin o anlardakı psixoloji vəziyyətini, yaşadığı əsəbi, gərgin anları gözəl əks etdirir. Həmin məqamlar istedadlı alim-yaziçi, yaradıcılıq taleyini radio ilə sıx bağlayıb, burada bənzərsiz proqramlar yaratmış Rafael Hüseynovun M.Maqomayevi sanki bizə yenidən tanıdan "Yaşıl yarpaq" sənədli əsərində dəqiqliyi ilə təsvir olunmuşdur. Bütövlükdə M.Maqomayevin iztirablarla dolu taleyinə həsr olunmuş bu əsərdə böyük bəstəkarın Azərbaycan radiosunda fəaliyyətinə, burada çalışdığı ilk aylarda musiqi verilişlərinin vəziyyəti barədə yazdığı məlumatlara da müəyyən yer ayrılmışdır. Həmin məlumatların bir çoxu tarixilik baxımından böyük maraq doğurur.

"Oktyabrin 23-də (çərşənbə) saat 20-22 arası Şərq konserti nəzərdə tutulmuşdu. Mən axşam saat 7-də gəldim və iştirakçıları gözləməyə başladım. İlk rastlaşdığını Qurban Pirimov oldu. O, müsiqilərin gəlməyəcəyindən ehtiyat etdiyini bildirdi. Axşam saat səkkizin yarısında Sarabski, Hacıbababəyov, Mirzağa Əliyev, Sona xanum və Zeynallı gəldilər. Çalğılıardan yalnız Qurban gəlmişdi və saat 8-də Əliyev də (royal) özünü yetirdi. Telefonla konsert iştirakçlarını axtarmaq cəhdlərinin hamısı boşça çıxdı. Axşam saat 8-də, Ohanezaşvili (kamança), Əhəd Əliyev (qarmon və saz), Xalıq (balaban), tütək çalanlar və müğənnilərdən Seyid Şuşinski və Səmədov hələ gəlməmişdilər.

Əlbəttə, konserti bircə tarla aparmağı mən bədiilik baxımından mümkünüsüz hesab etdim və studiya müdürü Qotliblə məsləhətləşib, konserti ləğv etməyi qərara aldıq.

Sonraki sorğudan məlum oldu ki, Ohanezaşvili, Əhəd Əliyev, Xalıq toyda imişlər. Tütək çalanlar əvvəl guya bilmədiklərini, sonra isə dostlarının yasında olduqlarını dedilər... Seyid Şuşinskini, ümumiyyətlə, tapmaq mümkün olmadı.

Bu fakt verilişin efirdən çıxarılması tədbiri kimi dözülməz nəticəyə səbəb olmaqdan əlavə, onu da göstərir ki, biz həmin halda irəlicədən planlaşdırılmış konsert proqramı təşkil edə bilmərik. Biz hansısa iştirakçının gəlib-gəlməməsindən asılıyıq. Radio mərkəzində işlədiyim qısa vaxtda mən artıq aşağıdakı faktlarla üzləşmişəm: Qurban Pirimov bir neçə günlüyü çixib getmişdi və onun əvəzinə axşam telefonla başqa tarzən axtarmaq lazımlıydı. Tütək-

çilər toya getmiş, öz yerlərinə başqalarını göndərmişdilər və mən də onları qəbul etmədim.

Oktyabrın 25-də cümə günü səhər "Kəndli verilişi"nə nə Qurban Pirimov, nə də başqaları gəlib çıxdılar... Bu faktlar işə, şübhəsiz ki, pis təsir edir. Belə hadisələri aradan qaldırmaq üçün tədbirlər görmək lazımdır. Öz tərəfimdən 2 tarzən, 2 kamançaçı, 3 tütəkçi, royalçalan, balabançı, klarnetçi ilə müqavilə bağlayıb onları işə götürməyi məqsədəuyğun hesab edirəm. Bu, bizi mümkün ola biləcək boşkeçmələrdən xilas edəcək, həm də məşqlərdə çalğı nömrələrini cilalaya biləcəyimiz ansambl alınacaq".

Əlbəttə, o dövrdəki gerçek vəziyyəti canlandıran bu sətirlərin arxasında narahat bir ürək çırpinır. Bu ürək sahibi sanki bəzən gücsüz kimi görünə də, işgazardır, prinsipialdır, məqsədindən dənən deyil. Bəli, M.Maqomayev musiqi verilişlərində və konsertlərin təşkilində aydın, etibarlı və çevik bir sistem yaratmaq istəyirdi. Cənki ona qədər əsas məqsəd verilişi, konserti bir növ boşkeçmələrdən xilas etmək idi. Buna radio işçiləri də adət etmişdilər, musiqiçilər də. Məsələn, kimsə gəlməyəndə Sarabski 3 dəqiqə oxumalı olduğu mahnının arasında 15 dəqiqə muğam oxuyar, ya Qurban Pirimov 5 dəqiqə əvəzinə 20 dəqiqə çalar, bununla da vaxt dolardı. Amma yeni musiqi rəhbəri - M.Maqomayev bunu qəbul etmirdi. O, ümumiyyətlə, hər cür bəsitliyin, başdansovduluğun, özfəaliyyətin və mənasız "xilaskarlığın" əleyhinə idi. Buna görə də M.Maqomayev radionun rəhbərliyindən ciddi tədbirlər görülməsini tələb edirdi. Çox keçmir ki, radio mərkəzi sədrinin üstünə yazdığı məlumatlar, xahiş ərizələri, təklif məktubları öz bəhrəsini verir. O, əvvəlcə 12, sonra 16, 1933-cü ildə isə artıq 24 nəfərlik ansambl təşkil etməyə nail olur. Müslüm bəy bunu da hiss edir ki, tar, kamança, tütək, balaban nə qədər arzulanan və sevilən alətlər olsa da, ənənəvilik qəlibindən çıxmaq lazımdır. Yalnız muğamlı, təsniflə, xalq mahnısıyla iş aşmaz. İnadkar M.Maqomayevin bu yoldakı səyləri 1932-ci ildə Ü.Hacıbəyovla birgə Radio Komitəsində notlu Şərq alətləri orkestri yaratması ilə nəticələnir. Bu, bütövlükdə Azərbaycanın mədəni həyatında çox böyük bir hadisə idi və həmin illərdə Ü.Hacıbəyov orkestrin repertuar siyasətini müəyyənləşdirərək

yazirdı: "Bu orkestrin repertuarı milli məhdudiyyət nişanası daşılmamalı, lakin həddən artıq pərakəndə də olmamalıdır". Yeni orkestrin fəaliyyəti M.Maqomayevi sevindirirdi. Böyük sənətkar həmin günlərdə yeni musiqi kollektivinə qayğılarının azalması kimi baxır və fəxrlə bəyan edirdi ki, indi bizim notla çalan orkestrimiz var. Həqiqətən də bu orkestrin yaradılması (hərçənd ki, o vaxtlar Azərbaycan Konsert Birliyində Dövlət Şərqi orkestri mövcud idi) musiqi sahəsində çox əhəmiyyətli addım idi.

M.Maqomayev radionun musiqi rəhbəri kimi təkcə canlı konsertlər təşkil etmir, həm də efirdə səslənən ictimai-siyasi və ədəbi-dram verilişlərinə musiqi tərtibatı verir, bəzən ürəyinə yatan verilişlərə, səhnəciklərə ayrıca orijinal musiqi də yazır. Xüsusən "Radio qəzeti"nin musiqi düzümünü həll etmək bəstəkardan xeyli vaxt alındı. Məhz bu verilişlərin musiqi tərtibatına artan tələb, habelə diniyici marağın radioda repertuar məsələsini ön plana çıxarırdı. Verilişlərin 70-90 faizinin muğamat üstündə qurulması bütövlükdə radionun musiqi mənzərəsinə bir yeknəsəqlik gətirirdi. M.Maqomayev bu yeknəsəqliyin əleyhinə çıxırdı və təəssüf ki, bəziləri bunu böyük bəstəkarın, ümumiyyətlə, muğamlara xor baxması kimi yozurdu. O, radioda repertuar probleminin həlli ilə məşğul olan xüsusi strukturun yaradılmasını təkid edir, ciddi musiqinin, o cümlədən xalq musiqisi və klassik əsərlərin geniş yayılmasına çalışırdı. Doğrudur, onun 30-cu illərin ab-havası üçün çox mütərəqqi addımlarını - tədbir və təkliflərini heç də hamı haqlı hesab etmirdi, hətta bəzən bunu maestroya eyhamlarla deməkdən də çəkinmirdilər. Müslüm Maqomayev ətrafin-dakı vurnuxları aşkar hiss edirdi. Ona görə də Azərbaycan radiosundakı əzablara birdəfəlik əlivda deyərək, 1933-cü ilin fevralında ərizə yazıb işdən gedir... Amma tarix üçün çox qısa müddət olan bu üç il ərzində ondan radioya çox şey qalır: prinsipiallıq, özünə və başqalarına tələbkarlıq, sənətə müqəddəs münasibət və əlbəttə ki, ürəkləri oxşayan neçə-neçə gözəl musiqi əsəri - "Çahargah dəramədi" fantaziyası, "Pionerlər marşı", "Şəlalə" simfonik pyesi, "Ceyran" rapsodiyası... İndi də Azərbaycan efrində tez-tez səslənən bu əsərlər M.Maqomayevin radio ırsinin tam siyahısı deyil. Amma bu siyahıda 20-30-cu illərin əmək

romantikasını, o illerin coşgunluğunu tərənnüm edən "PB-8" marşının adı mütləq çəkilməlidir. Çünkü neçə-neçə dinləyici nəslinin qəlbini riqqətə getirən və indi də ürəkləri yerindən oynadan həmin marş, həm radionun tarixində, həm də M.Maqomayevin yaradıcılığında çox parlaq bir səhifə idi...

***

30-cu illerin əvvəllərindən başlayaraq radioda ədəbi-dram verilişləri də kəmiyyət və keyfiyyətcə artmağa başlayır. Artıq hər gün efirə 1,5-2 saatlıq proqramlar verilir. Bunun bir səbəbi həmin illərdə respublikanın görkəmli ədəbi simalarının və tanınmış incəsənət xadimlərinin radionun getdikcə genişlənən fəaliyyətində fəal iştirakı ilə bağlı idisə, digər səbəb M.S.Ordubadının buradakı yorulmaz işi idi. Görkəmli nasir uzun müddət bədii-siyasi verilişlər bölməsinə, ədəbi-dram verilişləri redaksiyasına rəhbərlik etmiş, hətta kənd üçün verilişlər redaksiyasının məsul redaktoru olmuşdur. O, Azərbaycan ədəbiyyatının, mədəniyyətinin, xüssənən folklorun və xalq sənətinin təbliği üçün formalar düşünür, bu mövzuda proqramların sistemli təqdimatını hazırlayıır, digər tərəfdən isə günün tələbi ilə bağlı mövzularda ocerklər, felyetonlar və səhnəciklər yazırdı. Artıq tarixə çevrilmiş həmin illərdə efirə gedən "Satira atəsiylə", "Ədəbiyyatın vəzifələri", "Yeni həyat uğrunda" və s. verilişlərin çoxunun müəllifi M.S.Ordubadi idi. Radionun veteranlarından biri, qocaman diktör Soltan Nəcəfov xatırlayırdı ki, radioda hamının hörmətlə "Mirzə" deyə çağırıldığı M.S.Ordubadi olduqca məhsuldar işləyirdi. Elə olurdu ki, o, bir gecəyə müxtəlif mövzularda bir neçə səhnəcik yazıb getirirdi. Xüssənən onun Azərbaycanda Sovet hakimiyyətinin qurulmasına həsr edilmiş və qısa müddətdə, yazılmış "Aprel gəlini" mənzum pyesini xatırlayan S.Nəcəfov deyirdi ki, sonralar Müslüm Maqomayev bu əsər üzərində çox çalışmışdır. Opera 1936-cı ildə "Nərgiz" adı ilə tamaşa yoluqulmuş və yüksək də qiymətləndirilmişdi.

1931-ci ildə Azərbaycan radiosunda Mustafa Mərdanovun rejissorluq etdiyi "Radioteatr" qrupu yaradılır və bu işdə M.S.Ordubadi mühüm rol oynayır. Radioda belə bir qrupun fəaliyyətə

başlaması, həm 30-cu illərdə özünün qızıl dövrünü yaşayan Azərbaycan teatr sənətinin, bənzərsiz səhnə əsərlərinin efir vəsitəsilə təbliği, ayrı-ayrı nəşr əsərlərinin radio üçün səhnələşdirilməsi, mikrofon qarşısında ayrıca dram əsərlərinin oynanılması, həm də aktyorların fəaliyyətinin genişlənməsi üçün daha bir meydanın açılması baxımından çox əhəmiyyətli idi.

1935-ci ildə radionun strukturundakı dəyişikliklər "Ədəbi-dram", "Kolxozçu radiosu", "Qızıl əsgər" və "Gənclər" redaksiyalarının təşkili ilə nəticələndi. Bununla ədəbi-dram verilişlərinin inkişafında yeni mərhələ başlandı. Radiorejissuranın tədricən öz yerini tutması da verilişlərin bədii-estetik səviyyəsinin xeyli yüksəlməsinə təkan verdi. Radioteatrın repertuarı müasir mövzuda əsərlərin, Azərbaycan klassiklərinin, eləcə də rus və dünya ədəbiyyatı nümunələrinin hesabına xeyli genişləndi. Azərbaycan radiosu ədəbi-dram verilişlərinin o zamankı direktoru M.S.Ordubadi yazırıdı: "İri əsərlərin verilişi kolxozçu dinləyicilər tərəfindən böyük sevincə qarşılanırdı. Böyük səhnələrin və artist qüvvəsinin olmaması üzündən rayonda tamaşa hazırlanmadı. Azərbaycan kolxoçuları bu əsərlərlə yalnız radio vəsitəsilə tanış olurdular".

Artıq 30-cu illərin ortalarında radio Azərbaycan ədəbiyatının təbliğatçısı, incəsənətimizin nailiyyətlərini əks etdirən geniş tribuna və o vaxtki qələm sahibləri ilə xalqın əlaqəsini təmin edən etibarlı bir vasitə idi. Dinləyicilər radio programlarında tez-tez dövrün tanınmış yazıçı, şair və publisistlərinin - M.S.Ordubadının, S.Vurğunun, H.Cavidin, M.Müşfiqin, R.Rzanın, S.Rüstəmin, M.Rahimin, M.Hüseynin, S.Rəhmanın, M.Cəlalin adalarını eşidir və efir vəsitəsilə onların yeni əsərlərini dinləyirdilər.

1936-ci il martın 23-dən aprelin 6-dək SSRİ-də ilk dəfə Ümumittifaq radio festivalı keçirildi. İttifaq miqyasında ilk ən böyük radio tədbiri olan bu festivalda iyirmi səkkiz dildə musiqi programları səsləndi. Festival günlərində Bakı radiosu hər gün təxminən üç saat Moskvaya qoşularaq bu böyük mədəniyyət tədbirini translyasiya edirdi. Azərbaycan radiosunun festival üçün hazırladığı program, əsasən Ü.Hacıbəyov və M.Maqomayevin əsərlərindən ibarət idi. Bundan başqa, "Azad olunmuş türk

qadınları sarayı" Qadın Şərq alətləri orkestrinin çıxışları, eləcə də tarzən Qurban Pirimovun müşayiəti ilə müğənni H.Hacıbabəyovun ifasında "Şahnaz" muğamı da proqrama daxil edilmişdi.

1936-ci ildə Bakıda 35 kilovat gücündə yeni radiostansiyanın işə salınması Azərbaycan radio verilişlərinin Zaqqafqaziyada, Özbəkistanda, Türkmənistanda, hətta Qara dəniz sahillərində belə eşidilməsinə imkan verdi. 1937-ci ildə respublikamızın 12 rayonunda xalq yaradıcılığı festivalı keçirildi. Radiofestivalın yekun konsertləri 6 rayondan birbaşa translyasiya edildi. Bir ay sonra - 1937-ci ilin dekabrında isə Azərbaycan və Gürcüstan radioları arasında ilk program mübadiləsi oldu.

1938-ci il iyulun 18-də birinci çağırış Azərbaycan SSR Ali Sovetinin I sesiyasının açılışının bütünlükə radio ilə translyasiyası da mühüm hadisə kimi yadda qaldı. 1940-ci ilin sonunda respublikamızda radio nöqtələrinin sayı 51 minə çatırdı. 32 rayonda yerli radio verilişləri fəaliyyətə başlamışdı.

Artıq 1940-ci ilin sonlarında və 1941-ci ilin əvvəllərində yaxınlaşmaqda olan müharibə təhlükəsi radio verilişlərində açıq duyulurdu. Ümumittifaq radiosu faşizmin mahiyyətinə və ifşasına aid verilişlər səsləndirirdi. Azərbaycan radiosu da 1941-ci ilin əvvəllərində siyasi programlarda beynəlxalq məsələlərə geniş yer ayırmaga və alman faşizminin Avropada törətdiyi fitnəkarlıqlardan söhbət açmağa başladı. Verilişlərin ümumi ahəngində Vətənin müdafiə qüdrətini yüksəltməyə çağırış ruhu güclənirdi. Artıq radioverilişlərin ifadə tərzində, ayrı-ayrı çıxışlarda dövrün barit qoxulu ağır nəfəsi hiss olunurdu. Qarşıdan bütün bəşəriyyəti sı-nağa çəkəcək odlu-alovlu müharibə gəlirdi.

Radio müharibə illərində

Müharibə bütün dünyaya, o cümlədən Azərbaycana da ağır fəlakətlər gətirdi. Ölkənin hər yerində bir hüzn, səssizlik olsa da, radio hərbi qərargah kimi gecə-gündüz işləyirdi. Müharibənin yaratdığı ekstremal şərait radionu yeni iş rejiminə keçirmişdi. Radionun ictimai-siyasi rolü misilsiz dərəcədə artmışdı. Üç il

əvvəl - 1939-cu ilin martında Moskva televiziyası daimi verilişlərə başlasa da, müharibə onun fəaliyyətini yarıda qoymuş və indiki hərbi şəraitdə radio yenə də çevik, həm də bütün ölkə ərazisini əhatə edən təbliğat və məlumat vasitəsi olaraq qalırdı. İndi onun əsas vəzifəsi əhalini ölkənin müdafiəsinə səfərbər etmək, şüurlara hakim kəsilərək düşmənə nifrət, qələbəyə inam hissi aşılamaq idi.

Bu illərdə diqqəti cəlb edən başlıca meyllərdən biri Ümumittifaq radiosu ilə yerli radiolar arasında əlaqələrin güclənməsi, vahid fəaliyyət prinsipləri əsasında bu əlaqələrin sistemli şəkildə qurulması idi. Bütün yerli radiolar Moskvadan, müharibə başlananından iki gün sonra yaradılmış Sovet Məlumat Bürosunun ("Sovinformbüro") məlumatlarını, "Pravda" qəzetinin baş məqaləsini və "Son xəbərlər"in buraxılışını bir qayda olaraq verirdi. Sovet Məlumat Bürosu müharibə şəraitində bütün informasiyanı öz əlində mərkəzləşdirən orqana çevrilmişdi. Onun materialları sovet radiosunda ictimai-siyasi yayım programının əsası idi. Müharibə dövründə efirdə Sovet Məlumat Bürosunun 2773 materialı, o cümlədən iki minə qədər gündəlik məlumatı səslənmişdi. Bunların çoxunu arxada və cəbhə bölgələrində xalqa, əsgərlərə və komandirlərə öz bənzərsiz səsi ilə döyüş ruhu gətirən Yuri Levitan oxumuşdu.

Radio əsas informasiya və müjdə mənbəyi idi. Sovet hərbi komandirlərindən biri - marşal A.Vasilevski sonralar müharibə dövrünün radiosunu belə xatırlayırdı: "O vaxtlar radio Sovet Məlumat Bürosunun məlumatlarına əsasən dinləyiciləri günün hadisələri ilə operativ tanış etmək imkanı qazanmışdı. Moskvanın səsi cəbhədə də, partizan məskənlərində də, ölkəmizin hüdudlarından uzaqlarda da eşidildi. Əsgərlərin və komandirlərin hünərləri, partizanların düşmən arxasındaki ölüm-dirim mübarizəsi barədə qısa məlumatlar milyonlarla insanın qəlbində əks-səda tapır, onların döyüş ruhunu yüksəldir, hətta ən çətin günlərdə belə xalqımızın faşist təcavüzkarları üzərində qələbə ələcəgənə inamı möhkəmləndirirdi".

Müharibə başlanan gündən Azərbaycan radiosu da yeni iş rejiminə keçərək hərbi vəziyyətin tələblərinə uyğun fəaliyyət göstərirdi. Əslində radio ağır şəraitdə öz həyatının yeni mərhələsinə

qədəm qoyurdu. Bütün redaksiyalar gərgin iş rejimində səfərbər olunmuş vəziyyətdə çalışırdılar. Jurnalistlər radiopublisistikanın imkanlarından istifadə edərək vətənpərvərlik mövzusunda verilişlər hazırlayırdılar. Əlbəttə, həmin dövrə ilk növbədə, radionun operativliyi artmış, xəbər buraxılışlarının sayı çoxalmışdı. Moskva radiosunun verilişlərinin translyasiyası və ictimai-siyasi səciyyəli materialların çoxalması nəticəsində Azərbaycan radiosunun gündəlik verilişlərinin həcmi 5 saat artmışdı. Müharibə günlərində əsas ağırlıq "Son xəbərlər" redaksiyasının üzərinə düşürdü. Çünkü respublikanın şəhər və rayonlarının küçələrində, meydanlarında qoyulmuş 4500 səs ucaldandan əhali yalnız xəbər gözləyirdi. "Son xəbərlər"in gecə redaksiyası yaradılmışdı. Əməkdaşlar vacib dövlət qərarlarını, hökumət məlumatlarını, sərəncam və əmrləri, həmçinin Moskvadan gedən verilişləri yazmaq üçün şarinfondan geniş istifadə edirdilər. Bunuñ sayəsində ən mühüm siyasi məlumatlar tərcümə olunub təxminən 30 dəqiqədən sonra Azərbaycan dilində səsləndirilirdi. Materialların hazırlanması və efirə oxunmasına, hər bir cümlənin məna və üslubuna böyük diqqət yetirilirdi. Bu iş əmrlə xüsusi adamlara - yüksək peşə hazırlığı olan redaktor və diktörlərə tapşırılmışdı.

Müharibə günlərində respublikanın tanınmış ziyalıları, əsas yaradıcı qüvvələri radio ətrafında cəmləşərək xalqın hüner salnaməsini yaradırdılar. Mikrofon karşısında çıxış edən qələm sahibləri, söz ustaları bu ağır günlərdə adamların xarakterini - onların gücünü, iradəsini, yenilməzliyini, nikbinliyini, qələbəyə inamını dolğun boyalarla açıb göstərir, ayrı-ayrı qəhrəmanları tərənnüm edirdilər. Müharibə dövrünün ən populyar proqramlarından biri "Azərbaycan cəbhəyə" verilişi idi. Qələbə gününədək efirdə müntəzəm səslənən bu verilişdə müxtəlif sənət adamları çıxış edərək sadə, səmimi, aydın nitqləri ilə cəbhələrdə döyüşən yüz minlərlə əsgərin ürəyinə yol tapır, onları qələbəyə ruhlandırırırdı. Verilişdə, həmçinin Azərbaycan əsgərlərinin istəyi ilə o dövrün populyar mahnları da səsləndirilirdi.

Cəbhədən - döyüşçülərin yanından qayıdan yaradıcı ziyalıların radioda çıxışı bir ənənəyə çevrilmişdi. S.Vurğun, S.Rüstəm,

S.Rəhimov, M.İbrahimov, M.Hüseyn, Ə.Vəliyev, Mir Cəlal və başqalarının belə çıxışları böyük əks-səda doğurdu.

Təkcə ziyahılar yox, arxa cəbhədə çalışan zəhmət adamlarının canlı çıxışları da dirləyicilərə olduqca böyük təsir bağışlayırdı. Bakı cəbhəni yanacaqla təmin edən neft arteriyası idi. Onun payına bütün İttifaqda hasil edilən neftin 75 faizi, təyyarə benzininin isə 90 faizi düşürdü. Radiojurnalıstlər bu cəhətə diqqət yetirərək reportajlarında fədakar Xəzər dənizçilərinin cəsarətindən, düşmənlə qanlı döyüşlərdə "neft yolunu" qorumaşlarından, həmçinin respublikanın rayonlarında özləri məhrumiyyətə qatlaşaraq yiğdiqları məhsulu döyüşən orduya göndərən taxılçılardan söz açırdılar. Müharibənin ilk gündündən başlayaraq Azərbaycan radiosu daha çox vətənpərvərlik işi aparmaq, bu sahədə təbliğat-təşviqatı genişləndirmək, ictimai rəy yaratmaq funksiyasını yerinə yetirirdi. Rəsmi materiallərlə yanaşı, efişə faşizmin qəsbkarlıq niyyətlərini ifşa edən çıxışlar, dirləyici məktublarından sətirlər, müraciətlər verilirdi. Həmin dövr bütövlükdə Azərbaycan publisistikasında, o cümlədən kifayət qədər yüksək pafosu olan radio verilişlərində faşizm əleyhinə mübarizə, qələbə naminə bütün səylərin səfərbərliyə alınması motivləri üstünlük təşkil edirdi.

Radio ilə çıkış edən tanınmış adamlar, xüsusən yaziçi-publisistlər "vicdan, namus, qeyrət və s. kimi yüksək insani hissleri tez-tez işlədərkən onu, ilk növbədə, vətən və xalq kimi müqəddəs məfhumlarla bağlayır, doğma Azərbaycanımız, onun müqəddəs nemətləri, xalqlar arasında qırılmaz dostluq, qardaşlıq hissleri ilə əlaqələndirirdilər. Bu cəhətdən bütövlükdə müharibə dövrü publisistikasında xüsusi dəst-xətti ilə seçilən filosof-publisist Heydər Hüseynovun mətbuatdakı yazılarının radio ilə oxunması, S.Vurğun, R.Rza, M.İbrahimov kimi söz nəhənglərinin mikrofon qarşısındaki alovlu çıxışları dirləyicilərdə çox böyük emosional təsir oyadır, onların qələbəyə olan inamını artırırı. Xüsusən "Müharibə təkcə müxtəlif orduların deyil, həm də müxtəlif ideologiyaların, mədəniyyətlərin və dünyagörüşlərinin çarşılaşmasıdır" - deyən S.Vurğunun səfərbəredici çıxışları radio-nun salnaməsinə parlaq hərflərlə yazılıb. Məsələn, onun 1942-ci

il fevralın 12-də Moskva radiosu ilə "Koroğlu nəsillərinə bizim salamımız" adlanan çıxışı SSRİ-nin hər yerində, o cümlədən cəbhə bölgələrində geniş əks-səda vermişdi. Büyük şairin aşağıda təqdim etdiyimiz radio çıxışında xalqın milli ruhunu oyatmağa çalışır, ona döyüşkənlik və nikbinlik əhvali aşayırdı:

"-Azadlıq müharibəsinin ağır günlərində sizə, xalqımızın cəsur oğullarına hərarətli salamımı və ən xoş arzularımı yetirirəm. Sizin Vətən müharibəsi cəbhələrindəki hünərinizlə xalqımız fəxr edir. Öz həyatını ana yurdun şərəfi və azadlığı uğrunda qurban vermiş babalarımızın qəhrəmanlığının canlı şahidi olan dünya-görmüş ağsaqqallarımızın nəzərləri sizə dikilmişdir. Sizin hər birinizin anası cəbhədə göstərdiyiniz şücaət barədə xəbərləri səbir-sizliklə gözləyir ki, öz halal südü ilə yetirdiyi qəhrəman oğullarına xeyir-dua versin.

El nəğməkarları - aşıqlarımız özünü xalqın qeyrətli oğlu kimi göstərmiş hər biriniz haqqında gözəl nəğmələr qoşur, Azərbaycan şairləri öz şer və poemalarında sizi tərənnüm edirlər. Xalqımız sizin simanzıda özünün milli vüqarını, çoxəsrlik ənənələrimizə hörmət və məhəbbətin ifadəsini göstərmək istəyir.

Siz dünyanın ən şanlı sərkərdələrindən birinin - Babəkin nəslindən olduğunuzu heç vaxt unutmursunuz. O həmin Babəkdir ki, ərəb işgalçılara qarşı 25 il mübarizə aparmış və dəfələrlə düşmən qoşunlarını Arazın və Kürün sularına qərq etmişdir. Mən istərdim ki, bu gün Babəkin obrazı, mətin iradəsi və yenilməz döyüşü xarakteri yenidən sizin qarşınızda canlansın. Düşmənlər Babəki parça-parça doğrayarkən o, son nefəsində acı güllüslə demişdi: "Mən çox təəssüflənirəm ki, bu düşmən itlərini az qırımişam". Babək bu sözləri on minlərlə düşmən əsgərini məhv etdikdən sonra demişdi. Bu sözlərdə xalqımızın düşmənlərinə Babəkin sonsuz nifrəti ifadə edilmişdir. Babəkin dediklərini biz bu gün - ölüm-dirim müharibəsi günlərində də xatırlayıraq. Siz də faşist köpəklərini daha çox qırmaqdan çəkinməyin.

Siz heç vaxt unutmayın ki, şanlı qəhrəmanımız Koroğlu öz əfsanəvi Misri qılıncını məhz sizə vəsiyyət etmişdir. O, əlçatmaz dağlarımızın zirvələrində xalqımızın qədim şöhrətinin şahidi olan onlarca qüllə və qala ucaltmışdır. Onun xalqımızın canına və

qanına hopmuş vəsiyyətlərindən birini sizə xatırlatmaq istəyirəm. Koroğlu qeyri-adi gücə və qüvvəyə malik olduğuna baxma-yaraq döyüş dostluğunu yüksək qiymətləndirər və öz döyüşçülərini hədsiz sevərdi. Dəlilərdən biri itkin düşəndə pəhləvan və aşiq Koroğlu gecələri yatmadı, yeməz və içməz, döyüşçü dostu üçün göz yaşı axıdardı. Düşmən əlinə keçmiş döyüşçünü xilas etməyinə sakitləşməzdidi:

Qəm eyləmə, alagöz yar,
Səhər gətirrəm Eyvazı.
Ürəyinə salma qubar
Sana yetirrəm Eyvazı.

Eyvazsız alışar sinə,
Könül istəməz ki, dinə.
Çəkərəm Qırat tərkina,
Sana yetirrəm Eyvazı

İnan Koroğlu sözünə,
Həsrətəm Eyvaz üzünə,
Qurban o ala gözüñə,
Səhər gətirrəm Eyvazı

Koroğlu döyüşdə itirdiyi qəhrəman dostu üçün bu cür kədərlənərdi. O, igidləri və qəhrəmanları sevər, qəhrəmanın gücünü və qüvvəsini sarsılmaz dostluqda görərdi. Koroğludan belə bir məsəl qalmışdır: "Aslan da yalqız olmasın". Buna görə də o, igidlərin dostluğunu hər şeydən qiymətli hesab edərdi.

Lakin cəbhə dostluğu bizim günlərimizdə Koroğlu dövründə olduğundan daha böyük əhəmiyyətə malikdir. İndi döyüş dostluğu ayrı-ayrı döyüşçülərin və ya dəstələrin dostluğunu deyildir. Bu dostluq müqəddəs sosialist Vətənimizdə yaşayan xalqların və millətlərin dostluğudur. Məhz buna görə də biz dostluğun qədrini keçmiş vaxtlarda olduğundan yüz dəfə artıq bilməliyik.

Yalnız bir döyüşdə 73 faşist quldurunu məhv edən Azərbaycan xalqının mərd oğlu, Sovet İttifaqı Qəhrəmanı İsrafil

Məmmədov məhz xalqların bu böyük ailəsində özünə əbədi şöhrət qazanmışdır. Biz bir döyüşdə 7 faşist təyyarəsini vurub salan, 17 yerindən yaralansa da, öz təyyarəsini xilas edən 22 yaşı Hüseynbala Əliyevin qeyri-adi iradəsi ilə də fəxr edirik. O, qəhrəmancasına həlak oldu. Onun xatırəsi heç vaxt unudulmayacaq, bu şanlı qəhrəman haqqında ən yaxşı əsərlər yaranacaqdır.

Əziz dostlar! Siz böyük rus torpağında, qardaş Ukrayna və Belorusiya çöllərində vuruşmaqla, eyni zamanda, günəşli Azərbaycan Respublikasını da qoruyursunuz. Siz öz analarınızın, arvad-uşaqlarınızın həyatını və namusunu faşist quldurlarından və vəhşilərindən qoruyursunuz. Siz bizim qədim milli mədəniyyət abidələrimizi qoruyursunuz. Siz dünya ədəbiyyatı tarixində bədii fikrin dahi ustalarından birinin - Nizaminin məqbərəsini qoruyursunuz. Siz insan gözəlliyyinin misilsiz nəgməkarı Vaqifin nəgmələrini qoruyursunuz.

Siz öz yaradıcılığı ilə dünya xalqlarının ədəbiyyatına güclü təsir göstərmiş dahi yazıçı Lev Tolstoyun abidəsi üzərində faşistlərin törətdiyi rüsvayçılığı heç vaxt unutmayacaqsınız...

Əziz yoldaşlar! İndiki müharibə nə qədər ağır və uzun sürən olsa da, bizim hər birimizdən böyük qəhrəmanlıq və ardıcıl olmayı tələb edir. Nə etməli? Düşmən amansız, rəhmsiz və hiyləgərdir. O, Avropanın qul etdiyi xalqlarından ələ keçirdiyi hərbi texnika ilə öyünə bilər, lakin bizim qarşımızda öz qəhrəmanlığı ilə lovğalana bilməz. Biz yalnız qabaqcıl hərbi texnikamızı və silahımızı deyil, yenilməz iradəmizi, Sovet İttifaqı xalqlarının sarısilməz iradəsini də düşmənə qarşı qoymuşuq. Çünkü tarixdə baş vermiş bütün müharibələr həm də xarakterlər və ehtiraslar müharibəsi olmuşdur.

Oğru və quldurun sıfəti tez dəyişən və dönük olur. Faşistlərin hərəkəti bunu bir daha sübut etdi. Onlar əllərini qaldıraraq əsir düşür, yalvarır, aman diləyirdilər. Yox! Bu cür vəhşiliklər edən, yurdumuza bu qədər fəlakət gətirən, həyatımıza qəsd etmək istəyənlərin yaşamağa haqqı yoxdur.

Sizə əsl qəhrəmanın bir xüsusiyyətini xatırlatmaq istəyirəm. Bu barədə müdrik xalq məsəlində belə deyirlər: "Ehtiyat ığidin yaraşığıdır". Qəhrəman babalarımızın bu müdrik kələməni heç

vaxt unutmayın. Qələbənin ən az qurbanlarla başa gəlməsinə çalışan, döyüsdə bir-birinizi qoruyun, çünkü sizin hər birinizin həyatı sonrakı mübarizələr üçün, minlərlə faşist quldurunun məhv edilməsi üçün lazımdır. Döyüsdə cəld və ehtiyatlı olun, vuruşlara isti ürək və ağılla gedin!

Vətənimin övladları! Bizim üzərimizə, Sovet İttifaqı xalqlarının üzərinə təkcə özümüzü deyil, Avropanın qul edilmiş xalqlarını da faşist taunundan xilas etmək kimi böyük bir tarixi vəzifə düşməsdür. Bu şərəfli işdə qarşımızda böyük çətinliklər durur. Düşmən geri çəkilərkən minlərlə adamı evsiz-esiksiz qoyaraq şəhər və kəndlərimizi yandırır. Lakin yandırılan hər bir evin alovu düşmənə qarşı intiqam hissimizi daha da alışdırır...

Bəşəriyyətin faşist vəhşilərdən və yırtıcılardan xilas ediləcəyi gün uzaqda deyildir. Bu işdə biz öz tarixi vəzifəmizi yerinə yetirəcəyik. O zaman tam hüquqla bütün dünyaya deyəcəyik:

Yıxıldığ, ağrıdıq, qalxaraq yenə
Mehriban günəşin qoynuna girdik...
Doğru qurtuluşun gözəl səhəri
Azaddır vicdanlar o gündən bəri!"

Müharibə illərində də radioda öz səmərəli fəaliyyətini davam etdirən Məmməd Səid Ordubadi "Tarix və qələbə" mövzusunda olan çıxışında göstərirdi ki, "biz qəhrəmanlıq dastanlarından ibarət olan tariximizin murdar faşist çəkmələri altında tapdalanmasına imkan verməmək üçün çoxmillətli SSRİ xalqları ilə əl-ələ verib vətən, namus və qeyrət uğrunda müharibəyə başlamışıq. Bu müharibə yalnız SSRİ xalqlarının deyil, eyni zamanda, bütün bəşəriyyətin taleyini həll edə biləcək qəti bir müharibədir. Bizim tərəfimizdən ölenlər əbədi yaşayacaq, qalib qayıdanlar isə Azərbaycan qızları, gəlinləri tərəfindən çiçəklərlə qarşılanacaqdır".

Məhz bu məzmunda çıxışlar, həmçinin Heydər Hüseynov, Zülfəli İbrahimov, Mehdiyan Vəkilov, Məmməd Arif, Məmməd Cəfər, Əziz Şərif, Abbas Zamanov, Əvəz Sadıq, Ənvər Yusifoğlu, Mir Cəlal, Nurəddin Babayev, Yusif Şirvan, Məmməd Əkbər kimi tanınmış filosof, tarixçi, yazıçı, şair, tənqidçi və publisist-

lərin çıxışları, oçerkleri bədii publisistikanın ən yaxşı nümunələri kimi xalqı mübarizəyə ruhlandıran qüvvətli silaha çevrilirdi.

Müharibə başlanandan Azərbaycan radiosuna təkcə respublikamızda deyil, qonşu İran və Türkiyənin sərhədə yaxın bölgələrində də qulaq asırdılar. Bu maraq, beynəlxalq aləmdə baş verən mürəkkəb hadisələrin mahiyyətinin izah olunması zərurəti və strateji maraqlar nəzərə alınaraq 1941-ci il iyulun 20-də Azərbaycan radiosunda türk və fars dillərində ilk verilişlər səsləndi. Onların əsas məqsədi cəbhədəki həqiqi vəziyyəti əks etdirmək, sovet xarici siyasetinin təbliğini genişləndirmək və faşist Almaniyasının işgalçılıq siyasetinin mahiyyətini açmaq idi. Bu verilişlərdə Qızıl Ordunun şücaəti, azərbaycanlıların cəbhədəki qəhrəmanlığı və Bakı neftçilərinin fədəkarlığı haqqında söhbətlər açılırdı. Ümumiyyətlə, Azərbaycan radiosunun müharibə dövründəki verilişlərini mövzular üzrə təxminən belə qruplaşdırmaq olar:

1. Sovet Məlumat Bürosunun operativ məlumatları;
2. Xalqın mətinliyi, onun öz ölkəsini qorumaq əzmi;
3. Azərbaycan əsgərlərinin cəbhədəki qəhrəmanlığı;
4. Sənaye və kənd əməkçilərinin arxa cəbhədəki fədakarlığı və cəbhəyə əmək raportları;
5. Yaradıcı ziyanlıların çağırış ruhlu çıxışları.

Müharibə dövründə efirdə ən geniş yayılmış formalardan biri radiomitinqlər idi. Bir forma kimi Azərbaycan radiosu üçün təzə olmayan belə radiomitinqlərdə yüksək pafos, vətənpərvərlik ruhu və çağırış əsas yer tuturdu. Həmin mitinqlərdə radio Vətənin müdafiəsinə qalxmış xalqın ictimai tribunasına çevrilir, geniş əks-səda doğururdu. Radiomitinqlər bütün qüvvələrin düşmənə qarşı mübarizə üçün səfərbərliyə alınmasında həllədici rol oynayırdı. Alımların, ədəbiyyat və incəsənat xadimlərinin Ümumittifaq radiosu ilə translyasiya olunan antifaşist mitinqlərində Azərbaycan xalqının nümayəndələri də fəal iştirak edirdilər. Bu mənada, Zaqafqaziya xalqlarının 1942-ci il avqustun 23-də Tbilisidə keçirilən antifaşist mitinqinin translyasiyası böyük əks-səda doğurdu.

Həmin mitinqdə S.Vurğun və başqa ziyalılarımıza yanaşı, azərbaycanlı müəllimə Səidə İmanzadə də çıxış etmişdi. Onun hərərətli çıxışı Zaqafqaziyanın bütün şəhər və kəndlərində eşidilmişdi: "Qoy Sovet Zaqafqaziyası qadınlarının lənətləri də Qızıl Ordumuzun sarsıcı atəşlə birlikdə alçaq hitlerçi qudlurların başına yağıb onları məhv etsin!

Nə qədər ki, yer üzündə hitlerizmin kökü kəsilməmişdir, nə qədər ki, uşaq qatili və quldur faşistlər var, dünyada heç bir annin gözünə yuxu gedə bilməz!

Məgər doğma torpaqları igidliliklə qoruyan qardaş və oğullarımızdan, ərlərimizdən bizə daha yaxın adamlarımız varmı? Biz onları xeyir-dualayıb müqəddəs Vətən müharibəsi cəbhələrinə göndərir və deyirik:

- Gedin, düşmənə qarşı igidliliklə vuruşun. Gedin, qollarınız Koroğlunun qolları kimi qüvvətli olsun. Gedin, Babək kimi ürəkli olun...".

Xalqın Vətən naminə mərd-mərdanə mübarizəsi radiodan təkcə xəbərlər və dramatik boyalı verilişlər deyil, həm də adamların qəlbini oxşayan, duygulandıran, onların ruhunu qidalandıran proqramlar tələb edirdi. Azərbaycan radiosu vətənpərvərlik ruhunda yazılmış "Tufan" və "Vəfa" pyeslərini, həmcinin Azərbaycan dramaturqlarının əsərlərini dinləyicilərin mühakiməsinə vermişdi. Amma sənətin gücü ilə vətənpərvərlik təbiyəsini daha da genişləndirmək vəzifəsi yenə aktual olaraq qalırdı. Məhz bu məsələləri müzakirə etmək üçün 1943-cü il yanvarın 18-də, müharibənin ən qızığın çağında Bakıda radio dinləyicilərinin konfransı keçirildi. Müasir şəraitdə vətənpərvərlik əhval-ruhiyyəsini yüksəltmək, bütün qüvvələri ön və arxa cəbhə üçün səfərbər etmək məqsədilə musiqi təbliğatının vəzifələri müzakirə olundu. Konfransın işində Ü.Hacıbəyov, S.Vurğun, M.Hüseyin, K.Ziya, Ə.Bədəlbəyli, M.Rahim, habelə ədəbiyyat və incəsənətimizin digər tanınmış xadimləri çıxış etmişdilər.

Müharibə illərində radio ilə verilən musiqinin xüsusi əhəmiyyəti vardı və ona görə də Ü.Hacıbəyov xalqı qələbəyə ruhlandıran, onun ovqatını yüksəldən musiqi əsərlərinə diqqəti artırmağa çağırıldı. O, həmin dövrdə efirdə hər cür bədbinlikdən uzaq, güm-

rah əhval-ruhiyyə gətirən, qələbəyə çağıran musiqi əsərlərinin səsləndirilməsini məsləhət görürdü. Təsadüfi deyildi ki, Ü.Hacıbəyovun bu təkliflərinə biganə qalmayan respublika K(b)P MK 1944-cü ilin noyabrında "Azərbaycan Radio Komitəsi bədii verilişlərinin yaxşılaşdırılması haqqında" qərar qəbul etmişdi. Sənəddə məsələnin bu cəhətinə xüsusi diqqət yetirilmiş, verilişləri keyfiyyətcə yaxşılaşdırmaq üçün musiqi şöbəsinə möhkəmləndirmək, ən yaxşı sənətkarları şöbənin işinə cəlb etmək tələb olunmuşdu.

Əslində isə radioda elə nikbin musiqilərin verilməsi məqamı idi. Artıq bu dövrdə ikinci cəbhə açılmış və Sovet ordusu ön cəbhədə böyük irəliləyişə nail olmuşdu. Hələ bir il əvvəl - 1943-cü ilin avqustunda Oryol və Belgorod şəhərləri düşməndən azad edilərkən yaxşı bir ənənənin əsası qoyulmuşdu: həmin şəhərlərin azad edilməsi şərəfinə Böyük Vətən müharibəsi tarixində ilk dəfə qələbə yayım atəsi açılmış və bu mərasim radio ilə translyasiya edilmişdi. Sonralar bu, yaxşı ənənəyə çevrildi. Hər zəfər yayım atəsi isə qələbənin yaxınlaşdığını xəbər verirdi.

Artıq 1944-cü ilin sonunda Azərbaycan radiosunun programlarında ölkədə gedən quruculuq işlərinə geniş yer ayrıldı. Bərpa olunmuş müəssisələrin işə salınması, adamların doğma ev-eşiyinə qayıtması, mədəni sərvətlərimizin xilas edilməsi haqqında tez-tez informasiyalar verilir və xüsusi verilişlər səslənirdi. Nəhayət, həminin intizarla gözlədiyi tarixi an gəlib çatdı. Misilsiz qəhrəmanlıqlarla dolu 1418 gün arxada qaldı. 1945-ci il mayın 9-da Azərbaycanın şəhər və kəndlərindəki 66.500 radio cihazı faşizm üzərində tarixi qələbə haqqında Sovet Məlumat Bürosunun çıxdan gözlənilən xəbərini dönə-dönə el-obaya yaydı.

Bu qələbədə radionun misilsiz rolu var idi və ona görə də ölkənin mədəni, siyasi həyatında, müdafiəsində və alman faşizminə qarşı mübarizədə oynadığı son dərəcə böyük rol və kəşf olunmasının 50 illiyini nəzərə alaraq 1945-ci il mayın 2-də SSRİ Xalq Komissarları Soveti mayın 7-sini Radio günü elan etdi. Radio, televiziya və rabitə işçiləri 1992-ci ilə qədər bu günü peşə bayramı kimi qeyd edirdilər. İndi həmin gün bayram edilməsə də, radio-nun müharibə dövründəki fəaliyyətini heç kim unuda və tarixin yaddasından silə bilməz.

Quruculuq illərinin radiosu

1947-ci il iyunun 16-da Azərbaycan müharibədən sonra ilk dəfə Ümumittifaq efrinə çıxdı. Bakıdan verilən və Ümumittifaq radiosunun translyasiya etdiyi Azərbaycan bəstəkarlarının əsərlərindən ibarət konsertin programına digər musiqi nömrələri ilə yanaşı, Q.Qarayev və C.Hacıyevin ölkəmizdə Böyük Vətən müharibəsi mövzusunda yazılmış ilk operasından - "Vətən" operasından ariyalar da daxil edilmişdi.

Azərbaycan radiosunun maddi-texniki bazasının möhkəmlənməsi, texniki imkanlarının artması verilişlərin keyfiyyətinin yaxınlaşmasına, yaradıcılıq axtarışlarının genişlənməsinə təsirini göstərirdi. 1949-cu ildən elektromaqnit səsyazma texnikasından istifadə edilməyə başlanması verilişlərin forma və məzmun rəngarəngliyinə, radioda reportaj, müsahibə kimi spesifik janrların proqramlarda öz simasını kəsb etməsinə, yeni janrların meydana gəlməsinə, operativliyin xeyli artmasına səbəb oldu.

Radioda maqnit lentinin geniş tətbiqi ilə əlaqədar bu dövrdə S.Vurğunun "Xanlar", İ.Əfəndiyevin "Bahar suları", Ə.Məmmədxanlıının "Şərqiñ səhəri", İ.Qasımovun "Xəzər üzərində şəfq" pyeslərinin montajı ilk dəfə efridə səsləndi. 1950-ci ildə Azərbaycan radiosunun verilişlər cədvəli belə idi: hər gün Azərbaycan dilində 4, rus dilində 2 "Son xəbərlər", 3 uşaq verilişi, respublika qəzetlərinin səhifələrindən xülasə, gənclər üçün veriliş, kənd zəhmətkeşləri üçün veriliş, ədəbi veriliş, aktual mövzuda müsahibə, 7 konsert, habelə rus dilində ədəbi veriliş və uşaq verilişləri. 1951-ci ildə yaradılan II proqram respublika radiosunun potensial imkanlarını xeyli genişləndirdi.

İctimai-siyasi, ədəbi-dram və musiqi proqramlarında sənətkarlıq cəhətdən irəliləyiş var idi. Radionun spesifikasiyasından daha dolğun istifadə etmək meyli güclənirdi. "Respublikanın adlı-sanlı adamları", "Azərbaycanın şəhərləri", "Beynəlxalq məssələlərə dair radio dinləyicilərin suallarına cavab", "Fəhlə qəsəbələri", "Respublika bədii özfəaliyyət kollektivlərinin radio festivalı", "Müəllim məsləhəti", "Səhnə ustaları mikrofon qarşısında", "Bakı müəssisələrindən konsertin translyasiyası", "Həftənin yenilikləri"

və s. verilişlər 1951-1955-ci illərdə yaranmış və uzun müddət radio dinləyicilərinin diqqət mərkəzində olmuşdu.

Respublikanın bir sıra kolxozlarında, məsələn Cəbrayıl rayonundakı 26 Bakı komissarı adına, Şamaxı rayonundakı Dimitrov adına, Astraxanbazardakı "Bakı fəhləsi" kolxozlarında radio qovşaqlarının yaradılması və sonralar bu təqdirəlayiq işin başqa kolxozlarda da həyata keçirilməsi kəndlərin radiolaşdırılmasına kömək etdi. Əgər 1951-ci ildə respublikanın cəmi 29 kolxoza radioqovşaq var idisə, 1956-ci ildə onların sayı 159-a çatmışdı.

1954-cü il sentyabrın 2-də təntənəli şəraitdə Bakı televiziya mərkəzinin təməli qoyuldu. Bundan il yarımla sonra 1956-ci il fevralın 14-də bakılılar gözəl hədiyyə alırlar. Zaqafqaziyada ilk dəfə olaraq Bakı televiziya mərkəzi sınaq verilişlərinə başladı. Azərbaycan televiziyasının meydana gəlməsinə respublika radiosu tərixinin mənətiqi davamı kimi baxılırdı. Azərbaycan tamaşaçıları televiziyanın timsalında yeni bir qüdrətli informasiya vasitəsi əldə etdilər. Beləliklə, respublikada televiziya işinin sürətli inkişafının əsası qoyuldu.

Azərbaycan radiosu kiçik həmkarı - respublika televiziyası ilə "dinc yanaşı yaşamağın" prinsiplərini yaradıcılıq axtarışlarını genişləndirməkdə, öz spesifikasına tam dolğunluğu ilə yiylənmək yolunda yeni addımlar atmaqdə göründü.

Mühəribədən sonra radionun fəaliyyətinə verilən ən nüfuzlu qiymət öz əksini "Sovet radio verilişini yaxşılaşdırmaq haqqında" Sov.İKP MK-nın 1960-ci il 29 yanvar tarixli qərarında tapdı. Mərkəzi Komitə sovet radiosunun dinc quruculuq dövründəki 15 illik fəaliyyətinə yekun vuraraq göstərirdi ki, "radio dinləyicilərə ideoloji təsir göstərmək, onları vilayət, ölkə və respublikanın qarşısında duran təsərrüfat vəzifələrinin yerinə yetirilməsinə səfərbər etmək üçün güclü bir vasitəyə çevrilmişdir". Radio verilişlərinin məzmunu yaxşılaşmış, həcmi genişlənmiş, radio stansiyalarının gücü xeyli artmışdı.

Azərbaycan radiosu üzərinə düşən vəzifəni məqsəd aydınlığı və səmərəli şəkildə yerinə yetirmək yolunu başlıca olaraq yaradıcılıq axtarışlarını genişləndirməkdə görürdü. 60-ci illərdə radioda sənədlilik özünün daha yüksək mərhələsinə qədəm qoydu,

coğrafiyasını xeyli genişlendirdi. Bu dövrde radionun səyyar briqadalarının işi və onların səyi ilə hazırlanan radio axşamları xüsusilə diqqəti cəlb edirdi. Sənədliliyin miqyasına görə radionun tarixində ən böyük verilişlərdən sayılan, geniş təsir gücünə malik bu verilişlər bilavasitə yerlərdə hazırlanır, respublikanın əmək kollektivlərinin həyatına, işinə, məişətinə, qayğı və düşüncələrinə həsr olunurdu.

Verilişlərin diferensiyasiyası sahəsində gedən proses bu illərdə xüsusilə genişlənmişdi. Yaşına, təhsilinə, peşəsinə və s. xüsusiyətlərinə əsasən ayrı-ayrı dinləyici qrupları üçün radionun yeni verilişləri meydana gəlmişdi. "Kənd saatı", "Sevinc", "Ulduz", "Bilik", "Xoruz" radiojurnalları, "Tərcümə saatı", "Ədəbiyyat salonu", "Gənclik" programı, "Müasirlərimizin radio portreti", "Dünya həftə ərzində", "Qitədən qitəyə", "Ari", "Axşamınız xeyir" kimi verilişlər geniş dinləyici auditoriyası toplamışdı. Programlarda radioreportaj, radiooçerk, radiomüsahibə, radiokompozisiya kimi spesifik radio janrlarına və formalarına, demək olar, hər gün təsadüf edilirdi.

1957-ci ilin aprelindən nəşr olunmağa başlayan radio və televiziya proqramları həftəliyi dinləyiciyə və tamaşaçıya "efir dənizində" özünə lazımlı olan verilişləri daha tez tapmağa, həmin verilişləri sistemli şəkildə izləməyə imkan vermişdi. III respublika proqramının fəaliyyətə başlaması (1961) dinləyicilərin proqramlarda seçicilik imkanının artmasına müəyyən qədər şərait yaratmışdı.

Radiodramaturgiya, radioteatr sahəsində Azərbaycan radiosunda 30-cu illərdə yaradılmış və xeyli müddət unudulmuş ənənələr tədricən bərpa olunurdu. Radionun öz sifarişilə pyeslər yazılırdı.

60-ci illərdə radionun inkişafında özünü göstərən başlıca meyllərdən biri proqramlarda informasiyanın "xüsusi çəkisi"nin artması idi. Təsərrüfat və mədəniyyət quruculuğunun geniş vüsəti, beynəlxalq aləmdə baş verən proseslər və bunların surətli inkişafı dinləyicidə informasiyaya tələbatı artırılmışdı.

"Radio ilə verilən informasiyanı yaxşılaşdırmaq haqqında" Sov.İKP MK-nın 1964-cü il 24 iyun tarixli qərarı bu tələbatı ödə-

məyin konkret yollarını müəyyənləşdirdi. Həmin il avqustun 1-dən Ümumittifaq radiosunun II programının əsasında sutkalıq "Mayak" xəbərlər və musiqi programı fəaliyyətə başladı. Müttəfiq respublikaların radiolarında da bu tipli proqramlar yaradıldı. 1964-cü il oktyabrın 15-də Azərbaycan radiosunun "Araz" xəbərlər və musiqi programı ilk dəfə efirə çıxdı.

1966-ci il iyunun 13-də axşam saat 22-də dinləyicilər radioda həmişə adət etdikləri "Son xəbərlər" sözləri əvəzinə musiqi fonunda "Günün səsi" elanını eşitdilər. Azərbaycan radiosunun birinci programında bu ən iri xəbərlər bülletenindəki dəyişiklik təkcə onun adına və həcmində aid deyildi ("Günün səsi" efirdə 30 dəqiqə səslənirdi). Onun daxili quruluşu dəyişikliyə uğramış, xəbərlər daha yiğcam və konkret, tematika baxımından əhatəli, operativ olmuşdu. İnfomasiyaya dinləyici marağının tələbatının artmasını belə bir faktdan da aydın görmək olardı ki, əgər 1950-ci ildə efirdə Azərbaycan dilində cəmi 4 "Son xəbərlər" səslənirdi, 1968-ci ildə radionun "Son xəbərlər" redaksiyası hər gün I programla və "Araz" programı ilə 24 dəfə "efirə çıxırdı".

60-ci illərin ortalarında radio və televiziyanın Kamera orkestrinin təşkili, "Qaya" vokal kvartetinin yaradılması musiqi təbliği sahəsində radionun imkanlarını artırdı. Azərbaycan radiosunun ilk illərində onun musiqi fondu cəmi 40 ədəd qrammafon valından ibarət idi, 1968-ci ildə radionun fonotekasında 24 minə qədər musiqi əsərinin lent yazılışı saxlanıldı.

Efir verilişlərlə zənginləşdi. Lakin bütün bunlar heç də komitənin fəaliyyətinin nöqsansız olması demək deyildi. İstər radio-nun maddi-texniki bazasının inkişafında, istərsə də yaradıcılıq imkanlarından maksimum istifadə sahəsində öz həllini gözləyən problemlər çox idi. Bu mənada Azərbaycan Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsinin "Dövlət Radio Verilişləri və Televizya Komitəsi haqqında" 1969-cu il 30 sentyabr tarixli qərarının komitənin gələcək fəaliyyəti üçün böyük əhəmiyyəti oldu. Radio-nun təşkilat quruluşunda bir sıra dəyişikliklər edildi, respublikanın ayrı-ayrı zonalarında komitənin daimi müxbirləri fəaliyyətə başladılar. Maddi-texniki bazanı sürətlə inkişaf etdirmək və ayrı-ayrı yaradıcılıq problemlərinin həlli yolunda addımlar atıldı.

1970-ci ildə Azərbaycan SSR Nazirlər Soveti yanında Radio Verilişləri və Televiziya Komitəsi Nazirlər Sovetinin Dövlət Televiziya və Radio Verilişləri Komitəsinə çevrildi. Bu, televiziya və radionun dövlət-siyasi statusunun artmasının yeni ifadəsi idi. Azərbaycan radiosunun programlarında yeni-yeni veriliş adları görsənirdi. Xalq yaradıcılığı "Bulaq", "Mən fəhləyəm", "Natəvan qızlar klubu", "Rus dili" radioqəzeti, "Sabahınız xeyir" və s. verilişlər məhz 70-ci illərin efir məhsulları idi. 1978-ci ildə respublikada 1 milyona qədər radioqəbuledici cihaz və 457 min radio nöqtəsi var idi. Bakıda, Gəncədə, Sumqayıtda xətt vasitəsilə 3 programlı yayım tətbiq olunurdu.

Azərbaycan radiosu 1975-ci ildə ayrıca programla hər gün diniyicilərə orta hesabla 3 saat həcmində stereofonik veriliş təqdim etməyə başladı.

70-ci illəri radio üçün peşəkar kadr hazırlığı və onların ixtisasının artırılması sahəsində konkret, məqsədönlü addımlar atıldı. İlk illər cərgəsinə aid etmək olar. Sov.İKP MK-nın "Jurnalist kadrların hazırlanmasını və təkmilləşdirilməsini yaxşılaşdırmaq tədbirləri haqqında" qərarı (1975) bu cəhətdən xeyli faydalı sayıyla bilər. Bakı Dövlət Universitetinin jurnalistika fakültəsində televiziya və radio jurnalistikası üzrə aparılan ixtisaslaşma fakültədə televiziya və radio jurnalistikası kafedrasının açılması ilə nəticələndi (1981). Televiziya və radio işçiləri üçün 1971-ci ildən fəaliyyətə başlayan Ümumittifaq ixtisasartırma institutu iri kadr hazırlığı mərkəzinə çevrilmişdi.

1976-ci il Azərbaycan radiosunun yarıməsrlik yubileyi ili oldu. 50 illik inkişafın nəticələri göz qabağında idi. İlk illər gündəlik verilişlərinin həcmi 4 saatça respublika radiosunun sutkalıq verilişlərinin həcmi 12 dəfədən çox artmışdı. Bakıdan başqa Naxçıvan MSSR Televiziya və Radio Verilişləri Komitəsi, Dağlıq Qarabağ Muxtar vilayəti Radio Verilişləri Komitəsi, 17 şəhər və rayon radio qovşağı gündə 10 saatlıq program hazırlayırdı. "Kəndimizin səhəri", "Arzu" musiqi poçtu, "Muğam" radio jurnalı, "Yazıcı və zaman", "Mahni şəhəri gəzir", "Teatr mikrofon karşısındı" və s. yubiley ilinin populyar verilişləri hesab olundu.

XX əsrin 60-ci illərinin axıllarından başlayaraq Azərbaycanda radionun tarixini və təcrübəsini öyrənmək və ümumiləşdirmək meyli güclənirdi. Ə.Libəylinin "Danışır Bakı..." (1968), T.Rüstəmovun "Efirdə addımlar" (1969) kitabları, "Jurnalistika məsələləri" (1972) məcmuəsində radiojurnalistikaya dair xüsusi məqalə işiq üzü gördü. Daha sonra Azərbaycan radiosunun 50 və 60 illiyinə (1976 və 1986) həsr edilmiş albomlar çap olundu. E.Quliyevin "S telekameroy i mikrofonom" (1986), Q.Məhərrəmlinin "Radiodramaturgiya dili" (1990), N.Əhmədovun "Səslər içinde" (1990) kitabları, Y.Əlizadənin "Radiojurnalikanın əsasları" (1991) dərsliyi yarandı. Bu kitablarda radiojurnalistikani inkişaf etdirmək üçün elmi səciyyəli, faydalı tövsiyələr verildi.

Cəmiyyət həyatının bütün sahələrinin əsaslı surətdə yeniləşdirilməsi uğrunda mübarizə illəri kimi səciyyələnən ötən əsrin 80-ci illəri radio üçün də əsl sınaq illəri oldu. Həmin illərin yaradıcılıq təcrübəsinin təhlili belə bir qənaətə gəlməyə imkan verir ki, radio yenidənqurmanın mahiyyətinin adamların başa düşüb mənimsəməsi, aşkarlığı ictimai həyatımızın norması kimi bərqərar etmək üçün ümumən səmərəli işləmişdi. Lakin bunu görüləsi böyük işinancaq başlangıcı hesab etmək olardı.

Radionun iş göstəricilərinə nəzər yetirdikdə onun öz yaradıcılıq diqqətini iki mühüm cəhətə yönəltdiyi aydın müşahidə edildi. Birinci cəhət ondan ibarət idi ki, radio yenidənqurmanın gedişini və nəticələrini daim iri planda işıqlandırmağa söy göstərirdi. İkinci cəhət isə radionun daxilində yenidənqurma - təşkilati və yaradıcılıq baxımından yenidənqurma prosesinin həyata keçirilməsində özünü göstərirdi.

Birinci cəhəti səciyyələndirən və onun müvəffəqiyyətini xeyli dərəcədə təmin edən meyllərdən biri radio verilişlərində dialoq formasının özünə daha çox efir sahəsi qazanması idi. Programlarda öz nailiyyətləri və ziddiyyətləri ilə birlikdə həyatın nəbzi vurmağa başlamışdı, problemlərin qoyuluşunda təhlil və vətəndaşlıq mövqeyi, kəskinlik artmış, nöqsanların və qüsurların konkret tənqidi çıxalmışdı. Radio sözün həqiqi mənasında, üzünü dinləyicilərə çevirmişdi. İndi o, tərifli ibarələrdən, zahiri təmtə-

raqdan uzaqlaşmağa çalışaraq, hər bir dinləyicinin həyatı mənafeyi ilə bağlı olan, onu düşündürən, narahat edən problemlərə daha çox yer və vaxt ayırırdı.

Dinləyicilərlə qarşılıqlı əlaqə meylinin güclənməsinə kömək edən amil kimi Azərbaycan radiosunda "Məktub günü" nü qeyd etmək lazımdır. Belə günlər dinləyici ilə canlı dialoq mənasında çox faydalı olur, ayrı-ayrı verilişlərin istiqamətinə düzəlişlər edir, onların yaradıcılıq səviyyəsini yüksəldirdi. Radio dinləyicilərinin qiyyabi konfransı da Azərbaycan radiosunun öz auditoriyası ilə əlaqəni möhkəmlətmək yolunda atdığı maraqlı addımlardan idi.

Müstəqilliyə doğru...

Azərbaycanda 1988-ci ildən başlanan müstəqillik və demokratiya uğrunda xalq hərəkatının genişlənməsi radionun cəmiyyət həyatındaki rolunu daha da artırdı. Əslində hərəkat dalğası həm də cəmiyyətdə aşkarlığı təmin etməyə, mətbuat, televiziya və radio kimi güclü kütləvi informasiya vasitələrini, sözün həqiqi mənasında, xalqın tribunasına çevirməyə yönəlmışdı. Bu, 1990-ci ilin əvvəllərində özünü daha qabarlıq, həm də ağırlı şəkildə bürüzə verdi. İmperiya 20 Yanvar faciəsi ilə azadlıq və azad söz istəyində olanlara dərs verməyə çalışdı.

...Mövcud olduğu 64 il ərzində Azərbaycan radiosu ilk dəfə idi ki, həmişəki vaxtından yarım saat əvvəl, özü də çağırışız, müşqisiz, himnsiz, diktorsuz efirə çıxırdı. Səs də bu efirə yad olan boğuq, xırıltılı və ilan fışılısına bənzər bir səs idi. Həmin səs 20 Yanvar gecesində Bakıda baş vermiş qanlı hadisə barədə yalanlar danişır, xalqın ünvanına böhtanlar yağıdır, rus ordusunun törətdiyi faciənin miqyasını və mahiyyətini ört-basdır edirdi. Haqsızlıq və ədalətsizlikdən zəncir çeynəyən insanların imperiya-ya nifrətini daha da coşdurən bu səs Bakıda fövqəladə vəziyyət elan olunduğunu bildirir, komendantın əmrlərini oxuyur və əhalini evlərdə oturub küçələrə çıxmamağa çağırırırdı.

20 Yanvarın acı səhəri bəd xəbərlər püskürdü. 131 nəfər öldürilmiş, 742 nəfər yaralanmış, onlarca adam itkin düşmüdü. Şəhər yas içində, hava sazaq, boz və tutqun idi. Tezdən

radioya işə gələn əməkdaşlar avtomatla qarşılandılar: studiyaların qarşısında üz-gözlərindən zəhrimar yağan əsgərlər keşik çəkirdilər. Radionun diktor otağında hərbi senzor fəaliyyətə başlamışdı və onlar bəyan etmişdilər ki, materialları efirə hələlik özləri oxuyacaqlar. Diktörlərə ehtiyac qalmamışdı.

Azərbaycan efirində yalnız matəm musiqisi səslənirdi. Dinləyicilər üçün əsas informasiya mənbəyi isə "Azadlıq" radiosu idi. O vaxt Elmira Əmrəhəqizinin Bakıdan verdiyi ürəkdağlayan reportajları, Mirzə Xəzərin isə Münhəndən təəssübkeşliklə yoğrulmuş şərhləri insanlara təskinlik, ümidi və inam bəxş edirdi. Görkəmli siyasi xadim Heydər Əliyevin Bakıda törədilən faciə ilə bağlı Qorbaçov hakimiyyətini ittiham edən məhşur bəyanatı da məhz "Azadlıq radiosu ilə səsləndirilmişdir".

Faciəli və hüznülü günlərdə "xalqı ovutmaq və sakitləşdirməklə" məşğul olan Azərbaycan radiosu gözlənilmədən efirdə Respublika Ali Soveti Rəyasət Heyətinin sədri Elmira Qafarovanın kəskin bəyanatını səsləndirdi. Radio işçilərinin fədakarlığı sayəsində efirə verilən bu bəyanat Azərbaycan və rus dillərində oxunmuş və gün ərzində bir neçə dəfə efirdə səsləndirilmişdi. Əlbəttə, olduqca sərt hərbi senzor nəzarəti altında bu bəyanatı efirə vermək sadə iş deyildi. Ertəsi gün radio işçiləri həmin bəyanatı xarici verilişlər redaksiyası vasitəsilə gizlincə Türkiyəyə, İrana və ərəb ölkələrinə yaydılar. Bu "özbaşnahıq"dan xəbər tutan hərbi senzor, xüsusilə general-leytenant A.Ovçinnikov yanvarın 24-də bir neçə saatlıqa xarici verilişləri tamamilə bağlatdırdı. Amma artıq gec idi. Bu bəyanat "Azadlıq" radio-stansiyası ilə səsləndirilmiş və bəzi qəzetlərdə çap olunmuşdu. Rus generallarını qorxudan bəyanatın üsyankar tonu və xəbər-daredici məzmunu idi. Xüsusilə sonuncu cümlələr Moskvanın ünvanına ən ağır ittiham və hədə kimi səslənirdi. Həmin bəyanat bu cümlələrlə bitirdi:

"Tökülən günahsız qanlar üçün bütün məsuliyyət bu qərarı qəbul etmiş və bilavasitə onun icrasını təmin etmiş SSRİ oqrannılarının və onların vəzifəli şəxslərinin üzərinə düşür. Azərbaycan xalqı oğul və qızlarının bu cür faciəli surətdə həlak olmasını heç kəsə bağışlamayacaq".

1991-ci il oktyabrın 18-də Azərbaycanın dövlət müstəqillyinin elan olunması ilə radio dalğalarında bu ab-havani tərənnüm edən və yaşadan bir sıra verilişlər meydana çıxdı. Milli dövlətçilik ideyası, müstəqil Azərbaycan mövzusu verilişlərin əsas tematikasına çevrildi.

90-cı illərin əvvəllərində radionun programlarında texniki-təşkilati, həm də yaradıcılıq cəhətdən bir sıra yeni müsbət meyillər özünü göstərməyə başladı. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 12 mart 1991-ci il tarixli fərmanı ilə respublika Televiziya və Radio Verilişlərinin idarə olunması sistemini daha da təkmilləşdirmək məqsədilə Azərbaycan Respublikası Dövlət Teleradio Verilişləri Şirkəti yaradıldı. Cəmiyyətin demokratikləşməsi prosesi ilə əlaqədar, ilk növbədə, dinləyici auditoriyası ilə canlı ünsiyyətə meyl artdı. Müəyyən stereotiplərin aradan qaldırılması üçün mühüm addımlar atıldı. İndi əvvəlki kimi verilişlər standart şəbəkə ilə efirə çıxmırıldı. Yenilik onda idi ki, bütün gün ərzində studiyada - mikrofon qarşısında əyləşmiş aparıcılar dinləyiciləri canlı efirdə hər hansı mövzuda polemikaya dəvət edir, telefon bağlantısı qurur, səlahiyyətli orqanların nümayəndələrini studiya yaya çağıraraq onları eşidən auditoriya ilə "görüşdürür", hətta ən ağır sosial problemlərə, əvvəller qadağan olunmuş mövzulara da toxunurdular. Bu forma dinləyicilər arasında dövlət radiosu imicinin əriməsinə və efirin, sözün həqiqi mənasında, xəlqi-milli zəmin qazanmasına səbəb olurdu. Daha çox Qərb radiosunun təcrübəsinə əsaslanan canlı efir metodu yayım cədvəlində dəyişiklik aparmaq, efirdə informasiya programlarına maraqlı artırmaqla yanaşı, publisistik, bədii və musiqi verilişlərinin tematik düzümü-nü şərtləndirir və dinləyici təxəyyülündə əsrarəngiz bir dünya yaradırıdı. Başlıcası isə həmin radio programlarında həyatın nəbzi döyüñürdü. Məsələlərin qoyuluşunda, hadisələrə yanaşmada obyektivlik və vətəndaş mövqeyi özünü göstərirdi. Verilişlərdə kəskinlik, nöqsanların tənqidü artmışdı, jurnalist mövqeyində şüarçılıqdan təhlilə meylin gücləndiyi aydın duyulurdu. Radio indi üzünü birbaşa dinləyiciyə tutan və həqiqətləri deməyə çalışan bir vasitəyə çevrilirdi. Əlbəttə, bu dövrdə bütövlükdə Azərbaycan

radiosu üçün ənənəvi nöqsanlar - sözçülük, mətləbin uzadılması, çevik dialoq təcrübəsinin çatışmazlığı da özünü göstərirdi.

90-ci illərin əvvəllərindən başlayaraq müstəqil dövlətçilik ideologiyası, vətənpərvərlik, yeni cəmiyyət quruculuğu, sosial problemlər, iqtisadi islahatlar haqqında verilişlər meydana çıxmaga başladı. Bu mövzular daha çox "Respublika", "Dövran", "Tariximizin izi ilə", "Yurd bizi çağırır", "Vətəndaş", "İgidnamə", "Sahibkarlıq" ictimai-siyasi verilişlərində, həmçinin "Elçi daşı", "Qürbətdə qalan Vətən", "Ovqat" kimi bədii-publisistik proqramlarda öz geniş əksini tapdı.

Suveren dövlət kimi Azərbaycan artıq öz tarixi günlərini müəyyənləşdirməyə başlayırdı. Bunlardan biri də radio və televiziya işçilərinin peşə bayramı günü idi. 1945-ci ildən bəri hər il mayın 7-də qeyd olunan bu bayram ilk dəfə olaraq 1992-ci il noyabr ayının 6-da qeyd edildi.

Azərbaycan xalqının azadlığının, müstəqil dövlətçiliyinin taleyi həll olunduğu ən ağır günlərdə - 1993-cü ilin iyununda Heydər Əliyev yenidən hakimiyətə qayıtdı. Bu qayıdış ölkəni, xalqı, onun milli azadlıq ideyalarını məhv olmaqdan qorumaqla radioya da yeni məzmun, özünüidarə imkanları qazandırdı, onu həqiqi mənada milli radioya çevirdi.

1991-1993-cü illərdə ekranlardan və efirdən Vətəni, torpağı müdafiəyə mübariz çağırışlar az-az eşidilirdi. Verilişlərin çoxu reallıqdan uzaq, bəsit səciyyə daşıyırıldı. Hərbi-vətənpərvərlik təbliğatı adı altında daha çox sızılılı, müharibədə həlak olanların hüznlu dəfn mərasimlərindən danışılırdı ki, bu da bir çox halda əks təsir bağışlayır, əhalidə ümidsizlik hissi yaradırdı. Xüsusən çağırışçı gənclərin "Biz şəhid olmağa gedirik" kimi zərərli şüərləri dinləyicidə gənclərin cəbhəyə, döyüslərə yollanarkən orada ancaq ölmək ehtimalı duyğularını yaradırdı. Halbuki torpaqları məkrli düşmən tərəfindən işğal olunmuş bir məmləkətin digər kütləvi informasiya vasitələri kimi radiosu da mübariz, konseptual hərbi-vətənpərvərlik işi aparmalı idi.

1993-cü il noyabrın 2-də Azərbaycan televiziyası və radiosu ilə xalqa müraciət edən prezident Heydər Əliyev ictimai ruh düşgü-

lüğünün qarşısını aldı, hamını bir nəfər kimi düşmənə qarşı mübarizədə iştirak etməyə çağırıldı.

İctimaiyyətə müraciətində ölkənin müdafiə qüdrətinin artırılması, müdafiə istehkamlarının yaradılması, hərbi-vətənpərvərlik əhval-ruhiyyəsinin artırılması, orduda xidmətin təşkili ilə bağlı həyata keçirilən kompleks tədbirlər barədə öz mülahizələrini söyləyən prezident belə bir qəti inam ifadə etdi ki, "Azerbaycan xalqının potensialı - həm qəhrəmanlıq, həm döyüşkənlik, həm də intellektual potensialı böyükdür. Biz bu potensialdan səmərəli istifadə etməliyik. Bizim ziyalılarımız da fəal çalışmalıdır. Onlar burada oturub ah-vay etməkdənsə, qeybətlə məşğul olmaqdansa ayrı-ayrı hərbi hissələrə gedib döyüşçülərin əhval-ruhiyyəsinin, vətənpərvərlik hissini möhkəmlənməsində yaxından iştirak etməlidirlər".

Bü müraciət ictimaiyyətin ayrı-ayrı zümrələri tərəfindən dəstəkləndi, vətəndaşlar, eləcə də ayrı-ayrı təşkilat və müəssisələr ictimai müdafiə prosesinə fəal şəkildə qoşuldular. Ordudan yayınma hallarının qarşısı xeyli alındı.

1994-cü ildə "Hərbi vətənpərvərlik və salnamə" redaksiyasının yaradılması radioda hərbi publisistikanın təşəkkülünə təkan verdi, ölkəmizin tarixi keçmiş, Qarabağ, istiqlal mövzusunda proqramların yaranmasına və bu verilişlərdə Milli Ordunun möhkəmləndirilməsinə, Vətən torpağının qorunmasına çağırış ruhunun artmasına səbəb oldu. "Tədris və elmi-kütləvi programlar" redaksiyasının yaradılması efirdə dinləyiciyə bilik verən maarifçilik verilişlerinin artmasını şərtləndirirdi. Eyni zamanda bu addım, tarixən radioda yüksək səviyyədə hazırlanan elmi-kütləvi verilişlər ənənəsinin dirçəldilməsi zərurətini də yada saldı. Bu dövrdə radioda cəmiyyətdə demokratikləşmə zərurəti, müstəqillik qayıtları, milli mövcudluq və tarixi sınaqlar, vətəndaş cəmiyyəti qurulması uğrunda mübarizə və s. kimi yeni mövzuların işıqlandırılması, həmçinin onların qeyri-ənənəvi təqdimatı sahəsində axtarışlar meyli güclənmişdi.. Bu meyl daha çox publisistik səciyyə daşıyan "Açıq-aşkar", "Xudafərin", "Sözün düzü", "Bu gün 9-un yarısı", "Baxış bucağı", "Dünya", "Pillə", "Çevrə", "Radio-at-

maca", "Molla Nəsrəddin", "Yol", "Yuva", "Vaxt", "Dan yeri" kimi verilişlərdə təzahür edirdi.

1994-cü il sentyabrın 20-də müstəqil Azərbaycan Respublikasının həyatında tarixi bir hadisə baş verdi. Həmin gün Bakıda öz geniş miqyasına, otuz illik möhtəşəm perspektivinə görə "Əsrin müqaviləsi" adlandırılaraq tarixi saziş imzalandı. Prezident Heydər Əliyev öz cəsarətli, müdrik tarixi sözünü dedi. Bu söz ilk olaraq Azərbaycan milli televiziyası və radiosu ilə yayılmışdır. Həmin dövrdə və ondan sonrakı illərdə "Əsrin müqaviləsi" tematikası Azərbaycan radiosunun verilişləri arasında öz xüsusi çəkisi və məzmun sanballığı cəhətdən ən çox seçilən və maraqla dinlənilən verilişlər cərgəsinə daxil oldu.

Analoqu olmayan bu beynəlxalq neft sazişi informasiya proqramlarında və analitik verilişlərdə Azərbaycanın qapılarını dünyaya açan, müstəqil respublikanın neft sənayesini, bütövlükdə iqtisadiyyatını qabaqcıl dünya dövlətləri ilə qovuşdurana, vətən və xalq qarşısında böyük siyasi və iqtisadi perspektivlər açan tarixi sənəd kimi səciyyələndirilir, təbliğ olunurdu.

1994-cü ilin sentyabrında "Əsrin müqaviləsi"nin təməl daşının qoyulmasını özünün çoxmilyonlu dinləyicisinə böyük sevincə xəbər verən və müqavilənin imzalanması mərasimini dünyaya birbaşa translyasiya edən Azərbaycan radiosu bu gün artıq əldə edilmiş uğurlu nəticələri öz dinləyicilərinə çatdırır.

Dinləyiciləri ilə müxtəlif dillərdə danışan "Araz" programı getdikcə milli özünəməxsusluğunu təsdiq edirdi. Dalğaları çox-çox uzaqlara, hətta Amerika və Avstraliya qitələrinə yayılan "Araz"ın verilişlərində dövrün ab-havası, sərbəst düşüncə tərzi duyulurdu. "Araz" milli-mənəvi mədəniyyətimizin, ilk növbədə musiqimizin və zəngin xalq yaradıcılığının yorulmaz təbliğatçısı idi. Dinləyicilərə doğma olan "Bulaq", "Xeyrə qənşər", "Qərib axşamlar", "Ustad nəfəsi", "Dastandan üzü bəri" kimi populyar verilişlər məhz "Araz"ın eñirindən pərvazlanırdı. Bu program üçün bütün dünyada geniş yayılmış informasiya-şərh-yekun modeli aparıcı tendensiya idi. Artıq dinləyicilər arasında populyarlıq qazanmış "Bizim şərh", "Beynəlxalq həyat", "Ölkələr, hadisə-

lər", "Araz"ın dinləyici otağı", "Maraq dünyamız", "Radio-səsləşmə" və digər rubrikalar forma və məzmun cəhətdən dolğun efir məhsulları kimi qəbul edilirdi.

"Araz"ın dalğalarının ən uzaq ölkələrə belə gedib çatdığını nəzərə alan radio əməkdaşları dünya azərbaycanlıları ilə əlaqələrin daha da genişlənməsinə impuls verən proqramların səsləndirilməsinə xüsusi diqqət yetirirdilər. Azərbaycan neftinin dünya bazarına çıxarılması, "Böyük İpək Yolu"nun bərpası, bir sıra mü hüüm beynəlxalq kommunikasiya layihələrinin həyata keçirilməsi, ölkəmizin iqtisadi, sosial, elmi-mədəni potensialı, Azərbaycanın beynəlxalq aləmə, ilk növbədə Avropaya integrasiyası, həmçinin yeni cəmiyyət quruculuğu, insan haqları və demokratiya uğrunda mübarizə "Araz"ın əsas mövzularından idi. "Araz"ın hər gün təxminən üç saatlıq xəbərlər proqramlarında bu mövzular yığıcam və operativ şəkildə işıqlandırılırdı. 90-cı illərin ortalarından başlayaraq "Araz"da populyarlaşan "Gün keçdi" xəbərlər proqramının müasir radio verilişləri şəbəkəsində xüsusi yeri vardı.

1994-cü ilin oktyabrında "Araz" proqramının efirə çıxmasının 30 illiyi qeyd olundu. Bu münasibətlə Dövlət teleradio verilişləri Şirkətinin kollektivini təbrik edən Azərbaycan Respublikasının Prezidenti H.Əliyev göstərirdi ki, 30 ildir xalqımızın zəngin tarixi, çoxcəhətli həyatı, mübarizəsi, azadlıq idealları "Araz"ın dalğalarında planetimizin yaxın-uzaq ölkələrinə yayılır. Bu gün Azərbaycan həqiqəti dünya ölkələrinə doqquz dildə çatdırılır. Müstəqil Azərbaycan Respublikasının adı, bu tarixi sinaq günlərində xalqımızın əzmi, iradəsi, yekdilliyi efirdə öz layiqli əksini tapır. Bu çətin, məsuliyyətli və şərəfli işdə gecə-gündüz fədakarlıqla çalışan, öz xalqına sədəqətlə xidmət etmək amalını hər şədən uca tutan teleradio işçiləri hörmət və ehtirama layiqdirler.

Müstəqil respublikanın ilk Konstitusiya layihəsinin ümum-xalq müzakirəsi və Konstitusianın qəbulu, bir neçə çağırış Milli Məclisə seçkilər, Bakı-Tbilisi-Ceyhan neft kəmərinin çəkilişi, Azərbaycan Prezidenti H.Əliyevin xarici ölkələrə rəsmi və işgüzar səfərləri və digər aktual və aparıcı mövzuların işıqlandırılması 90-cı illərin ortalarından başlayaraq ölkə radiosunun yeni ya-

radıcılıq imkanlarının meydana çıxmasına, verilişlərin janr və forma xüsusiyyətlərinin cilalanmasına, yaradıcılıq səviyyəsinin artmasına yeni təkan verdi.

2001-ci ildə Azərbaycan radiosunun 75 illik yubileyində həmliqla belə bir yekdil fikir ifadə olundu ki, bu radio zəngin və şərəfli tarixi yol keçmiş, həmişə böyük ictimai idealların carçası olmuş, xalqımızın mədəniyyətinin, dilinin, milli-mənəvi dəyərlərinin inkişafına öz layiqli töhfəsini vermişdir.

Yubiley münasibətlə Azərbaycan Respublikasının televiziya və radio işçilərini təbrik edən ölkə prezidenti Heydər Əliyev göstərirdi ki, respublikamız dövlət müstəqilliyi qazandıqdan sonra milli televiziymiz və radiomuz müstəqil dövlət quruculuğu prosesini hərtərəfli işıqlandırmaqla bərabər, həm də bütün taleyüklü anlarda xalqın əsl tribunasına çevrilərək onun istək və arzularının, ölkə həqiqətlərinin carçası rolunu dönmədən həyata keçirir.

Azərbaycan radiosunun, eləcə də televiziyanın yaradıcılıq axarlışlarının genişlənməsi, maddi-texniki bazanın güclənməsi, beynəlxalq əlaqələrinin artması, efir və ekran fəaliyyətinin müükəmməl hüquqi təminat bazasını yaratmağı zəruri edirdi. Yerli şəraiti, milli xüsusiyyətləri nəzərə almaqla dünya təcrübəsindən bəhrələnən qanuna ehtiyac duyulurdu. Bu baxımdan 2002-ci il iyunun 25-də qəbul edilən "Televiziya və radio yayımı haqqında" Qanun televiziya, o cümlədən radio fəaliyyətinin hüquqi, iqtisadi və təşkilati əsaslarını müəyyənləşdirən sənəd oldu. Bundan bir neçə ay sonra "Televiziya və radio yayımı haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununa müvafiq olaraq ölkə prezidentinin 2002-ci il 5 oktyabr tarixli fərmanı ilə Milli Televiziya və Radio Şurası yaradıldı. Şura televiziya və radio yayımı sahəsində dövlət siyasetinin həyata keçirilməsini təmin etmək və bu fəaliyyəti tənzimləmək vəzifəsini yerinə yetirməli idi.

Azərbaycan radiosunun xarici ölkələrə yayım strukturunun 65 illik zəngin təcrübəsi və bu gün də yaşayan tarixi ənənələri var. 15 ildən bəri Azərbaycan Beynəlxalq Radiosu adı ilə fəaliyyət göstərən bu qurum özündə dörd redaksiyanı birləşdirir: Xəbərlər redaksiyası, Şərqi dillərində verilişlər redaksiyası (ərəb, fars və

türk dillərində); Cənubi Azərbaycana yayım redaksiyası; Qərb dillərində yayım redaksiyası (ingilis, alman, fransız və rus dillərində). 8 dildə verilişlər aparan Azərbaycan Beynəlxalq Radiosu üçün hər gün 7,7 saat efir vaxtı ayrıılır.

Azərbaycan həqiqətlərini - milli müstəqillik tariximizin müasir efir salnaməsini, ərazi bütövlüyümüzün bərpası uğrunda aparılan ardıcıl mübarizəni, iqtisadiyyat, elm, mədəniyyət, təhsil sahəsində uğurları, qarşılaştığımız problemləri, Azərbaycanın beynəlxalq aləmdə artan nüfuzunu dünyaya yayan beynəlxalq radiomuz olduqca gərəkli və məsuliyyətli bir missiyani yerinə yetirir.

2005-ci ilin mart ayından etibarən Azərbaycan Dövlət Televiziya və Radio Verilişləri Şirkəti "Azərbaycan Televiziya və Radio Verilişləri" Qapalı Səhmdar Cəmiyyətinə çevrilmişdir. Televiziya və radiomuzun inkişaf tarixində belə ad dəyişmələr həmin strukturların dinamizminin göstəricisi olmaqla yanaşı, onların yaradıcılıq müstəqilliyyinin genişlənməsinə təminat yaradır.

80 yaşı olan Azərbaycan radio məkanında bu gün efir yarışı, yaradıcılıq rəqabəti hökm sürür. Azərbaycanda ilk özəl radio ANS-ÇM əlamətdar bir tarixdə - 1994-cü il mayın 28-də Respublika gündündə efirə çıxmışdır. Qafqazda ilk FM radiosu sayılan ANS-ÇM sutka ərzində Abşeron yarımadasında və respublikanın rayonlarında yayılmışdır. Şirkətin öz programlarının həftəlik həcmi efir vaxtının 95 faizini, xarici programların həftəlik həcmi isə 5 faizini təşkil edir.

"Space" 104 FM, "Azad Azərbaycan" 106 FM, "Lider 107 FM", "Bürc FM", "Avropa+Bakı", "Anten" radioları ilə ictimaiyyəsi, mədəni, idman və digər sahələri əhatə edən informasiya buraxışları, habelə musiqili-əyləncəli verilişlər yayılmışdır.

Azərbaycanın kifayət qədər zəngin ictimai həyatında 2005-ci il avqustun 29-da yadda qalan bir hadisə baş verdi - İctimai Televiziya və Radio Yayımları Şirkəti fəaliyyətə başladı. Belə bir inam ifadə olundu ki, Azərbaycan həqiqətləri, Azərbaycan xalqının tarixi, milli mücadiləsi, xalqımızın ölməz musiqisi, ədə-

bijiyatı, onun böyük ənənəsi məhz ictimai teleradiodan daha aydın nümayiş etdiriləcək, səslənəcəkdir.

Şirkətin fəaliyyətə başlamasına həsr olunmuş mərasimdə çıxış edən Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev öz nitqində mətbuata həmişə dəstək verməyə çalışdığını qeyd edərək bildirdi ki, "bu gün də bu siyasəti aparıram. Hesab edirəm ki, qəbul edilmiş qərarlar bunun əyani sübutudur. Gələcək fəaliyyətimdə də çalışacağam ki, Azərbaycanda fəaliyyət göstərən mətbuat orqanlarına öz köməyimi, dəstəyimi verim. Mən əminəm ki, normal, hüquqi, demokratik dövlətin qurulması işində KİV-lərin çox böyük əhəmiyyəti var və bu əhəmiyyət getdikcə artır".

Azərbaycan radiosu fəaliyyətinin yeni, doqquzuncu onilliyinə bu inamın, qayığının və dəstəyin işığında addımlayıır.

II HİSSƏ

***AZƏRBAYCAN
TELEVİZYASININ
TARİXİNDƏN***

EKRANIN DOLANBAC YOLLARI

Ötən əsrin 40-ci illərinin sonunda məktəblilərin ana dili dərsliklərində Koroğlunun at belində ekrandan təsvir olunan şəkli bu sözlərlə müşayiət olunurdu: "Vaxt gələcək, siz evlərinizdə əyləşib "Koroğlu" operasına tamaşa edəcəksiniz". Bu, nəsillərə telemüjdə idi. Həmin arzu elə o illərin özündə də əlçatmaz deyildi. Mütəxəssislərin hesablamalarına görə, əgər İkinci Dünya müharibəsi baş verməsəydi, Azərbaycanda artıq 40-ci illərin sonunda televiziya yayımının təşəkkülü reallığa çevrilə bilərdi.

Ancaq bir qədər gec olsa da, zaman öz sözünü dedi. 1954-cü il sentyabrın 2-də təməl daşı qoyulan Bakı televiziya studiyası çox qısa müddətə - ilyarima tikilib başa çatdırıldı. 1956-cı il fevralın 14-ü Azərbaycan televiziyasının yaranma tarixinə çevrildi. Ölkə öz həyatında həm ictimai-siyasi əhəmiyyətinə, həm də mənəvi - estetik dəyərinə görə müqayisəyə gəlməz bir hadisə yaşadı. Bu, Cənubi Qafqaz və Orta Asiya respublikaları arasında ilk televiziya studiyası idi. Bakı televiziya studiyasının ilk direktoru, sonralar Dövlət Radio və Televiziya Verilişləri Komitəsinin sədri vəzifəsində çalışmış Ənvər Əlibəyli həmin tarixi belə xatırlayırdı: "1956-cı il fevralın 14-də bakılılar gözəl bir hədiyyə aldılar. Şəhərin ən hündür yerində yüksələn 196 metrlik antenna qülləsindən yayılan dalğalar Bakı televiziya studiyasının ilk təcrübə verilişlərinə başlamasını xəbər verdi. Həmin gündən etibarən əvvəllər həftədə iki, sonra isə beş gün televizorların ekranlarından diktörün bu müraciəti eşidilirdi: "Hörmətli tamaşaçılar, axşamınız xeyir, verilişlərimizə başlayırıq..."

Biz tarixi yaddaşlarda qaldığı və olduğu kimi deyil, istədiyimiz kimi yazanda böyük mübahisələr qopur, qalmaqallar yaranır. Tarixin bir epizodu olan hər hansı hadisənin (faktın) inkişafını izlədikdə, yaxud bu hadisəni öz epoxasının ab-havasından, ümumi axarından ayrı götürdükdə ortaya mürəkkəb suallar çıxır. Əlbəttə, bu tezislər təkcə qədim dövr və ya orta əsrlər tarixinə deyil, bir neçə il əvvəl yola saldığımız XX əsrə və onun yetirməsi olan televiziyanın 50 illik salnaməsinə də aiddir.

Adətən, qlobal tarixi hadisələri araşdırın tədqiqatçılar böyük bir dövr üçün bəşəriyyəti irəli aparan hərəkəti proqres, geriyə doğru hərəkəti reqres, yerində saymanı, yanlara hərəkəti və tərəddüdləri isə ziqaq adlandırırlar (L.Qumilyov). Öz bəşəri funksiyasını yerinə yetirmək - yəni insanları məlumatlandırmaq, maarifləndirmək, cəmiyyət həyatına nüfuz etmək, həqiqət carçası olmaq və milli telejurnalistikən inkişafına təkan vermək baxımından Azərbaycan televiziyasının tarixi möhəz dolanbac yollardan keçib. 50 yaşlı "sehrli güzgü"müzün bu enişli-yoxuşlu yollarda ləngərləməsinin isə bir sıra ciddi tarixi-siyasi və ideoloji səbəbləri vardır.

Şübhəsiz ki, tarixin yalnız bir parçasını özündə yaşıdan televiziya və onun keçdiyi yol haqqında hər hansı araşdırmanın "panteona" çevirmək mənasız işdir. Lakin hazırda televiziyanın inkişafı ilə bağlı əsas istiqamətləri qeyd etmək, TV tarixində iz qoymuş simaların adlarını çəkmək, bu "sehrli güzgü"nün mədəniyyətimizə verdiyi töhfələr barədə söhbət açmaq, fikrimizcə, faydalı olardı. Digər tərəfdən bu növ araşdırmalarda lap əvvəlcədən TV tarixinin ikiliyi məsələsini mütləq nəzərə almaq zəruridir. Bunlardan birincisi, başlanğıc mərhələ - kütləvi auditoriyadan, sosial mühütdən, siyasetdən, estetikadan kənardə gizli qalan laboratoriya, sınaq şəraiti, stansiyanın tikilməsi dövrüdür. Bu, necə deyərlər, TV-nin texniki-texnoloji bio-qrafiyasıdır. İkincisi isə, televiziyanın əsl tarixidir, XX əsrin 60-ci illərindən, yəni ekranın öz estetik meyarlarını müəyyənləşdirdiyi və eyni zamanda kütləvi informasiya vasitəsinə xas əlamətləri

kəsb etməyə başladığı vaxtdır. Başqa sözlə desək, TV-nin gerçek tarixi, onun ideologiya və siyaset sahələrinə müdaxilə edərək sosial idarəetmə alətinə çevrildiyi dövrdən başlanır.

Azərbaycan televiziyanın müfəssəl elmi tarixi yazılmayıb. Ayrı-ayrı müsahibə, məqalə və kitablarda müəyyən mərhələlərin səciyyəvi cəhətləri vurğulansa da, dövrləşdirməyə dair ayrı-ayrı təsnifatlar üzə çıxsa da, bütövlükdə TV tariximiz dərin elmi araşdırma mövzusu olmayıb. Səbəb təkcə arxiv materiallarının, sənədlərin, yazılı mənbələrin azlığı və pərakəndəliyi deyil, həm də tarixi inkişafa münasibətdə metodoloji prinsiplərin müəyyən olunmaması və təəssüf ki, bu sahədə hələ də bir sıra ideoloji təsirlərin qalmasıdır. Əslində Azərbaycan tarixçilərinin 70 il mövcud olmuş sosializm dövrü ilə əlaqədar nümayiş etdirdikləri ziddiyətli (bəzən hər şeyi inkar etmək, bəzən də həmin dövrü ideallaşdırmaq) münasibət tədqiqatçıları TV-nin dəqiq bioqrafiyasını yazmaqdan çəkindirən ciddi səbəblərdən biri kimi özünü göstərmişdir.

Bəlkə də burada problemin ciddiliyi süni şəkildə şışirdilir. Axı, tarix arzulanan deyil, yaşınan illərdir. Həmin dövr necə danmaq olar? Bu mənada AzTV-nin tarixi bütövlükdə təbliğat tarixi, kütlələri "sosializm ideyaları uğrunda səfər-bərliyə çağırış" tarixidir. Amma bununla yanaşı, psixologiyamıza çox dərin nüfuz etmiş bu televiziya sosial-mədəni və mənəvi həyatımızın, eləcə də ictimai şüurumuzun, dünya-görüşümüzün və davranış tərzimizin, həyata və sənətə baxışlarımızın formalaşmasında müstəsna rol oynamışdır. Biz bu televiziyanın xalqımızın mədəni tərəqqisində, onun estetik zövqünün kamilləşməsində, musiqimizin, milli ənənə və dəyərlərimizin təbliğində, yeni aktyorlar, rejissorlar, natiqlər nəslinin yetişməsində, Azərbaycan ədəbi dilinin şifahi nitq tribunası kimi cilalanmasında və tələffüz normalarının yayılmasındaki müstəsna rolunu da qeyd etməliyik. Azərbaycan televiziyası ayrı-ayrı inkişaf dövrlərində sovet sisteminin, marksist ideologiyanın və sosialist həyat tərzinin təbliği ilə yanaşı, milli özünəməxsusluğa xidmət edən məsələlərə də müəyyən diqqət yetirmişdir. Bəs Azərbaycan televiziyanının

inkişaf tarixini hansı dövrlərə və mərhələlərə bölmək olar və bu bölgü hansı əlamətlərə görə aparılmalıdır?

Araşdırıcılar TV-nin inkişaf tarixini bir sıra mühüm əlamətlərə görə fərqləndirirlər: 1) zəruri texniki səviyyənin yaradılması, kütləvi verilişlərə başlanılması və yayımın təkmilləşdirilməsi; 2) kütləvi kommunikasiyanın xususi növü kimi televiziya sisteminin idarə olunmasının və fəaliyyətinin təşkili, ekran yaradıcılığının spesifik sahəyə çevriləməsi və telepublisistikanın formallaşması; 3) televiziyanın cəmiyyət həyatına təsirinin güclənməsi və jurnalistikən təməl prinsiplərinin ön plana çəkilməsi. Məhz bu prinsipial əlamətlərə görə Azərbaycan televiziyasının inkişaf tarixini üç dövrə bölmək olar:

I. Başlangıç dövr (1953-1960-ci illər). Azərbaycanda televiziya yaradılması üçün konkret addımların atılması, studiya inşası, yayımın başlanması və efirdə ilk eksperimentlərin aparılması ilə xarakterizə olunan bu dövr o qədər də böyük mərhələ təşkil etmir.

II. Kütləvi verilişlər dövrü (1960-1980-ci illər). Bu dövr televerilişlərin sayca artması, televiziya janlarının və telepublisistikanın təşəkkülü və tədricən formallaşması, televiziya texnikasının təkmilləşməsi, videoyazının və studiyadankənar çəkilişlərdə sinxron kameraların tətbiqi və TV-nin bir sistem kimi idarə olunmasının təşkili ilə əlaqədardır.

III. İctimai həyata nüfuzun güclənməsi dövrü (1980-ci ildən bugündək). Bu dövr üçün telejurnalistikanın keyfiyyətcə yeni inkişaf mərhələsinə qədəm qoyması, ekranın spesifikasi yaradıcılıq sahəsi kimi qəbul edilməsi, verilişlərin həyata daha çox yaxınlaşması, milli oyanış əlamətlərinin nəzərə çarpması, xüsusən informasiya programlarında təşviqat-təbliğatdan gerçək xəbərciliyə keçmək meyllərinin artması, TV-nin ictimai həyata geniş nüfuz etməsi, onun statusunun dəyişməsi və s. xüsusiyətlər daha səciyyəvidir.

Əlbəttə, bütün təsnifatlar kimi, göstərdiyimiz bu bölgü də şərtidir və burada hər bir dövrün özü də bir neçə mərhələyə bölünə bilər. Məsələn, başlangıç dövrü özlüyündə iki mərhələyə

bölünür: a) efirəqədərki dövr (1953-1955); b) efirin formalaşma dövrü (1956-1960). Bu dövr TV-nin ictimai və mədəni həyata qədəm qoyması, onun yeni sənət və informasiya vasitəsi kimi özünü göstərməsi, teleistehsalın və program düzümünün formalaşması ilə əlamətdardır.

Kütləvi verilişlər dövrünü də şərti olaraq iki mərhələyə ayırmak mümkündür: a) TV-nin yaradıcılıq axtarışları mərhələsi (1960-1970); b) teletexnikanın yeniləşməsi və idarəolunma sisteminin təkmilləşməsi (1970-1980). Məhz bu dövrdə TV informasiya və təbliğat vasitəsi kimi sürətlə inkişaf edir, onun auditoriyası genişlənir, verilişlərin orta sutkaliq həcmi artır, translyasiya və televiziya stansiyaları şəbəkəsi genişlənir. Televiziya bu dövrdə kütləvi kommunikasiyanın tədricən aparıcı növlərindən birinə çevrilir.

Daha mürəkkəb səciyyəyə malik olan üçüncü dövr hadisələrin sürətlə dəyişməsi baxımından ziddiyyətli bir zaman kəsiyini əhatə edir. Gah yüksəliş, gah da tənəzzüllə müşayiət olunan bu dövrü isə təxminən üç mühüm mərhələyə bölmək mümkündür: a) teleyaradıcılığın keyfiyyətcə yeni mərhələyə daxil olması (1980-1985); b) yenidənqurma və xalq hərəkatının genişlənməsinin TV-nin siyasi çərçivələrinin genişlənməsinə təsirinin artması (1985-1991); c) Sovet İttifaqının dağılması və Azərbaycanın müstəqillik qazanmasının TV-yə təsiri (1991-ci ildən bu günədək).

İndi isə mahiyyətcə bir-biri ilə sıx bağlı olan bu dövr və mərhələlərin ayrılıqda hərəsinin qısa mənzərəsini canlandırmağa, əsas proseslərə nəzər salmağa, bütövlükdə TV tariximizin ən yadda qalan məqamlarını göz önungdən keçirməyə çalışaq.

Bakı studiyasının ilk addımları...

İkinci dünya müharibəsindən sonra ABŞ-da və Qərbi Avropa ölkələrində, sözün əsl mənasında, televiziya erası başlanmışdı. Bu müharibədən qalib çıxmış SSRİ, bir tərəfdən ölkə daxilində bərpa işləri aparır, hərbi potensialını möhkəmlədir, digər tərəfdən isə yenicə başlanmış soyuq müharibəyə hazırlaşır, bu məq-

sədlə İttifaqın bütün ərazisinin televiziyalAŞMASI üçün təxirə-salinmaz tədbirlər göründü. Həmin tədbirlər sırasında müttəfiq respublikalarda geniş şəbəkəyə malik televiziya studiyaları yaratmaq əsas yer tuturdu. Proseslər elə bir vaxtda baş verirdi ki, artıq 1945-ci ildə Moskva telemərkəzi Avropada ilk olaraq müntəzəm verilişlərini bərpa etmişdi. Qısa fasılədən sonra (1948) bu mərkəzdə yenidənqurma işinə başlamış və artıq ilk studiya-dankənar verilişini - futbol matçını efirə çıxarmış (1949) və sənədli telejurnal (1951) göstərməyə nail olmuşdu.

Azərbaycan paytaxtında televiziya mərkəzi yaratmaq işinin əsası 1953-cü ilin sentyabrında qoyulmuşdu (həmin il ABŞ-da 129 stansiya fəaliyyət göstərirdi və 23 milyon televizor qeydə alınmışdı). Bu məqsədlə əlverişli yer seçilmiş və əvvəlcədən bir neçə layihə təklif olunmuşdu. 1954-cü ildə isə Cənubi Qafqaz və Orta Asiya respublikaları arasında birinci olaraq Bakıda televiziya stansiyasının tikintisini başlanmışdı. Ölkə təcrübəsində oxşarı olmayan bu stansiyanın inşasını Azərbaycanın "Neft fondu" maliyyələşdirirdi. Stansiyanın inşası, cihazların quraşdırılması böyük fədakarlıq və bacarıq tələb edirdi. Bu çətin işin icrası zamanı ortaya çıxan problemləri yoluna qoymaq üçün Moskvadakı layihə və Leninqraddakı teleaparatlar institutlarının mütəxəssisləri də azərbaycanlı həmkarlarına yaxından kömək edirdilər. İnşaat meydançasında bu şəhərlərdən ezam olunmuş ixtisaslı kadrların sayı daha çox idi. Bakı televiziya mərkəzinin tikintisində onun rəisi Q.Maşbitsin, baş mühəndis T.Zeynalov və mühəndis S.Quliyevin böyük xidmətləri olmuşdur.

Artıq 1955-ci ilin axırlarında ölkə paytaxtının ən ucqar yerində tikilmiş telemərkəz istifadəyə hazır idi və texnoloji sistemləri sınaqdan keçirmək üçün ara-sıra yoxlama verilişləri aparılırdı. Elə həmin il SSRİ mədəniyyət nazirliyinin əmri ilə Bakı telemərkəzinin bazasında Televiziya studiyası yaradılmışdı. Həmin studiya müntəzəm verilişlərə başlamaq üçün hazırlıq işləri aparındı. Bu məqsədlə yaradıcı kadrlar cəlb olunur və vizual baza (daha çox kinofilmlər) formalaşdırılırdı. Nəhayət, Sov.İKP-nin XX qurultayının açıldığı gün - 1956-ci il fevralın 14-də Bakı

televiziya mərkəzinin birinci növbəsi işə düşdü və beləliklə Azərbaycanda müntəzəm televiziya yayımının əsası qoyuldu.

İlk veriliş günü ekranda əvvəlcə sınaq cədvəli göstərildi, sonra gənc aktrisa Nəcibə Məlikova kadrdə görünərək məşhur "Diqqət, göstərir Bakı!" sözlərini səsləndirdi və ölkədə müntəzəm yayımın başlanması münasibətlə tamaşaçıları təbrik etdi. Daha sonra tamaşaçılar kibrit qutusundan bir az böyük olan ekranda "Bəxtiyar" filminə baxdılar. Həmin tarixi anlarda operator kimi kamerası arxasında mühəndis Sərvər Quliyev, rejissor pultu arxasında isə Kamil Rüstəmbayov dayanmışdı. Həmin gün yadda qalan bir hadisə də o idi ki, teleqüllənin inşası sona yetmədiyi üçün studiya antenasi 44 metrlik adı neft buruğunda quraşdırılmışdır. Səs siqnallarının ötürülməsi ilə bağlı da nəsazlıq meydana çıxmışdı və bu səbəbdən tamaşaçılar filmə səssiz baxmışdılar...

Azərbaycan televiziyası ilk verilişləri ilə ayaq açanda onun tamaşaçı auditoriyası Bakının və ətraf rayonlarının cəmi 60 min sakinindən ibarət idi. İlk aylar verilişlər sınaq xarakteri daşıyırıldı və studiya əvvəlcə həftədə 2, sonra isə 3 dəfə və təxminən 2 saat ərzində efirə çıxırdı. Ekranda, əsasən kinofilmlər, kinojurnallar və çəkilmiş hazır konsertlər, ədəbi tamaşalardan parçalar nümayiş etdirilirdi. Mərkəzdən də Bakı studiyasına xeyli hazır lentlər göndərilirdi. Bunlar, əsasən təşviqat xarakterli ictimai-siyasi proqramlar, "Znaniye" jurnalının buraxılışları, ayrı-ayrı studiyalarda çəkilmiş elmi-kütləvi filmlər idi. 1956-ci ilin mart-aprel aylarından başlayaraq studiyadan canlı konsertlər, ictimai-siyasi mövzuda söhbətlər, əmək qabaqcılarının çıxışları təşkil olunmağa başlayır. "Günün yenilikləri", "Ədəbiyyat və incəsənət", "Məktəb və həyat", "Həkim məsləhəti" kimi jurnal xarakterli verilişlər ekranə çıxır.

1956-ci ilin mayından ekranda ilk diktörərin görünməsi televiziyanı tamaşaçılara daha da yaxınlaşdırır. İlk diktörər siyahısına isə Tamara Gözəlova və Nailə Mehdiyovanın adları yazılır. Sonralar bu siyahıya Sevda Cənizadə, Sara Manafova, Rəna Nəsimova, Rəşad Aslanova, Sima Xasiyeva, Nizami Məmmədov və başqalarının adları əlavə olunur.

Başlanğıc mərhələdə TV-də gedən canlanma onun sabahına böyük inam oyadırdı. Xüsusən ekranda canlı insanın görünməsi, programlarda orijinal biçimli verilişlərin yer tutması, çətin iş şəraitinə baxmayaraq, tədricən tamaşaçı marağının nəzərə alınması "mavi ekrana" böyük gələcək vəd edirdi. 1956-cı ilin iyulunda ekranda ilk iri həcmli tamaşanın göstərilməsi bu ümidi gələcəyin müjdələrindən biri oldu. TV-də yaradıcılıq işinin əsasını qoyanlardan biri - rejissor Rauf Kazimovskinin ekran quruluşu verdiyi "Şamdan bəy" (Nəriman Nərimanov) əsərindən bir neçə epizodun uğurla göstərilməsi respublikanın mədəniyyət aləmində böyük rezonansa səbəb oldu. Əlverişsiz studiya şəraitində oynanılan bu əsərlər, eləcə də rejissor Ağəli Dadaşovun orijinal quruluş verdiyi "Sən gözəlsən" (Məhərrəm Əlizadə) tamaşası ilə Azərbaycanda teleteatr məktəbinin əsası qoyuldu.

İlk proqramların hələ də "təcrübə verilişləri" adı ilə efirə çıxmışına baxmayaraq, artıq televiziya tamaşaçılara böyük rəğbətini qazanmışdı. Təsadüfi deyildir ki, respublikada müntəzəm yayım başlandığı qısa müddətdə (1956-cı ilin avqustunadək) təkcə Bakıda 6 min televizor cihazı qeydə alınmışdı. Gündəngünə daha cazibəli görünən TV tədricən insan həyatının ayrılmaz attributuna çevrilirdi. Çünkü tamaşaçı kiçik ekranda bədii filmə baxa bilir, görkəmli yazıçıların, elm, mədəniyyət və istehsalat nümayəndələrinin çıxışlarını görür, Bakı və ondan uzaqlarda olan şəhərlərdəki muzeylərə, rəsm sərgilərinə baxır, stadionlarda gedən idman yarışlarından çəkilmiş reportajları, müxtəlif yerlərdə keçirilən kütləvi yığıncaqları seyr edirdi. Televiziya, həmçinin xarici ölkələrdə baş verənləri göstərir, eləcə də Bakıya Moskvadan və xaricdən gəlmis musiqi qruplarının konsertinə baxmağa şərait yaratıdırı.

Bakı televiziya studiyası artıq müntəzəm yayıma başladığı 6 ay ərzində xeyli faydalı iş görə bilməşdi. Həmin günlərdə "Ödəbiyyat və incəsənət" (2 sentyabr 1956), qəzeti yazırkı ki, bu müddətdə "studiya efirdə 100-ə yaxın bədii film göstərmüşdür. Bundan başqa həmin müddətdə Bakı tamaşaçıları televiziya ilə müntəzəm olaraq "Sovet Azərbaycanı", "Elm və texnika", "Xarici xronika", "Pioner" adlı kino jurnallara da baxmışlar. Res-

publikamızın və şəhərimizə qonaq gəlmış Moskva artistlərinin bir çoxu televiziyyada çıkış etmişlər.

Televiziya sənaye məsələlərinə həsr edilmiş bir sıra verilişlər düzəltmiş, neftayırma sənayesinin qabaqcıl adamlarının çıxışını təşkil etmişdir. Bu, olduqca əhəmiyyətli və xeyirli məsələdir. Tamaşaçı və dirləyici beləliklə neft emalı ustalarının görkəmli nailiyyətləri ilə yaxından tanış olur. Televiziya studiyası bu yaxınlarda inşaatçılar günü münasibətilə öz tamaşaçlarını Bakıda gedən geniş tikinti işləri ilə tanış etmişdir".

Təbii ki, təcrübə verilişləri texniki cəhətdən çox qüsurlu idi və buna görə də tamaşaçılar tez-tez "təsvirin üstünün torla örtülməsindən", "çərçivənin düzgün verilməməsindən", "anlaşımaz fasılələrdən" və "səsin yersiz artıb-azalmasından" şikayətlənirdilər. Əlbəttə, bunun bir səbəbi yayımı aparan Rabitə Nazirliyinin bu işi hələ lazımcı mənimmsəyə bilməməsi və bir də studiyanın texniki imkanlarının çox məhdud olması ilə bağlı idi.

İlk dövrlərdə telemərkəzdə lazımı aparatlar çatışmındı. Burada yalnız bir studiya telekamerası, bir də kinofilmlər və diapozitivlər nümayiş etdirmək üçün kinoproyeksiya zalında yerləşən iki kamera vardı. Studiya 30 kvadratmetrlik iki otaqdan ibarət idi. Yarıya bölünmüş bu otaqların birində kinoaparatlar yerləşirdi, o birindən isə diktörələrin və kiçik musiqi qruplarının çıxışları efirə verilirdi. Üç kameradan biri diktör (yaxud çıxışçı), digər ikisi isə film üçün idi. Studiyadakı kamera sıradan çıxdıqda diktörün təsviri və mətn kinoproyeksiya otağından verilirdi. Bu məqsədlə telekameraların birini kino aparatından açmaq lazımlı gəlirdi. Bütün bu işləri qısa müddət ərzində görməyin nə qədər mürəkkəb olduğunu təsəvvür etmək çətin deyil. Üstəlik bu "əməliyyatı" o qədər çevik etmək lazım idi ki, tamaşaçı nasazlığı hiss etməsin, yaxud yersiz fasılə yaranmasın. Lakin bu çətinliklərə baxmayaraq studiyanın kiçik kollektivi maraqlı verilişlər yaradır və tamaşaçıların zövqünü oxşamağa çalışırı.

İlk illərdə efirə çıxan və tamaşaçı rəğbətini qazanan "Azərbaycan bəstəkarlarının portretləri", "Ədəbiyyat və incəsənət", "Azərbaycan ədəbiyyatının klassikləri", "Görkəmli səhnə ustaları", "Bakının teatr və konsert salonlarında", "Lenin mükafatı

laureatları", "Məktəb və həyat", "Xalq drujinaçısı", "Bizim qonaqlarımız", "Festival qarşısında" və s. verilişlər bu qəbildən idi. Təbii ki, bu verilişlər nöqsanlardan da xali deyildi. Ənənəvi yaradıcılıq nöqsanları ilə yanaşı, həmin dövr proqramlarının əksəriyyətinin rus dilində olmasına da ciddi irad tutulurdu. Məsələn, 1956-ci ilin iyun, iyul, avqust aylarında Azərbaycan dilində cəmi bir mütəxəssis çıxışı verilmişdi. Göstərilən filmlərin isə yalnız ikisi ana dilində olmuşdur. Bakı televiziya studiyasının bu siyaseti tanınmış ziyahıların kəskin etirazı ilə qarşılanırı.

1957-ci il kövrək addimlar atmaqda olan Azərbaycan televiziyasının həyatında əlamətdar hadisələrlə yadda qaldı. Onun efir və təşkilat fəaliyyətində dönüş mərhələsi sayılan bu ilin aprelindən etibarən verilişlərin həftəlik programı çap olunmağa başlayır. Bir neçə ay sonra 1957-ci ilin oktyabrında isə Mədəniyyət Nazirliyinin tabeliyindən ayrılan televiziya, radioinformasiya idarəsi ilə birləşərək yeni qurumda təmsil olunur. Respublika Nazirlər Soveti yanında Dövlət Radio və Televiziya verilişləri Komitəsi adlanan bu quruma istedadlı şair, publisist və ictimai xadim Teymur Əliyevin sədr təyin edilməsi televiziyanın taleyində həllədici rol oynadı. Yüksək təşkilatlılıq qabiliyyəti və intellektual səviyyəsi, müasir bədii-estetik zövqü, əsl rəhbərə xas olan peşəkar keyfiyyətləri, prinsipiallığı və tələbkarlığı, eyni zamanda qayğışlılığı ilə kollektivin dərin hörmətini qazanaraq bu günədək yaddaşlarda iz qoymuş Teymur Əliyev Azərbaycan televiziyasının düzgün məcrada inkişafi üçün böyük zəhmət sərf etmişdir...

Ümumiyyətlə, "uğurlu sinaqlar ili" sayılan 1957-ci ildə orijinal verilişlərə meyl güclənir. İlk növbədə televiziya teatrının meydanı genişlənir. Rejissorlardan Rauf Kazimovski, Ağəli Dadaşov, İsmət Səfərəlibəyov Azərbaycan və xarici ölkə klassiklərinin əsərlərini ekran üçün uğurla səhnələşdirirlər. Həmin vaxt Böyük Oktyabr sosialist inqilabının 40-ci ildönümü münasibətilə "Laçın yuvası" pyesinin (S.S.Axundov) və "Səhər" (M.Hüseyn) romanın ekran üçün səhnələşdirilməsi, eləcə də "Bakı inqilabi ənənələr şəhəridir" adlı mürəkkəb quruluşlu telekompaqasiyanın hazırlanması böyük marağa səbəb olmuşdur. Artıq həmin dövrdə

Azərbaycan televiziyası efirə həftədə 5 dəfə çıxırdı və verilişlərin gündəlik həcmi 2 saat 20 dəqiqəyə çatmışdı.

1957-ci ildən səyyar televiziya stansiyasının (STS-52) işə salınması studiyadankənar verilişlərin hazırlanmasına imkan yaratmışdı. Artıq TV həyatının mühüm hadisəsinə çevrilən STS-nin köməyi ilə əməkdaşlar studiyanın hüdudlarından kənara - meydənlərə, parklara, konsert salonlarına, stadionlara çıxa bilirdilər. Beləliklə, ekran həyatında yeni yayım forması - studiyadankənar verilişlər meydana çıxdı. İlk belə sınaq verilişi 1957-ci il iyunun 9-da respublika stadionundan translyasiya edilən futbol oyunundan reportaj oldu. Müəyyən texniki qüsurlarına baxmayaraq translyasiya böyük maraq doğurdu. Reportajı radio-jurnalisti Valid Sənani aparırdı. İlk futbol reportajının rejissorları Kamil Rüstəmbəyov və Muxtar Əzimzadə, operatorları isə Pircan Cəbiyev, Aleksandr Çeçikov və Faiq Quliyev idilər. Həmin reportajdan bir neçə gün sonra iyunun 28-də isə yenə də respublika stadionundan tələbə və gənclərin festivalı daha müükəmməl bir şəkildə translyasiya olundu.

Elə həmin vaxtlarda ölkə paytaxtının mədəniyyət ocaqlarından - Akademik Dram teatrından, Opera və Balet teatrından, Filarmoniyadan, başqa konsert salonlarından canlı yayımıla efirə ilk translyasiyalar verildi. Həmin dövrdə nisbətən mürəkkəb texniki sistemə aid olan STS-nin işinə gənc mühəndis İsa Məmmədov rəhbərlik edirdi.

Təbii ki, ilk dövrlərdə tam formalılmış hansıa televiziya programından danışmaq hələ tez idi. Gündəlik programın seçilməsində yenə də teatr tamaşalarına, konsertlərə və kinofilmlərə üstünlük verildi. Xüsusi qərara görə teatr və konsert təşkilatları rəhbərləri televiziya ilə göstərilmək üçün özlərinin ən yaxşı tamaşalarını və konsert programlarını təqdim etməyi öhdələrinə götürürdülər. STS-nin mədəniyyət müəssisələrinin önündə, kameraların isə tamaşa və konsert salonlarında tez-tez görünməsi, birbaşa translyasiyaların çıxalması tamaşaçıların diqqətindən yayılmırıldı.

Belə translyasiyalar tamaşaçıya nə verirdi və TV-nin inkişafına necə kömək edirdi? Əvvəla, onu qeyd edək ki, studiyadankənar verilişlər televiziyanın təbiətini daha aydın anlamaq və

ekranın imkanlarını öyrənmək baxımından çox faydalı idi. Axı radio və kino formalarına meyl nə qədər təbii görünən də, TV "özünü" tapmalı idi. Bundan ötrü nəinki münasib texnikanın, həm də münasib yaradıcı kadrların olması tələb edilirdi. Həmin kadrların yetişməsi üçünsə vaxt lazım idi. Axı kinodan gələn operatorlar (aydın məsələdir ki, ustalar deyil, nisbətən naşılardır, təcrübəsizlər, başqa sözlə, kinematoqrafda özünü doğrultmayanlar daha çox gəlirdi), teatrdan gələn rejissorlar, başlıca olaraq radiodan və qismən də qəzet və jurnallardan gələn jurnalistlər (bu sonuncular da əsasən "uğursuzlardan" ibarət idi) TV-nin üstünlüklerindən çox, zəifliklərindən (nisbətən zəif maddi-texniki baza, improvisasiya imkanlarının məhdudluğu, geniş yayılmış səhvlərdən öyrənmək təcrübəsi və s.) xəbərdar idilər. Onlar çox vaxt "əhliləşdirilməyən" kameraların "aciz qulları"na çevrilir-dilər. Sürətlə artan tamaşaçı auditoriyası isə yeni formalar, maraqlı proqramlar tələb edirdi.

İlk illərdə proqramlarda filmlərin, tamaşa və konsertlərin geniş yer tutması televiziyanın özü barədə yanlış təsəvvür formalasdırıldı. Belə bir fikir yaranırdı ki, guya televiziya yalnız digər incəsənət əsərlərini göstərməli, özü isə texniki vasitə olaraq qalmalıdır. Lakin sənədli və publisistik televiziya verilişləri, yarandıqca televiziyyaya münasibət də dəyişirdi. İndi artıq yeni, qeyri-adi incəsənət növünün peyda olacağı barədə ciddi düşünməyə başlayırdılar. Televiziyanın öz ifadə vasitəleri və dili, operator işi üsulları, rejissura və televiziya montajının xüsusiyyətləri barədə diskussiyalar aparılırdı. Bu da televiziyanı dərindən duyan əməkdaşları sənədli (publisistik) veriliş-lərin yeni formalarını axtarmağa həvəsləndirirdi.

1958-ci ildən başlayaraq proqramlarda publisistik materiallara nisbətən geniş yer verilməyə başlayır, istehsalat reportajlarının, sayı artır. Tədricən bayram tədbirlərindən, sülh mitinqlərindən, iclas və görüşlərdən birbaşa qoşulmalar reportajı populyar televiziya janrına çevirir. Televiziya ocerkinin və başqa publisistik janrların rüşeymi özünü göstərməyə başlayır.

Verilişlərin yayımını texniki cəhətdən yaxşılaşdırmaq üçün də bir sıra addımlar atılır. 1957-ci ilin ortalarında hündürlüyü 180 metr olan televiziya qülləsinin quraşdırılması sona çatdırılır.

1958-ci ildə Leninqraddan o dövr üçün çox müasir texniki vasitə sayılan səkkizkanallı avadanlıq alınır, bununla əlaqədar televiziya mərkəzində yenidənqurma işlərinə başlanır. Həmin avadanlığın quraşdırılmasında və sazlanmasında mühəndisler S.Quliyev, A.Hüseynov və başqaları yüksək peşəkarlıq nümayiş etdirmişlər. O vaxt televiziya mərkəzində güclü mühəndis kollektivi və istehsalat laboratoriyası fəaliyyət göstərirdi. R.Hüseynov, L.Kremnyov, İ.Gözəlov və başqa bacarıqlı mühəndislərin çalışdığı istehsalat laboratoriyasına isə respublikada televerilişlərin əsaslarını qoyanlardan biri, teleradio sahəsində istedadlı mütəxəssis kimi tanınan Çingiz Əfəndiyev başçılıq edirdi. O dövrdə telemərkəzin mühəndisləri televiziya verilişləri prosesini avtomatlaşdırmağa və verilişlərin keyfiyyətini yüksəltməyə imkan verən bir sıra texniki yeniliklər işləyib hazırlamışdır.

Bütün bu proseslər - həm yaradıcılıq, həm də texniki yeniləşmə sahəsində atılan əhəmiyyətli addımlar televiziyanı tamaşaçılaraya daha çox yaxınlaşdırır və onu təbliğat-təşviqat vasitəsin-dən kütləvi kommunikasiyanın və incəsənətin öz ifadə üsulları, eləcə də öz yaradıcılıq qanunları olan xüsusi bir sahəsinə çevirirdi. Burada bir cəhət də aydın şəkildə özünü göstərirdi. Yəni verilişlərin həcmi artdıqca onların keyfiyyətinə, təsirliliyinə və informasiya zənginliyinə verilən tələblər, tamaşaçı və dinləyici auditoriyasının maraqlandığı məsələlər də artırdı. Getdikcə aydın olurdu ki, televiziya bir neçə sənətin sintezidir. Burada ssenariçi, rejissor, operator, musiqiçi əməyi birləşməsə, istənilən məqsədə nail olmaq çətindir. Televiziya dinləyicinin, tamaşaçının həmsöhbətidir, lakin burada tamaşaçı başa düşmədiyini soruşa bilmir. Ona görə də verilişlər elə aydın işlənməlidir ki, tamaşaçı üçün qaranlıq məsələ qalmasın.

Kütləvi verilişlər dövrü

Təxminən 1960-1980-ci illəri əhatə edən ikinci dövr, həm televiziyanın texniki bazasının inkişafı, onun idarəolunma sisteminin təkmilləşməsi, həm də kiçik ekranın yaradıcılıq qanunlarının möhkəmlənməsi, janrların və bütövlükdə telepublisisti-

kanın formalaşması ilə əlamətdardır. Televiziyanın dünəni ilə bugünü arasında körpü rolunu oynayan bu dövrün özünü də şərti olaraq bir-birilə sıx bağlı olan iki mərhələyə bölmək mümkündür: a) televiziya texnikasının inkişafı, televiziya strukturunun formalaşması və idarəetmə sisteminin təkmilləşməsi; b) telepublisistikyanın formalaşması, ekranda forma və məzmunca müxtəlif verilişlərin artması, yeni program tiplərinin yaranması.

İkinci dövrün başlanğıcını səciyyələndirən ən mühüm cəhət TV-nin "ev kinosu" olmaqdan çıxaraq gerçək həyata, cəmiyyətə və tamaşaçıların maraqlarına yaxınlaşması idi. Teleprogramlardakı konsertlərin, bədii filmlərin, müxtəlif kinojurnalların yerini tədricən orijinal biçimli, publisistik verilişlərin tutması artıq ekranda keyfiyyətcə yeni dövrün başlanmasından xəbər verirdi. Şübhəsiz ki, bu dövrün tarixə çevrilməsində o vaxt bütün KİV vasitələrinə, o cümlədən TV-yə tam nəzarəti öz əlinə almış Sov. İKP MK-nın "Sovet televiziyasını daha da inkişaf etdirmek haqqında" 29 yanvar 1960-cı il qərarı mühüm rol oynadı. Bu qərarda mühüm informasiya vasitəsi kimi TV-nin cəmiyyət həyatındaki mühüm rolü göstərilir və qeyd olunurdu ki, televiziya "ölkədə və xaricdə baş verənlər haqqında, sənayenin, kənd təsərrüfatının, elm, texnika, incəsənət, ədəbiyyat və idmanın nailiyyətləri haqqında əhaliyə məlumat verməyin başlıca üsullarından birinə çevrilmişdir. Ona görə də mətbuat və radio ilə yanaşı, televiziya da sovet adamlarını kommunist ideyalılığı və kommunist əxlaqi ruhunda, burjua ideologiyasına və əxlaqına qarşı barışmazlıq ruhunda tərbiyə etməkdə, dövlət planlarının müvəffəqiyətlə yerinə yetirilməsi üçün zəhmətkeşləri səfərbərliyə almaqda mühüm rol oynamalıdır".

Mərkəzi Komitənin bu qərarında sovet televiziyasının işində bir sıra nöqsanlar göstərilir və konkret vəzifələr də müəyyən edildirdi. Azərbaycan televiziyası üçün də xarakterik olan belə bir çatışmazlıq xüsusi qeyd olunurdu ki, ictimai-siyasi mövzuda verilişlər televiziya programında az yer tutur, çox zaman maraqlısız olur, inandırıcı şəkildə aparılmır, istehsalatda və əhaliyə xidmət işindəki təşəbbüsleri yaymaq üçün televiziya verilişlərin-dən kifayət dərəcədə istifadə olunmur.

Qərarda TV-nin həyata yaxınlaşmasına, forma və məzmunca maraq doğuran verilişlərin təşkilinə çox aydın bir çağırış var idi. Göstərilirdi ki, müxtəlif məzmunlu reportajlar son dərəcə az verilir, həm də bir qayda olaraq səthi olur. Verilişlərdə adamların əmək fəaliyyətinə dair parlaq faktlar, istehsalatda və mösiətdə yeni kommunist münasibətlərinin inkişafına dair misallar azdır. Ekrandakı çıxışlarda səmimi söhbət, sərbəst müsahibə yoxdur. Günüñ vacib mövzularına həsr edilən televiziya verilişləri, zəhmətkeşlərin suallarına və məktublarına cavablar, mənzil tikintisi haqqında, abadlıq, ticarət, təbabət və s. haqqında yerli təşkilat və idarə rəhbərlərinin çıxışları az təşkil edilir, əxlaq problemlərinə, mədəni davranış qaydalarına, sosialist birləşmişlik qaydalarının gözlənilməsi məsələlərinə az fikir verilir. İncəsənət xadimləri ilə əlaqənin zəifliyi, ədəbiyyat və incəsənətin nailiyyətlərinin, ən yaxşı teatr tamaşalarının, konsertlərin, kino nümunələrinin kütlələrə piş tanıtılması, bədii programlarda müasir mövzulara lazıminca fikir verilməməsi də tənqid edilirdi.

Əslində bu qərar televiziyanın işini kökündən yaxşılaşdırmaq, cəmiyyət həyatında onun rolunu artırmaq və TV-ni yaradıcılığın spesifik sahəsi kimi inkişaf etdirmək sahəsində bir program sənəd idi. Ona görə də, bu qərarın Azərbaycan televiziyasının inkişafında da müstəsna rol oynadığını inkar etmək olmaz. Çünkü söhbət televiziyanın maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsinə, güclü ötürüçülərin tikilməsi ilə tamaşaçı auditoriyasının sürətlə genişləndirilməsinə, televiziya cihazları istehsalının yüksək tələbata uyğunlaşdırılmasına şərait yaradan, eyni zamanda telepublisistikanın programda daimi yer tutmasını araşdırın bir qərardan gedir. Heç də təsadüfü deyil ki, həmin qərardan sonra istər Mərkəzi televiziyada, istərsə yerli televiziya mərkəzlərində, o cümlədən bədii verilişlərin (kino, konsert, tamaşa və s.) ixtiyarına buraxılmış Azərbaycan televiziyasında "Xəbərlər" bülletenləri, daimi aparıcıları olan ictimai-siyasi, bədii-publisistik verilişlər programda geniş yer tutmağa başladı. Məsələn, Azərbaycan televiziyası ilk xəbərlər buraxılışını məhz 1960-cı ildən gerçəkləşdirməyə başladı (efirə "Günün yenilikləri" adı ilə verilirdi). Həmin ilin aprelindən bu informasiya buraxılışı

"Son xəbərlər" adı ilə və artıq həftədə 5 dəfə göstərilirdi. Verilişlərin gündəlik həcmi də çoxalırdı və artıq 1962-ci ildə proqramlar gündəlik efirə çıxmaqla ümumi həcm 7 saatca çatmışdı.

Ekranda publisistik verilişlərin kəmiyyətcə üstünlük təşkil etməsi ilə yanaşı, bu verilişlərin respublika ərazisinə yayılması və televiziyanın texniki bazasının möhkəmləndirilməsinə də diqqət artırıldı. 1960-ci ildə Bakı-Ağstafa radiorele xəttinin (Göyçay, Gəncə və Ağstafa ötürü stansiyaların quraşdırılması ilə) istifadəyə verilməsi mühüm hadisəyə çevrildi. Yeni gücləndirici qurğuların sayəsində respublika televiziyanının verilişlərinin əhatə dairəsi xeyli genişlənmişdi. 1961-ci ildə Gəncədə, Göyçayda və Şuşada güclü telestansiyaların işə düşməsi Xanlar, Goranboy, Yevlax, Mingəçevir, Ağcabədi və DQMV-də Bakıdan yayımlanan verilişləri maniəsiz qəbul etməyə imkan verdi.

1962-ci ilin yanvarında isə Naxçıvan MR-də televiziya stansiyası istifadəyə verildi. Bu stansiya, həm Bakıdan yayımlanan proqramları, həm də 1963-cü il martın 12-də (Novruz bayramı ərəfəsində) müntəzəm verilişlərə başlayan Naxçıvan studiyasının proqramlarını yerli əhaliyə çatdırmaqdə böyük rol oynadı.

Həmin dövrün daha bir mühüm texniki nailiyyəti Azərbaycan əhalisinin ilk dəfə Mərkəzi televiziyanın proqramlarına kütləvi şəkildə baxmaq imkanı qazanması oldu. Doğrudur, hələ 1963-cü ildən bu verilişlər Bakıda qismən yayılırdı. Lakin 1964-cü il yanvarın 31-də Bakı - Moskva radiorele xəttinin işə düşməsi bu imkanı daha da genişləndirdi. Bu radiorele xətti Bakı tamaşaçılara, həm də Mərkəzi TV vasitəsilə "İntervidenie" və "Eurovision"nin verilişlərinə baxmağa şərait yaratdı.

Əlbəttə, televiziyanın yayım dairəsinin genişlənməsi tamaşaçıların sayını artırmaqla yanaşı, proqramların hazırlanmasına da yeni tələblərlə yanaşlığı aktuallaşdırırırdı. Artıq bu mərhələdə respublika televiziyanında yeni keyfiyyət - yaradıcılıq cəhətdən yetkinləşmə və yeni hüdüdlərə yaxınlaşma hiss olunurdu. 1960-1965-ci illərdə gerçəkləşdirilən yenidənqurma işləri televiziya studiyasının texniki imkanlarını və yayımın həcmini artırmağa şərait yaradırdı. Bununla belə, qarşıda həlli vacib sayılaçaq xeyli məsələ var idi; televiziyanın xüsusiyyətlərini mənimşəyən

yaradıcı kadrlara - redaktorlara, şərhçilərə, icmalçılara, reportorlara, aparıcılara, tele və kinooperatorlara, rejissorlara, rəssamlara xüsusi ehtiyac duyulurdu. Artıq indi həvəs və həvəskarlıq dövründən ustalıq, peşəkarlıq dövrünə irəliləmək, jurnalistikyanın ən yaxşı ənənələrinə və mövcud ekran təcrübəsinə əsaslanan, eyni zamanda bütün tamaşaçı qruplarını əhatə edən baxımlı proqramlar hazırlamaq vacib idi.

Bələ proqramların hazır nümunələri Moskvadan - Mərkəzi televiziya ilə nümayiş etdirilirdi və onların sırasında "Yeniliklər estafeti" adlanan informativ-publisistik proqram xüsusi yer tuturdu. 1961-ci il dekabrın 3-dən efirə çıxan (10 il davam etmişdir) bu həftəlik proqram televiziya publisistikasının və kiçik ekranın ifadə imkanlarını bütün dolğunluğu ilə açıqladı. Formaca adı, bər-bəzəksiz, "kağızsız", səmimi söhbətdən, və 5-10 dəqiqlik kinoxronika materiallarından (süjetdən) ibarət olan bu proqramın əsas məqsədi tamaşaçılara ən vacib hadisələr barədə operativ məlumat vermək və bu zaman sənədli ekran obrazının inandırıcı gücündən yararlanmaq idi. Hər dəfə ekranda nəsə çox maraqlı materiallar olurdu, həm də verilişə tanınmış şəxsiyyətlər çağrılırdı. TV publisistikası tarixinə parlaq səhifələr yazmış bu verilişin aparıcısı Yuri Fokinin ekrandakı maraqlı müsahibləri sırasında Yuri Qaqarinin, German Titovun, Valentina Tereşkovanın və başqa kosmonavtların, hətta Ləl Bahadur Şastii kimi dövlət başçısının adını çəkmək olar. Proqramda çıxış edənlərin hamısı: istər tanınmış kinorejissor, artist, müsiqiçi olsun, istər təyyarəçi-konstruktur, mühəndis, fəhlə; ekranda şəxsiyyətlərin təkrarsızlığını göstərə bilirdilər.

"Yeniliklər estafeti"nin əsas yaradıcılıq prinsipi səmimilik fenomeninə söykənməsi idi. Başqa bir prinsip isə bu proqramda informasiyanın parlaq müəllif-şəxsiyyət vasitəsilə verilməsində, məlumatın özlənməsində (personifikasiyası) üzə çıxırdı. Bu, mənada proqramın hazırlanmasında iştirak edən A.Xazanov, İ.Kazakova, Q.Kuznetsov və b. jurnalistlər publisistin şəxsiyyətini ön plana çəkməklə, həm də televiziyanın tamaşaçı ilə ünsiyyət qurmaq, səmimi-qəlbdən danışmaq, heyrətləndirmək, sevindirmək və s. kimi keyfiyyətlərini nümayiş etdirə bilmüşdilər.

Bu program öz müsahibə, şərh və söhbətlərində heç bir halda tamaşaçı zamanını unutmur, həftənin ən mühüm hadisələri barədə dolğun təəssürat oyadır. Həm də programın efir müdətəti "canlı verilişin" qanunlarına tabe edilir və materialların əhəmiyyətindən asılı olaraq bir saatdan çox, bəzən iki saatadək çəkirdi. Çünkü "Yeniliklər estafeti" günün sonuncu programı olduğu üçün vaxt məhdudiyyəti qoyulmurdu. Verilişin ilk yüz nömrəsində təxminən 3 min adam çıxış etmişdi. Deməli, tamaşaçılar bu qədər qəhrəmanla tanış olmaq, onlarla söhbətə girmək imkanı qazanmışdılar.

Təbii ki, uzun müddət populyar veriliş olmuş "Yeniliklər estafeti" Mərkəzi televiziyyada yeni programların yaradılmasına da təsirsiz qalmamışdır. Məhz bu verilişin təsiri ilə Mərkəzi TV-də silsilə publisistik programlar efirə çıxmışdır. Sovet televiziyanın programlarında uzun müddət aparıcı mövqə tutmuş "Kinopanorama", "Mavi işq", "İgidlik", "Musiqi köşkü" və s. populyar programlar məhz "Yeniliklər estafeti"nin birbaşa təsiri ilə yaranmışdır.

"Yeniliklər estafeti" təkcə Mərkəzi televiziyanın deyil, yerli studiyaların program siyasetinə də öz təsirini göstərdi. 1963-cü ildən Mərkəzi TV-nin 1-ci programına baxa bilən Azərbaycan tamaşaçısı respublika ekranında da bu sayaq verilişlərin göstərilməsinin intizarında idi. Həm də Azərbaycan televiziyası artıq çox programlılıq şəraitində fəaliyyət göstərirdi və bu amil verilişlərin keyfiyyətinə tələbləri xeyli artırırdı. Təbii ki, ekran vasitəsilə Moskva televiziyasında gedən yaradıcılıq proseslərini izləyən Azərbaycan telejurnalıtları, TV əməkdaşlarının özləri də efirdə yenilikliyin labüdüyüünü, publisistikanın və jurnalist fəaliyyətinin hüdüdlərinin genişləndirilməsinin zəruriliyini, yeni forma və üslub axtarışlarının vacibliyini dərk edirdilər. Təfəkkürdə və təcrübədə gedən proseslər 1960-1970-ci illərdə Azərbaycan televiziyanın efirində "Günün ekranı", "Odlar diyarı", "Dostluq", "Zaman və biz", "Yaddaş; Tarixin səsi", "Sənayemizin üfüqləri", "Tələbə klubu" və s. kimi programların yaradılması ilə nəticələndi. Tədricən verilişlərin məzmunu, forması, bütövlükdə program düzümü təkmilləşdirilir, yerli-yersiz özünü göstərən radioformalardan imtina edilirdi.

Əlbəttə, formaca yeni verilişlər yaratmaq prosesi ləng gedirdi və bu verilişlərin bir çoxunun ekran yolu eksperimentlərdən keçirdi. Bu mənada 60-ci illərin əvvəllərində studiyada iri həcmli, program kompozisiyasında müxtəlif mürəkkəb elementləri özündə birləşdirən canlı verilişlərin hazırlanmasına cəhdlər göstərilməsi müsbət təcrübə idi. İlk belə veriliş 1960-ci il dekabrın 31-də "Sizin ilə birlikdə" adlı Yeni il programı oldu. Canlı efirdə iki saatdan çox çəkən şənlik - program müxtəlif elementlərdən - musiqi, müsahibə, səhnəcik, əvvəlcədən ləntə yazılmış təbriklər, bir neçə müəssisədən çəkilmiş süjet və söhbətlərdən ibarət idi. Programın müəllifi və rejissoru Kərim Kərimov, aparıcısı isə xalq artisti Möhsün Sənani olmuşdur. Studiyada o vaxt çoxları quruluşca çox mürəkkəb sayılan belə bir verilişin baş tutacağına ümidi etmirdi. Lakin həmin verilişin operatorlarından biri olmuş Fərman Nəbiyev xatırlayır ki, program o qədər uğurlu alılmışdı ki, ertəsi gün bütün Bakı ondan danışındı...

Artıq televiziyanın irəliyə doğru sürətli hərəkəti başlanmışdı. Sov. İKP MK-nın 29 yanvar 1960-ci il qərarının, Mərkəzi televiziyanın yeni veriliş modelləri ilə tanışlığın təsiri, eləcə də Azərbaycan televiziyanının öz yaradıcılıq təcrübəsi ekranda ictimai-siyasi mövzuda verilişlərin artmasına şərait yaradırdı. Düzdür, programların ümumi çəkisində sənaye mövzusu üstünlük təşkil etsə də ("Diqqət! Qabaqcıl təcrübə", "Mənzil tikintisinə qayğı", "Beşilliyin zərbəçiləri", "Söz yarış qaliblərinindir" və s.) ekranda kəskin publisistik verilişlər, aktual çıxışlar da tədricən özünə yer tapırdı. İndi səyyar televiziya stansiyaları sənaye və mədəniyyət müəssisələrində daha tez-tez olur, vəzifəli şəxslər kameralar qarşısında daha tez-tez görünürdü. "Son xəbərlər" informasiya programında tənqidçi süjetlərin artması və 60-ci illərin ortalarından başlayaraq "Sovet Azərbaycanının salnaməsi" çoxseriyalı sənədli filminin çəkilməsi artıq televiziyanızın yaradıcılıq standartları baxımından yeni peşəkarlıq dövrünə qədəm qoymasından xəbər verirdi.

1967-ci ildən əsas informasiya programı "Günün ekranı" adı ilə hər gün efirə çıxmağa başlayır. Günün xəbər mənzərəsini əks etdirməyə çalışan bu program tezliklə tamaşaçılar arasında

populyarlaşır. Getdikcə Azərbaycan tamaşaçısının mötəbər informasiya mənbəyinə çevrilən "Günün ekranı" ölkədə və dünyada baş verən ən mühüm hadisələri, rəsmi məlumatları və görüşləri auditoriyaya çatdırmaqla hər bir ailənin "sirdasına" çevrilirdi. Tədricən formaca cilalanan bu informasiya programı bir tərəfdən şərhçi, jurnalist və reportyorların fəaliyyəti üçün geniş meydən açır, digər tərəfdən isə yiğcam, informativ süjetlər vasitəsilə telepublisistikanın inkişafına kömək edirdi. Lakin həmin dövrdə ikinci missiyanı daha çox "Ekran" yaradıcılıq birliyi öz üzərinə götürmüdü.

1959-cu ildən "Ekran" birliyi kimi fəaliyyətə başlamış, sonralar "Azərbaycantelefilm" istehsalat birliyinə çevrilmiş bu struktur 60-cı illərin ortalarından başlayaraq ekran publistikasının inkişafında, xronika filmləri vasitəsilə dövrün salnaməsinin yaradılmasında və Azərbaycan mədəni irsinin, incəsənətin müxtəlif sahələrinə dair milli nailiyyətlərin lent yaddasına köçürülməsində əhəmiyyətli rol oynadı. "Xəzərdə möcüzə", "Bakı qalası", "Üzeyir Hacıbəyov", "Xalq nəgməkarı", "Toğrul Nərimanbəyov", "Dənizdə şüa" və b. filmlər bunu sübut edirdi. Xüsusən tanınmış jurnalist Hacı Haciyevin rəhbərlik etdiyi dövr bu qurumun həyatında çox əlamətdar olmuşdur. Həmin dövrdə Rauf Kazimovski "Bəşir Səfəroğlu" və "Aktrisanın təbəssümü" sənədli filmlərini, Arif Qaziyev musiqi korifeylərimiz F.Əmirov, Q.Qarayev haqqında portret filmlərini, "Toy" adlı etnoqrafik filmi, Teymur Bəkirzadə böyük rəssam T.Salahov haqqında "Axtarış həvəsi" filmini, Ramiz Axundov "Bu, Səttar Bəhlulzadədir" qısametrajlı filmini, Nazim Abbasov "Müşfiq" filmini lentə almışdır. "Buxta üzərində günəş", "Abşeron mahniları", "Bakı arxipelağı", "Həyat romansı", "Şövkətin mahniları" kimi filmlər də məhz həmin dövrün məhsuldur.

Tanınmış elm xadimləri, ölkə sənayesi və kənd təsərrüfatının qabaqcılları, eləcə də Azərbaycanın tarixi, onun ayrı-ayrı bölgələri, flora və faunası haqqında da maraqlı filmlər çəkilmişdir. Həmin dövr "Ekran" yaradıcılıq birliyinin ən mühüm nailiyyətlərindən biri də rejissor Nazim Rzayevin çəkdiyi "İnsan Xəzəri xilas edir" filmi olmuşdur. Xəzərin ekologiyasından bəhs edən bu

film 1969-cu ildə Klaypeda, 1970-ci ildə isə Riqada keçirilmiş sənədli televiziya filmləri festivalında nümayiş etdirilərək böyük uğur qazanmış və xüsusi mükafatlara layiq görülmüşdür. Ümuiyyətlə, telefilmin ilk dövründə yaradıcılıq uğurlarının qazanılmasında A.Babayev, K.Rüstəmbəyov, R.Kazimovski. H.Həsənov, H.Şıxəliyev, A.Çeçikov, S.Əliyev, İ.Kərimov, A.Qaziyev, E.İbrahimov kimi rejissorların, ssenaristlərin, kino-operator və səs rejissorlarının böyük əməyi olmuşdur.

60-ci illərin ortalarından başlayaraq televiziya teatrı da vüsətli inkişaf yoluna qədəm qoyur. 1965-ci ildə "Şəlalə" televiziya teatrının yaranması bu prosesə güclü təkan verir. Həmin dövrdə Adil İsgəndərov, Məhərrəm Haşimov, Rauf Kazimovski, Ağəli Dadaşov, Arif Babayev, Kamil Rüstəmbəyov, Lütvü Məmmədbəyov, Ağaklışı Kazimov, İsmət Səfərəlibəyov, Tahir Tahirov, Kərim Kərimov kimi rejissorlar ekranda fundamental tamaşalar yaratmaqla televiziya teatrının inkişafına misilsiz töhfələr verdilər. 70-ci illərdə isə teatrın incəliklərini dərindən bilən, səhnə qanunları ilə televiziya estetikasını birləşdirməyi bacaran Bünyad Məmmədov, Ramiz Mirzəyev, Tariyel Vəliyev, Həsən Əbluc, Mərahim Fərzəlibəyov, Ələkbər Kazimovski, Məhərrəm Bədirzadə və başqaları cazibədar ekran əsərləri yaradılar.

1960-80-ci illərdə Azərbaycan televiziyasında diqqəti cəlb edən ən mühüm xüsusiyyət həm ictimai-siyasi publisistik verilişlərin, həm də bədii proqramların hazırlanması işinin, eləcə də sənədli filmlər istehsalının kəmiyyət və keyfiyyət cəhətdən paralel inkişaf etməsi idi. Bu inkişaf isə həm yaradıcılıq təcrübəsinin zənginləşməsi, həm də televiziyanın maddi-texniki bazasının sürətlə yeniləşməsi ilə şərtlənirdi. Televiziya texnikasının cilalanması ilk növbədə kütləvi proqramların, xüsusiələri həcmli tamaşaların efirə qüsursuz verilməsinə şərait yaradırdı.

60-ci illərin ortalarından başlayaraq studiyalarda yeni texnologiyanın tətbiqinə başlanılır. 1965-ci ildən çəkiliş pavilyonunda istifadə olunan KMZİ-4 video yazı texnikası tamaşaların videomaqnit lentinə yazılışına şərait yaratdı. Sonradan təkmiləşmiş KMZİ-6 texnikası təsvirin videoya yazılımasına imkan

versə də bu avadanlıqda montaj işlərini aparmaq imkanı yox idi. Leningrad Optika Mexanika Birliyinin (LOMO) istehsalı olan bu avadanlıq ABŞ-in AMPEX firmasının AVR-1 videomaqnitofonunu təkrarlasa da, həcmi və çəkisinin artıqlığı ilə ondan mənfi mənada fərqlənirdi. Üstəlik KMZİ videomaqnitofonlarında yazı prosesini ağırlaşdırın 70 millimetrik enli lentlərdən istifadə olunurdu ki, bu lentlərə də yalnız 40 dəqiqlik programlar yazmaq mümkün idi. Birbaşa montaj imkanı olmadığından studiyada aparılan söhbət, birbaşa çıxış, yaxud qurulmuş canlı tamaşalar yalnız fasıləsiz yazılıa bilərdi. Əgər videoyazı zamanı lap son məqamda hər hansı yanlışlıq və ya texniki qüsür baş versəydi, gərək yazı prosesi əvvəldən başlayaydı.

Yalnız 1971-ci ildən istifadəyə verilən və təkmilləşmiş "Kadr-3" video sistemi montaj üçün əlverişli şərait yaratdı. Novosibirsk Dəqiq Mexanizmlər zavodunun (NZTM) məhsulu olan bu avadanlığın səsyazma gücləndiricisi blokunda radio lampalardan istifadə olunsa da, ümumiyyətlə, bu texnika özü tranzistorlu cihazların yeni nəslinə aid idi. Üstəlik lentlər və yazılış prosesi beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırılmışdı. Məhz bu texnikanın vasitəsilə hər hansı təsviri yenidən canlandırmaq, məsələn, futbol reportajı zamanı vurulan qolu təkrar nümayiş etdirmək mümkün idi.

1970-ci ildən başlayaraq Moskva televiziyası programlarını rəngli yayımlamağa başlayır. Azərbaycan televiziyası isə 1973-cü ildən rəngli yayına (hələlik yalnız Bakıda) keçdi. Lakin artıq 1972-ci ildə Azərbaycan teleekranında ilk rəngli televiziya tamaşası göstərilmişdi. Bu, Fransa yazılıcı Jan Koktonun "İnsanın səsi" əsəri əsasında hazırlanan eyniadlı tamaşa (rejissor Eldar Tağıyev) idi. Tamaşa elə bir dövrdə nümayiş olunurdu ki, artıq televiziya sistemində daha təkmilləşmiş videomaqnitofonlar tətbiq edilirdi və Azərbaycan da bu prosesdən kənardı deyildi. 70-ci illərin ortalarında respublika televiziyasında yeni modifikasiyalı KADR-3P videomaqnitofonundan istifadəyə başlanması keyfiyyətli elektron montajına şərait yaratdı.

1975-1980-ci illərdə Azərbaycan televiziyasının programlarının tamaşaçı auditoriyasına texniki cəhətdən maniəsiz

çatdırılması üçün də faydalı işlər görüldürdü. Həmin dövrdə respublika Nazirlər Sovetinin göstərişi ilə bir sıra rayonlarda, ilk növbədə isə İranla qonşu bölgələrdə radiorele qurğuları tikilir və güclü televiziya ötürücləri quraşdırılıb istifadəyə verildirdi. İmişli, Cəbrayıł, Lənkaran, Lerik, Astara, Ordubad və Şərurda bu qurğuların işə salınması Azərbaycan televiziyanının yayım dairəsini xeyli genişləndirdi. Eyni zamanda (1979) Bakıda yeni - 310 metrlik daha müasir televiziya qülləsi tikmək üçün respublika Rabitə Nazirliyi əməli fəaliyyətə başladı. 1980-ci ildə Bakıda televerilişlərin kosmik rabitə vasitəsilə yayılmışmasına dair beynəlxalq konfransın keçirilməsi bu perspektivli sahəyə də diqqət artırılmasını aktuallaşdırıldı.

Təbii ki, televiziyanın texniki imkanları genişləndikcə onun verilişlərinin bədii-estetik səviyyəsi də artır, forma və janrları cilalanır, yaradıcılıq siması formalaşır və yeni keyfiyyətlərlə zənginləşirdi. İlk növbədə telepublisistikanın hüdudlarının genişlənməsi, həyat həqiqətlərinin ekran dilinə çevriləməsi prosesinin kamilləşməsi və bütövlükdə televiziyanın həyata müdaxiləsinin güclənməsi diqqəti cəlb edirdi. Doğrudur, mövcud siyasi rejimin xarakterinə, onun tələbinə uyğun olaraq ictimai-siyasi, iqtisadi və hətta mədəniyyət verilişlərinin böyük əksəriyyəti təbliğat xarakteri daşıyırıldı. Zəhmətkeşləri kommunizm qurmaq uğrunda əmək xarüqələrinə çağıran "İqtisadi islahat nə verir?", "Maşın, layihə və texnologiya", "Axtarışlar, nəticələr", "Standart və keyfiyyət", "Qurultaya töhfəmiz" kimi verilişlərdə təbliğat çalarları ilə yanaşı jurnalıst axtarışları, faktların ümumiləşdirilməsi, canlı reportaja xas olan maraqlı epizodlar da özünü göstərirdi. Xüsusən 70-ci illərin sonunda "Günün ekranı" xəbərlər programında jurnalıst işinin yeni müsbət çalarları əlamətdar tendensiya kimi qəbul edilirdi. Hətta bu dövrdə jurnalıst işində müəyyən personifikasiya elementləri nəzərə çarpırdı. Xüsusən Ələkbər Abbasov, Tofiq Axundov, Zeynal Məmmədli, Nadir Abdullayev, Qərib Əhmədli, Telman Qafarov, Gülsən Əkbərova, Telli Əliyeva, Gülsən Salmanova kimi jurnalıstlər reportajlarında sənətkarlıq baxımından təhlil edilməyə layiq olan forma və üslub nümayiş etdirirdilər. Vəsif Babayev, Rəis İsmayılov, Nadir

Zeynalov, Rüstəm Zülalov, Azər Babayev kimi rejissor və operatorların səmərəli fəaliyyəti isə informasiya üslubunun vizual cəhətdən də formallaşmasından xəbər verirdi. Təbii ki, bu məsələdə "Günün ekranı"na rəhbərlik edən baş redaktor Ənver Qafarlının yaradıcı və təşkilatçılıq səyləri də həllədici faktorlardan biri idi.

70-ci illərin sonu üçün ekranda özünü göstərən mühüm bir xüsusiyət də iri həcmli publisistik verilişlərdə rejissor işinin keyfiyyətçə yeni mərhələyə qədəm qoyması idi. Şübhəsiz ki, bu, "Azərbaycantelefilm" rejissorlarının gündəlik verilişlərin hazırlanmasına daha geniş cəlb edilməsi ilə bağlı idi. Kamil Rüstəmbəyov, Arif Qaziyev, Ramiz Mirzəyev, Nazim Abbasov, İsrəfil Səfərov, Əhməd Abdullayev, Zəyyar Ağayev, Vaqif Ağayev, Oqtay Babazadə, Maqsud Ağayev, Nurəddin Tağıyev və digər istedadlı rejissorların müxtəlif televerilişlərə quruluş vermələri, təsvirlə işləmək, ekran estetikası və teledramaturgiyanın qanunlarını əzx etmək baxımından Azərbaycan televiziyasına xeyli üstünlükler gətirdi. Bu rejissorların, eləcə də Azər Qasimov, Kərim Kərimov, Nazim Zeynalov, Tahir Tahirov, Karmen Kərimova kimi peşəkarların əməyinin nəticəsi idi ki, artıq 70-ci illərin axırlarında ekranlarda "İnsan və qanun", "Ədəbiyyat və zaman", "Valideynlər, sizin üçün", "Hünər", "Tələbə klubu", "Sağlamlıq", "İncəsənət", "Komediyalar aləminə səyahət", "Hekayə axşamı", "Yumoristik novellalar", "Necəsən, gənc dost", "Yeddiinci qıtə", "Yaşıdlar", "Məktəblilərin rəqs salonu", "Kamillik" və s. kimi tamaşaçıların böyük maraqla izlədikləri müxtəlif formalı verilişlər meydana çıxdı.

Əlbəttə, 60-70-ci illər televiziyasının bir sıra xarakterik nöqsanları da var idi ki, onların üstündən sükutla keçmək olmaz. İlk növbədə verilişlərdəki təbliğat-təşviqat ruhunun doğurduğu süni pafos, yerli-yersiz rəsmiyyətçilik, verilişlərdə təbiiliyin sixışdırılması, danişığın süniliyi və əzbərcilik, adi qayğılarla yaşayan insanın ideoloji mülahizələrə görə ideallaşdırılması həmin dövrdə teleekranla tamaşaçı arasında uçurum yaradırdı. Bəzən verilişdəki hansısa statistik rəqəm iqtisadi nailiyyəti yaradan insandan daha dəyərli fakt kimi qabardılırdı. Əlbəttə,

bütün bu nöqsanlar və üstəgəl respublika televiziyasında kök salmış qüsurlu iş üslubu ekran jurnalistlərinin yaradıcılıq potensialının gerçəkləşməsinə mane olmuş və istər bədii, istərsə ictimai-siyasi verilişlərdə öz "izini" qoymuşdur. Çoxları yaddan çıxarırdı ki, ekran ilk növbədə insani, onun mənəvi aləmini və maraq dünyasını işıqlandırmalıdır. TV-nin bədiiliyi məhz bunun üzərində dayanır. Təbii ki, əgər telejurnalistika kiçik ekranın gerçək indiki zamanını, həyatın təbii axarını, real qəhrəmanların mənəvi dünyasını obrazlı bir rakursda canlandırmağı, həyata dərinəndə nüfuz etməyi bacarmasayıdı, bədii televiziya da yaranmayacaqdı. Başqa sözlə, televiziya yaradıcı deyil, yalnız yayıcı olmaqla teatrın, kinonun, estradanın "aciz quluna" çevriləcək, özünü dərk etmək səviyyəsinə yüksəlməyəcəkdi.

Tamaşaçı auditoriyası üçün bədii-estetik zövq mənbəyi olan televiziyanın sanki öz funksiyasını sonakan dərk edə bilməməsi tendensiyası özünü bu dövrdə də göstərirdi. Hətta texniki ifadə imkanlarının yüksəlməsi, tamaşaçı marağının səciyyəsini aydınlaşdırmağa və aramsız izləməyə imkanın genişlənməsi, bədii televiziyanın təsir gücünün, onun ideya-estetik dəyərinin dəfələrlə artması belə bütövlükdə televiziyanın ictimai-siyasi və publisistik verilişlərini "insanıləşdirə" bilmədi. Bu mənada tədqiqatçı Z.Məmmədov bir vaxtlar populyar olan "Xoş gördük, tələbə" vərilişini nümunə gətirərək göstərir ki, buradakı müsahiblərdən heç birinin (bir anlığa zawodda dəzgah arxasında, yaxud pambıq tarlasında müsahibə verən şəxsi yada salaq) gerçək şəxsiyyəti, insanı cazibəsi açılmırıdı, hamı əvvəlcədən əzbərlədiyi və bunu min cür səylə gizləməyə çalışdığı "faydalı" monoloqlarını söyləyir, söhbət illüziyasını yaradırdı. Bu illüziya sənən kimi veriliş də populyarlığını itirməyə başladı və nəhayət programdan tamam yiğisdirildi. Belə məqamların yaranmasının əsas səbəbi Azərbaycan televiziyanının təbiiliyə doğru inkişafı ardıcıl "yaşamaması" olmuşdur. Elə bu səbəbdən də nə vaxtsa bütün sovet televiziyasından ötrü səciyyəvi sayılacaq və sözsüz ki, nöqsanlı "jurnalist başlanğıcından inkar ruhunu" özünün növbəti mərhələsində də davam etdirdiyindən bu günədək canını radioveriliş formalarından ən yaxşı halda isə qondarma təbiilik "azarından" qurtara bilməyib.

Təbii ki, zamanın və muasir təfəkkürün böyük ölçüləri baxımdan nəzər yetirdiyimiz 60-80-ci illər Azərbaycan televiziyanın keçid mərhələsinə aid olan 20 illik bir dövrünü əhatə edir. Bugünün prizmasından baxarkən sənətkarlıq cəhətdən zəif nüanslarla, o cümlədən sayca çox, kütləvi, amma "imzasız", əsəsən diktor proqramları ilə üzləşsək də, hər halda televiziyanızın irəliyə doğru faydalı addımlar atmasında bu dövrün öz təsiri və əhəmiyyəti olmuşdur.

80-ci illər: yeni üslub axtarışında

Mübalığəyə yol vermədən deyə bilərik ki, 1980-ci ildən başlayaraq Azərbaycanın müstəqillik qazandığı mərhələyədək olan (1991) dövrdə televiziyanız əsl yetkinlik dövrünü yaşamışdır. Bu yetkinlik həm verilişlərin forma və məzmununda, jurnalist və rejissor işində sənətkarlığın artmasında, həm də televiziyanın ictimai həyata təsirinin güclənməsində özünü göstərirdi. İndi verilişlərdə özünü geniş şəkildə göstərən yaradıcılıq axtarışlarında sosial-iqtisadi inkişafımızın aktual məsələlərinə daha dərindən nüfuz etmək, respublika zəhmətkeşlərinin fədakar əməyini rəngarəngliyi ilə canlandırmaq, narahat dünyamızın nəbzinin gərgin döyüntüsünü operativ şəkildə tamaşaçılara çatdırmaq, onların asudə vaxtını daha məzmunlu etmək meyli güclənmişdi. Efirə gedən verilişlər tamaşaçı marağını ödəyəcək bir biçimə salınmışdı. Əvvəlki illərlə müqayisədə maddi-texniki bazarın xeyli möhkəmlənməsi də teleproqramların sənətkarlıq cəhətdən cilalanmasına təkan verirdi.

Əlbəttə, dövrün ab-havasına uyğun olaraq TV işçilərindən Sov. İKP-nin XXVI qurultayının qərarlarını təbliğ etmək və bu zaman realizm, doğruuluq, işgüzarlıq, müxtəlif sahələrdə qazanılan parlaq nailiyyətlərin bacarıqla göstərilməsi, adamları düşündürən problemlərin işqalandırılması, aktual məsələlərin obyektiv təhlil edilməsi, fikir təzəliyi və şərh aydınlığı tələb olunurdu. Əslində bir çox proqramların mövzusu da elə rəsmi sənədlərin (xüsusən MK plenumlarının qərarlarının) ruhuna uyğun olaraq müəyyənləşdirilirdi. Məsələn, xalq təsərrüfatının

bütün sahələrində mütəşəkkilik və intizamı möhkəmləndirmək, istehsalın səmərəliliyini və kütlələrin yaradıcı fəallığını artırmaq məqsədi güdən "Sən, mən və zaman", "Partiya təşkilatçısının tribunası", "Həyatın nəbzi", "Beşilliyə töhfəmiz", "İntizam həyatın tələbidir", "Asayışın keşiyində" və s. silsilə verilişləri gerçəkləşdirilmiş, "Günün ekranı"nda aktual mövzulu süjetlər və tənqid materiallar çoxaldılmış, bütövlükdə informasiya proqramlarının həcmi artırılmışdır. Televiziyanın "İşgüzar görüşlər axşamı" və "Dialog" proqramlarında nazirliliklərin və baş idarələrin, ədliyyə orqanlarının məsul işçiləri çıxış edir, tamaşaçıları maraqlandıran ən müxtəlif suallara cavab verirdilər. Bu dövrdə verilişlərin konkret auditoriyaya (məs. uşaqlar üçün "Lay-lay", gənclər üçün "Çay dəstgahı", qızlar üçün "Aygün" proqramı və s.) ünvanlanması və mövzu rəngarəngliyinin artması, ictimai-siyasi publisistikanın proqramlarda geniş yer tutması beynəlxalq həyat problemlərinin ekrana daha geniş tərzdə gətirilməsi də diqqəti cəlb edir. Bu mənada 1982-ci ildə TV-də "Beynəlxalq həyat" redaksiyasının yaradılması və bu strukturun "Planetimizin mənzərəsi", gündəlik beynəlxalq icmalı, "Yer kürəsi: müharibə, yoxsa sülh?" silsilə publisistik proqramları, eləcə də respublikamızın xarici ölkələrlə iqtisadi-mədəni əlaqələrini eks etdirən "Azerbaycan dünya meridianlarında" (1982-1984) adlı verilişi tamaşaçılar arasında maraqla qarşılanmışdır.

Bu dövrdə maraqlı ədəbi-bədii və musiqi proqramlarının, auditoriyanın fəal iştirakı ilə hazırlanan, eləcə də ölkə həyatı üçün vacib olan sosial-iqtisadi problemləri ekranda işıqlandıran verilişlərin sayı da artmağa başlamışdır: "Zəriflik", "Palitra", "Kamillik", "Məktəblilərin musiqi kulubu", "Simfonik musiqi axşamı", həmçinin "Sənayemizin üfüqləri", "Elm, texnika, istehsalat", "Diqqət: qabaqcıl təcrübə", "RASB - yeni idarə etmə üsulunun üstünlükləri", "Kəndimizin qayğıları", "İnşaat meydancalarında", "Bakı: şəhər və problemlər" adlı yeni verilişlər telepublisistikanın parlaq nümunələri olmasalar da, hər halda gerçəkliyin ekran dili vasitəsilə eks etdirilməsi baxımından müəyyən əhəmiyyət daşıyırıldılar. Müsbət cəhət bu idi ki, televiziyanın yaradıcı kollektivi həmin verilişlərin səmərəsini, təsir gücünü

yüksəltmək üçün öz imkanlarından və başqa televiziyaların artıq özünü doğrultmuş təcrübəsindən də faydalanırdılar.

Təbii ki, 80-ci illərin əvvələrindən başlayaraq Azərbaycan televiziyasının uğurlu start götürməsinin bir neçə səbəbi var idi. Əvvəla, uzun yaradıcılıq yolu keçmiş kollektivin özü müəyyən efir təcrübəsi qazanmışdı və indi bu təcrübə tədricən kara gəlirdi. İkincisi, kadr məsələsində (yəni TV-yə ixtisaslı əməkdaşlar cəlb olunması) müəyyən irəliləyiş özünü göstərirdi. Yəni 1970-ci ildən Azərbaycan Dövlət Universitetinin jurnalistika fakültəsində TV üçün ədəbi işçilər hazırlanması, 1981-ci ildə həmin fakültədə "Tərcümə, televiziya və radio jurnalistikası" kafedrasının yaradılması, həm AzTV-nin fəaliyyətini elmi baxımdan təhlil edib ümumiləşdirmək, həm də kiçik ekranı peşəkar jurnalistlərlə təmin etmək baxımdan səmərəli sayılırdı. Üçüncüüsü, Azərbaycan televiziyasının rəhbərliyi dəyişdirilmiş və uzun müddət bu strukturun özündə yaradıcılıq məktəbi keçmiş geniş intellektual və təşkilatçılıq qabiliyyətinə malik olan Elşad Quliyev bu qurumun sədri təyin edilmişdi.

Dördüncüüsü, Azərbaycan KP MK-nin bütövlükdə TV-yə və ayrı-ayrı televerilişlərin keyfiyyətinə nəzarətini artırması ilə bağlı idi. Xüsusən, 80-ci illərin əvvələrində Heydər Əliyevin rəhbərlik etdiyi MK-nin ideoloji xəttində xalqın milli - mənəvi dəyərlərinin təbliğinə önəm verilməsi, verilişlərin məzmununa yaxşı mənada müdaxilə edilməsi, az qala efirə gedən hər bir verilişin təhlili, titrlərdə yol verilən orfoqrafik səhvərin belə nəzərdən qacırılmaması televiziya kollektivini əməlli-başlı səfərbər etmişdi. TV-nin konseptual məsələlərinin həlli ilə yanaşı, həmin dövrdə xalqın tarixi və milli-mənəvi dəyərlərinin təbliği ilə bağlı bir sıra parlaq verilişlərin ("Tarixdən səslər", "Azərbaycan dili", "Azərbaycan muzeyləri", "Tarixi abidələrimiz", "Bayati", "Ozan" və s.) ekran üzü görməsində də bu siyasetin danılmaz rolu olmuşdur.

Bu programlar sırasında "Ozan" folklor toplusu xüsusi yer tuturdu. Azərbaycan xalq yaradıcılığının demək olar ki, bütün qollarını özündə eks etdirən, orijinal rejissor yozumu və müəllif - aparıcı dəst-xətti ilə seçilən uzunmüərrülü verilişlərdən biri olan "Ozan" (rejissor Əmir Hüseyin Məcidov, aparıcı Roza Tağıyeva)

ona bəslənən ümidişləri doğrultdu. 1981-1987-ci illərdə televiziyanın ən maraqlı və ən çox baxılan bu aylıq veriliş tekçə tamaşaçını maarifləndirmir, həm də xalqımızın milli şürurunun dirçəlisinə öz töhfəsini verirdi. Verilişin çəkiliş qrupu respublikanın müxtəlif bölgələrindən topladığı qədim folklor, musiqi, rəqs, tətbiqi sənət nümunələri ilə tamaşaçını tanış edir, əyləndirir və eyni zamanda unudulmaqdə olan mədəniyyət nümunələrini yaddaşlara qaytarırı. Azərbaycanın müxtəlif bölgələrindən "Ozan"ın ünvanına göndərilən saysız-hesabsız bayatılar, qoşmalar, tapmacalar, müxtəlif məzmunlu məktublar onun böyük populyarlığını bir daha sübut edirdi. Ümumiyyətlə, "Ozan"ın təcrübəsi göstərdi ki, Azərbaycan xalq yaradıcılığı uzunömürlü və informasiya-tədris-əyləncə funksiyaları daşıyan müxtəlif silsilə verilişlər üçün tükənməz bir qaynaq ola bilər. Amma bunun üçün verilişin funksiyası dəqiqləşdirilməli, hər bir programın janr xüsusiyyəti - müəllifin materiala münasibəti əvvəlcədən nəzərə alınmalıdır.

Şübhəsiz ki, Azərbaycan televiziyasının müəyyən yaradıcılıq yetkinliyinə nail olmasında və onun tamaşaçı auditoriyasına xeyli yaxınlaşmasında göstərdiyimiz amillərlə yanaşı "Qorbaçov yenidənqurması"nın (1985) da güclü təsiri olmuşdur. Məhz sovet cəmiyyətində başlanan yenidənqurma prosesi, ilk növbədə, sanki uzun müddət qadağan olunmuş mövzuların həsrətini çəkən mətbuatı hərəkətə gətirdi. Sovet ideologiyasının yasaq qoyduğu bir çox mövzular üzərindən qara pərdə qaldırıldı. İnfomasiya acliği çəkmış cəmiyyətə indi "ürəkləri riqqətə gətirən", insanları heyrətləndirən məqalə, arxiv sənədləri, radio çıxışları və teleprogramlar göstərilirdi. Mətbuat, radio və televiziya ideologiya pərdələri altında mürgü vurmaqdə olan xalqın gözünü açır, uzun illər ideoloji mülahizələrə görə gizli qalmış tarixi həqiqətləri deyir, əslində sovet rejiminin əsil mahiyyətini açıb cəmiyyətə göstərirdi. Təsadüfü deyildir ki, yenidənqurmanın üçüncü ilində (1988) sovet rəhbərliyi jurnalistlərin aşkarlıq sahəsindəki işini yüksək qiymətləndirir və daha da irəli getməyi tövsiyyə edirdi: Məsələn, həmin günlərdə "Azərbaycan kommunisti" jurnalı (№ 8, 1988) yazırı ki, bu gün kütləvi informasiya vasitələri ictimai fikrin qüdrətli tribunası kimi çıxış edir. Onlar tarixi həqiqətin və

1956-ci ilin noyabrı... Bakı televiziya mərkəzi yenicə işə düşüb

İlk verilişlər... Studiyanın ilk qonaqları

Televiziyanın ilk addımları

Pircan Cəbiyev ilk operatorlardan idi...

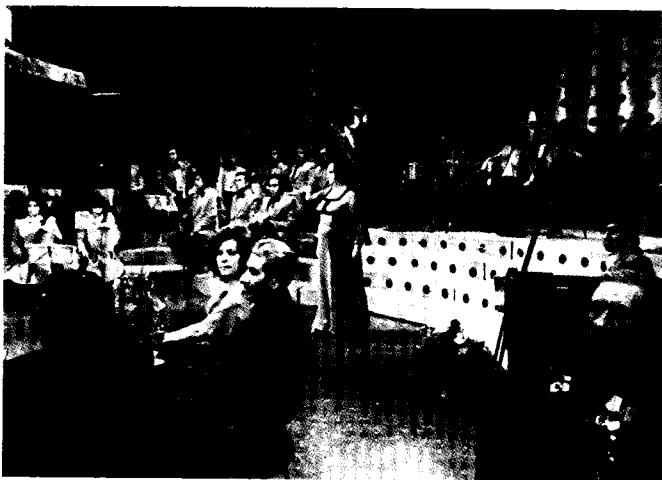
Televiziya teatri ilk
addımlarını atır

Tamaşa öncəsi məşqlər...

Televiziya tamaşaçılara
musiqi sənətinin incilərini
təqdim edir

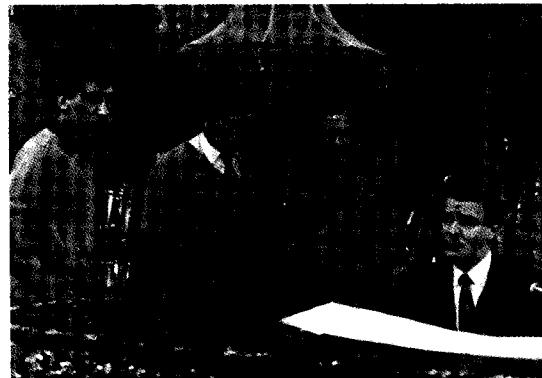

Azərbaycan
televiziyasının
diktorları (80-ci illər)

Televiziya texnikası
70-ci illərdə

Şöhrətli müğənni
Müslüm Maqomayev
AzTV-nin bayram
programında

«Əməkdaşımız
Telli Əliyevanın
reportajı»

Kameralar
paytaxtın baş
meydanındadır. Reportaj
Nadir Abdullayev aparır

Teleradionun program şurasının işi həmişə çox olur (1983-cü il)

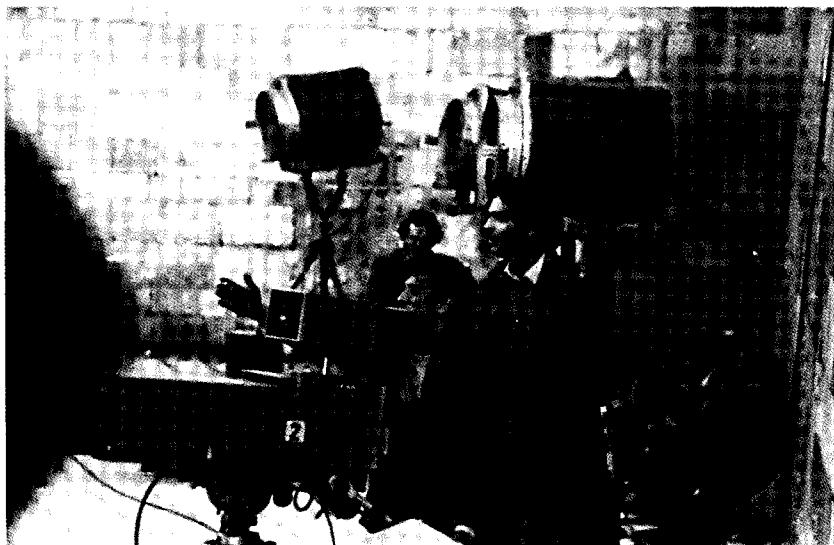

Yaxşı ideya
dostluqdan başlanır...
Mirzə Babayev ve
Əhməd Aşurbəyov

Rejissor Nazim Abbas

Rejissor Ramiz Həsənoğlu və operator Eldar Məmmədov çəkiliş
meydançasında

Operator
Ferman Nəbiyev
1957-ci ildən
televiziyyadadır

Rejissorlar
Bünyad Məmmədov,
Məhərrəm Bədirzadə və
Hafiz Fətullayev

ədalətin bərpa olunması üçün, nöqsanların və qüsurların tənqid edilməsi üçün, yenidənqurma təcrübəsinin yayılması, adamlarda yeni tərzdə, yaradıcılıqla, məqsədyönlü şəkildə düşünmək və fəaliyyət göstərmək bacarığı tərbiyə olunması üçün az iş görməmişlər. Lakin indi daha irəli getmək lazımdır (s. 61). Əslində yenidənqurmanı KİV öz ardınca aparır, cəmiyyəti maarifləndirir və təbii ki, bu prosesdə özü də yeni mahiyyət kəsb edirdi. Sovetoloqlardan biri SSRİ-də kütləvi informasiya vasitələrinin yenidən qurulmasının əsas formulunu belə ifadə etmişdi: "rəhbərliyin ruporu, həyatın güzgüsünə çevriləlidir". Bu çox yığcam və dəqiq ifadə idi. Çünkü rupor - informasiyanın yuxardan aşağı - şaquli istiqamətdə verilməsidir, güzgü isə genişdir, o, ikitərəfli hərəkət olan küçəyə bənzəyir. Aşağılar bu güzgüdə rəhbərliyin hansı istiqamətdə getdiyini görür, yuxarılar isə həmin güzgüyü baxmaqla cəmiyyətdə mövcud olan əhval-ruhiyyəni müşahidə edir və öz siyasetini buna uyğun tənzimləyə biliirdi. Əslində mərkəzdə proseslər bu cür gedirdi. Uzun müddət yalnız təbliğat maşını rolunu oynamış TV tədricən həqiqi informasiya vasitəsinə çevrilirdi. İndi adamlar məhz televiziyanın köməyi ilə dünyadakı və ölkədəki gerçek şəraitlə tanış olur, onun köməyi ilə SSRİ xalq deputatları qurultaylarının iştirakçısına çevrilir, təfəkkür donuqluğunun, şablon düşüncə tərzinin doğurduğu mühafizəkarlıqla, mövcud vəziyyətlə barışmayanların fikir toqquşmasının şahidinə çevrilirdilər. Başqa kütləvi informasiya vasitələri ilə yanaşı televiziya da uzun illərdən bəridir ki, mürgü vuran cəmiyyətin silkelənməsində, siyasi həyatın canlanmasında, cəmiyyətdəki etalət buzunun sindirilməsində və Sovet İttifaqının tədricən yeniləşən və islahatlar xətti götürən bir ölkəyə çevriləməsində mühüm rol oynadı. Məhz bu dövrdə Mərkəzi televiziyyada "7 gün" (7 dney), "Nəzər" (Vzqlyad), 600 saniyə (600 sekund), "Gecəyarsınadək və sonra..." (Do i posle polunoçi), "Qırmızı kvadrat" (Krasnyi kvadrat), Azərbaycan televiziyasında isə "Publisist studiyası", "Aşkarlıq", "Dalğa", "Teleekspress", "Biz hamımız", "Əqidə" və s. kimi açıq fikir tribunası olan verilişlər meydana çıxdı.

Həmin verilişlər arasında ictimai-siyasi problemlərə yeni prizmadan baxan, ideoloji çalarları bir kənara qoyaraq fakt və

hadisələri tarixi proseslərin məhsulu kimi göstərməyə çalışan "Dalğa" bədii-publisistik programını xüsusi fərqləndirmək olar. Yenidənqurma ruhu ilə köklənərək ekrana çıxan veriliş kimi "Dalğa" öz əsas məqsədinə uyğun olaraq aktual sosial məsələlərə toxunur, ciddi problemlər qaldırırı. Qısa müddətdə bu verilişin ayrı-ayrı buraxılışlarında təhlükəli ekoloji mühit, sovet sisteminin yaratdığı eybəcərliklər, müxtəlif dövrlərdə Azərbaycanın görkəmli ictimai xadimlərinə və ziyanlarına qarşı aparılan repressiyalar, səhiyyənin vəziyyəti, insan taleyinə biganəlik və s. məsələlərə toxunulmuşdur. Tamaşaçılar "Dalğa"da ictimaiyyətin böyük marağına səbəb olan, hadisələrə yeni münasibət kimi qiymətləndirilə bilən süjetlərlə tez-tez rastlaşırdılar. Çünkü həmin dövrə özünü göstərən sosial, iqtisadi, mənəvi problemlər o qədər geniş və kəskin idi ki, həmin problemlərlə bağlı verilişlər hər kəsi maraqlandırırdı. İstər-istəməz "Dalğa"nın ekrana gətirdiyi hər bir mövzu geniş rezonans doğururdu. Bu programın populyarlığının bir səbəbi də aparıcıların - Nadejda İsmayılova və Rafiq Hüseynovun, İlqar Qasımov və Osman Mirzəyevin tamaşaçı ilə anlaşıqlı və səmimi bir dildə danışması idi.

İlk buraxılışı 1988-ci ilin sentyabrında efirə çıxan "Aşkarlıq" verilişi də qısa zamanda tamaşaçılar arasında populyarlaşdı. Ən baxımlı vaxtda və hər gün (şənbə, bazar istisna olmaqla) göstərilən, televiziyanın demək olar ki, bütün baş redaksiyalarının iştirakilə hazırlanan bu veriliş, əsasən sosial-iqtisadi problemlərə toxunurdu. Buna görə də "Aşkarlıq"da qaldırılan məsələlər hər kəsi düşündürdü. Efir müddəti cəmi 15-20 dəqiqə olan bu verilişin əsas məziiyyəti əhatə etdiyi məsələlərin rəngarəngliyində və qaldırdığı problemlərə vətandaş münasibətində idi. Məhz bu verilişdə Bakının mənzil fondunda istifadəsiz qalmış evlər, tikintisi nə vaxt sona çatacağı bilinməyən sosial-mədəni obyektlər, xidmət sahəsindəki acınacaqlı vəziyyət, paytaxtda yaşamağa gələnlərin müvəqqəti qeydə alınması məsələsi, Əfqanistanda vuruşmuş döyüşçülərə qayğı, yolların narahatlığı, şikət uşaqlar üçün açılmış məktəblərin vəziyyəti, müharibə illərində həlak olmuş döyüşçülərin şərəfinə ucaldılmış abidələrin taleyi və s. problemlər üzərinə aşkarlıq işığı salınmışdı.

"Sən, biz və zaman", "Biz hamımız", "Teleekspress", "Bakı: adamlar, problemlər" kimi iri həcmli verilişlər də ciddi tənqid üstündə qurulurdu. Düzdür, tənqid bu programların başlıca qayası deyildi. Onlar nöqsanlar üçün birbaşa məsuliyyət daşıyanlara düşünüb-daşınmaqdən ötrü verilən mötəbər informasiya idi. Lakin informasiya ilə birlikdə həmin programlarda konkret təkliflər də var idi. Müxtəlif problemlərin aradan qaldırılmasının yollarını və variantlarını peşəkar jurnalistlər, verilişlərə dəvət olunan mütəxəssislər göstərildilər. Bu təkliflərin həmişi qeydə alınır, ünvanlandıqları nazirlik, təşkilat və idarələrdə necə rəylər doğurduqları barədə ictimaiyyətə ətraflı məlumat verilirdi. Beləliklə, nöqsanlar, onların aradan qaldırılması üçün görülən tədbirlər geniş aşkarlıq şəraitində televiziya ekranında bəyan edilirdi.

Həmin dövrdə tamaşaçı marağına səbəb olan və ictimai problemlər qaldırımağı; tamaşaçıya yeni düşüncə tərzi aşılamağı qarşısına məqsəd qoyan və tamamilə yeni üslubda hazırlanan "Dünyaya pəncərə" (aparıcı N.Kəsəmənli), "Xalq nəzarəti", "Aile və cəmiyyət" (aparıcı R.Əzimova), "Aktual söhbət", "Düzü düz...", "Çay dəstgahı" (aparıcı C.Cahangirov), "Əsrlərdən gələn səslər", "Ziya", "Elm və həyat", "Kitab evi", həmçinin "Bayatı" (aparıcılar A.Qriç və İ.Qasimzadə) və "Qoşma" (aparıcı K.Abdullayev) kimi bədii-publisistik programlar efirdə aşkarlıq və demokratianın işaretləri kimi görünürdülər.

80-ci illərin ortalarından başlayaraq "Günün ekranı" xəbərlər programında da ciddi yeniləşmə nəzərə çarpır, artıq burada hədəsə yükü olmayan süjetlərdən imtina edilir, əməkdaşlar informativ materialların təqdimatında yeni forma və üsullar axtarır, tənqidi ruhu gücləndirildilər. Bu mənada bir neçə il həmin programda olduqca aktual sosial-iqtisadi mövzuları əks etdirmiş "Günün ekranının nəzarət postu" rubrikasına tamaşaçılar maraqla baxırdılar. Dəmiryolunda yüksək vaxtı-vaxtında daşınmamasından tutmuş, məktəb tikintisi, elm, təhsil və mədəniyyət problemlərinə toxunan bu rubrika konkret ünvanlı tənqidin çıxışları ilə həmin problemlərin bir çoxunun həllinə köməklik göstərə bilmüşdir.

Beləliklə, biz 1980-1991-ci illərdə Azərbaycan televiziyasında gedən prosesləri və inkişaf meylləri ilə bağlı qənaətlərimizi aşağıdakı kimi ümumiləşdirə bilərik:

Əvvəla, həmin dövrdə televiziymiz bütövlükdə öz tarixində ən yüksək inkişaf mərhələsini yaşamışdır. Məhz bu dövrdə verilişlər kütłəvi şəkildə televiziyalıq xüsusiyyəti kəsb etməyə başlayır. Proqramların əksəriyyəti kiçik ekranın spesifikasına uyğunlaşdırılır, maraqlı forma axtarışları aparılırdı. Jurnalistlərin peşə səviyyəsinin nisbətən yüksəldiyi, müəllif və rejissor sənətkarlığının qabarlıq şəkildə üzə çıxdığı bu dövrdə televiziymiz əvvəldə adları çəkilən bir sıra parlaq verilişləri ("Ozan", "Dalğa", "Publisist studiyası", "Aşkarlıq" və s.) ilə geniş auditoriya toplaya bilmüşdi. Həm ictimai-siyasi, bədii-publisistik, həm də bədii və əyləncəli verilişlərdə televiziya sənəti baxımından mükəmməllik və sistemlilik özünü göstərirdi. Televiziya yaradıcılığında (xüsüsən bədii və sənədli-publisistik verilişlərdə) rejissorun əsas sima kimi dərk edilməsi və onun ön plana - öz layiqli yerinə çıxması da məhz bu dövrə aiddir.

İkincisi, 80-ci illərin ortalarında başlanan sözün həqiqi mənasında yenidənqurma dalğası Azərbaycan televiziyasının da fəaliyyətinə güclü təsir göstərmiş, ekran isə öz növbəsində bu prosesin mahiyyətinin düzgün başa düşülüb mənimsənilməsi və aşkarlığın ictimai həyatın norması kimi qəbul olunması üçün səmərəli iş görmüşdür. Televiziya yenidənqurmanın gedişini və nəticələrini daim iri planda işıqlandıraraq adamların yaradıcılıq təşəbbüsünü - strateji problemlərimizin və gündəlik məsələlərimizin həllinə yönəldilən təşəbbüsü düzgün, əzmlə, hərtərəfli əks etdirmişdir. Bu prosesdə sünilikdən uzaq olan canlı çıxışlar, kəskin mövzulu süjetlər və dialoq forması daha çox ekran sahəsi qazandı. İndi proqramlarda, sözün həqiqi mənasında həyatın nəbzi vurmağa başlamış, problemlərin qoyuluşunda təhlil və vətəndaşlıq mövqeyi, kəskinlik artmış, nöqsanların və qüsurların konkret tənqidi çoxalmışdır. Hər bir tamaşaçının həyati mənafeyi ilə bağlı olan, onu düşündürən, narahat edən problemlərə daha çox yer və vaxt ayrılmışdır. Bu baxımdan televiziyanın "Dialoq" proqramı baxımlığı, auditoriyasının genişliyi ilə seçı-

lirdi. Programda nazirliklərin, baş idarələrin rəhbərləri əvvəller güya mövcud olmayan, ya da verilməsi məsləhət bilinməyən sərt suallarla qarşılaşır və onlara cavab verirdilər. Bu veriliş, eləcə də "Günün ekranı"nın nəzarət postu", "Azərbaycan televiziyanın mətbuat mərkəzi", "Düzü düz" və s. verilişlər televiziya jurnalistlərinin yenidənqurmaya yaradıcılıq töhfəsi, tamaşaçı və dinləyici auditoriyası ilə sıx əlaqə yaradılması yolunda lazımlı addım hesab oluna bilər.

Üçüncüsü, Azərbaycan televiziyanının öz daxilində yenidən-qurma işlərinin - təşkilati və yaradıcılıq baxımından yeniləşmə prosesinin həyata keçirilməsi efir siyasetinin də uğurla gerçəkləşməsinə təkan verirdi. Həmin dövrdə "Dostluq" baş redaksiyasının yaradılması müttəfiq respublikaların televiziyaları ilə mübadilə proqramlarını gerçəkləşdirməyə, Mərkəzi televiziya ilə daha sıx əməkdaşlığı imkan verdi. Bundan başqa "Xəbərlər", "Təbliğat", "Ədəbi-dram", "Gənclik", "Məktublar və sosioloji tədqiqatlar" baş redaksiyalarında aparılan struktur dəyişiklikləri bir sıra konseptual problemlərin həllinə kömək etdi.

Dördüncüsü, Azərbaycan televiziyası 80-ci illərin ortalarından başlayaraq ictimai rəyin öyrənilməsi və geniş tamaşaçı auditoriyası ilə qarşılıqlı əlaqələrin genişlənməsi sahəsində orijinal addımlar atdı. Bu mənada televiziya tamaşaçıları ilə qarşılıqlı əlaqə meylinin güclənməsinə kömək edən bir addım kimi respublikanın şəhər və rayonlarında keçirilən Azərbaycan televiziyası günlərini qeyd etmək lazımdır. Gəncədə, Naxçıvanda, Sumqayıtda, Mingəçevirdə, Qubada, Şəkidə, Lənkəranda, Ağdamda keçirilmiş bu günlər tamaşaçı ilə canlı dialog mənasında faydalı olmuşdur. Yəni bu görüşlərin iştirakçısı olan 250 mindən çox tamaşaçının rəyi ayrı-ayrı verilişlərin istiqamətinə düzəlişlər etmiş, onların yaradıcılıq səviyyəsinin yüksəlməsinə təsir göstərmişdir.

İctimai rəyin öyrənilməsi və formalasdırılmasını ideoloji işin əsas istiqamətlərindən birinə çevirən Azərbaycan televiziyası təkcə 1988-ci ildə tamaşaçılardan 200 mindən çox məktub almışdı. Halbuki 1985-ci ildə bu rəqəm cəmi 18 min təşkil etmişdi. Məktubların sosioloji tədqiqi, anketləşdirmə, tamaşaçı rəyi

əsasında yaradıcılıq prosesinin istiqamətləndirilməsi məqsədi ilə televiziya təcrübəsində ilk dəfə yaradılan "İctimai qəbul otağı" da prinsipcə yeni bir iş idi. Bu addım adamların televiziya ilə əlaqə saxlamasının imkanlarını daha da genişləndirdi. Bura təkcə məktub yazmırıldılar, həm də gəlir, zəng vurur və narahatlıq doğuran müəyyən bir məsələni işıqlandırmaq üçün çəkliş qrupu da dəvət edildilər. Məktublara televiziya tamaşaçı fikrinin yayılması və ictimai müzakirə olunması üçün "Günün ekranı" xəbərlər programında "Televiziyanın qəbul otağı" rubriki açılmışdı. Hər ay televiziya və radioda "Açıq məktub günü" keçiriliirdi.

Beşinciisi, televiziyanın mətbuatla əlaqələri və birgə əməkdaşlığı genişlənmişdi. Yenidənqurma şəraitində respublika kütłəvi informasiya vasitələrinin nisbi müstəqillik qazanması, onların təbiətindəki yaradıcılıq yekdilliyi meylini özlərinə qaytarmağa, bu vasitələrin bir-birilə bağlı kanallarını kütłələrə eyni vaxtda informasiya verilməsi prosesinə üzvi surətdə cəlb etməyə imkan yaratdı. 1985-1989-cu illərdə respublika televiziyası ilə "Vişka" və "Sovət kəndi" qəzeti redaksiyalarının yaradıcılıq əlaqələri buna parlaq sübut idi. Məsələn "Vişka" qəzeti ilə əməkdaşlıq sayəsində yaradılan "Bakı-2000-ci ildə: perspektivlər və gerçəklilik" verilişi respublika paytaxtının bir çox problemlərinə aşkarlıq gətirmək baxımından çox faydalı olmuşdur. "Sovət kəndi" qəzeti ilə birgə əməkdaşlıq isə respublikada kənd təsərrüfatının yenidən qurulması işinə müəyyən təkan vermişdir.

Altıncısı, həmin dövrə televiziya filmləri və televiziya tamaşaları öz inkişafının yeni mərhələsinə qədəm qoyur. Bu proses ilk növbədə Azərbaycan televiziyasında bədii rejissuranın və ümumiyyətlə rejissor işinin cilalanmasının nəticəsi kimi üzə çıxır. "Azərbaycantelefilm" yaradıcılıq birliyində çəkilən "Qızılı yamaclar" (rej. V.Babayev), "Rənglərin melodiyası" (rej. O.Babazadə), "İş günlündən sonra" (rej. N.Rzayev), "Ordubad" (rej. B.Məmmədov), "Həqiqətin anı" (rej. V.Babayev), "Bakı, müharibə illəri" (rej. İ.Səfərov), "Bəxtiyar Vahabzadə" (rej. N.Abbasov), "Mingəçevir" (rej. Ə.Abdullayev), "Ocaq" (rej. A.Zamanlı), "Qayıdış" (rej. R.Axundov), "Səs" (rej. M. Ağayev) və başqa ekran əsərləri Mərkəzi televiziyada göstərilənlə, təkcə

respublikamızın mədəni və iqtisadi nailiyyətlərini təbliğ etmək faktı kimi deyil, həm də yüksək səviyyəli ekran əsərləri kimi yaddaşlarda qalmışdır.

Eyni fikirləri televiziya teatrına da şamil etmək olar. Əslində göstərilən dövr, həm də televiziyanızın tarixində parlaq teletamaşalarla səciyyələnir. Bu dövrdə Bünyad Məmmədov, Ramiz Mirzəyev, Tariyel Vəliyev, Ələkbər Kazimovski və başqa istedadlı rejissorların quruluş verdiyi ekran əsərləri işıq üzü görür. İndiyədək tamaşaçılardan hafızəsində qalmış H.Cavidin "Topal Teymur", M.Cavaxışvilinin "Günahsız Abdulla", İ.Məlikzadənin "Qatarda", Anarın "Evləri köndələn yar", Rauf və Zəminə Hacıyevlərin "Ordan-burdan", M.Süleymanlıının "Kökən düşmüş piano" (rej. R.Mirzəyev), eləcə də A.Dudarevin "Astana" (rej. B.Məmmədov), M.Muradın "Təkan" (rej. A.Pənahova), A.Qəhrəmanovun "Səni axtarıram", "Sənsiz", "Səndən xəbərsiz" (rej. T.Vəliyev), R.Əhməzdadənin "Sonuncu məhəbbət", "Gülüş sanatoriyası" (rej. Ə.Kazimovski) və başqa tamaşalar məhz həmin dövrdə televiziya ekranına çıxmışdır.

Nəhayət, haqqında söhbət gedən dövrün mühüm əlamətlərindən biri də televiziyanın maddi-texniki bazasının zənginləşməsi, çəkiliş və montaj texnologiyalarının yeniləşməsi olmuşdur. Bu prosesə Mərkəzi hökumətin "1984-1990-ci illərdə ölkə televiziya verilişlərinin texniki bazasının möhkəmləndirilməsi haqqında" qərarı da ciddi təsir göstərmişdir. Məhz bu qərardan sonra o dövrdə AzTV-dəki mövcud texniki şərait - "Maqnoliya" seriyalı səyyar televiziya stansiyaları (STS) Almaniya istehsalı olan telejurnalist komplekti (TCK) və yeni montaj sistemi texniki göstəricilərinə, yaradıcı təxəyyülə imkan açan effektlərinə görə ən qabaqcıl TV-lərlə rəqabətə gire bilərdi. Bundan başqa çoxkameralı rəngli avadanlıqla təchiz olunmuş yeni studiya kompleksi bütün verilişləri rəngli təsvirdə hazırlamaq imkanı yaratmışdır. Kütləvi bayram proqramları, böyük konsertlər, tamaşalar, "Dostluq", "Mavi işıq" kimi verilişlər məhz bu studiyada hazırlanırırdı. Yayının yerlərdə texniki cəhətdən qüsursuz qəbulu, xüsusən Mərkəzi TV-nin yayım dairəsi xeyli genişləndirilmişdir. Həmin dövrdə respublika televiziyanının birinci

programı Azərbaycan əhalisinin 98,8%-ni, Mərkəzi televiziyanın birinci programı 82,5%-ni, ikinci programı isə cəmi 32%-ni əhatə edirdi.

Bütün bu müsbət meyillərlə yanaşı, bütövlükdə televiziya cəmiyyətin maraqlarının ifadəçisi deyil, sadəcə olaraq kütləvi təbliğat-təşviqat vasitəsi, Sov.İKP-nin əlində ölkəni "xoşbəxt gələcək naminə" səfərbər etmək və insanların şüuruna təsir göstərmək aləti olaraq qalırdı. Bu səbəbdən də təbii ki, Azərbaycan televiziyası xalqın maraqlarına deyil, marksist-leninçi ideologiya ilə silahlanmış sovet hakimiyyətinə xidmət edirdi. "Milli maraqlar" anlayışı haqda isə danışmağa dəyməzdi. Ona görə də 1988-ci ildə DQMV-də erməni millətçilərinin başladığı separatçı hərəkat və onunla bağlı hadisələrə televiziyanın münasibət bildirməməsi, əksinə bu problemin ölkənin bütün KİV-lərində ört-basdır edilməsi ağır nəticələrə gətirib çıxartdı. Doğrudur, mahiyyətinə, miqyasına görə sovet tarixində "Qarabağ sindromu"na bənzər açıq hadisə olmamışdı və belə münaqişələri işıqlandırmaq təcrübəsi də yox idi. Hərçənd ki, məsələ heç təcrübədə də deyildi, sadəcə olaraq televiziyanın ixtiyarı özündə deyildi və o nəyi isə işıqlandırmaq üçün mütləq "yuxarıların" razılığını almış idi. Həmin dövrə televiziyyaya rəhbərlik etmiş E.Quliyev sonralar etirafla yazdı ki, müxtəlif səbəblərdən respublika televiziyasının təlatümə gəlmış xalq kütlələrinə təsiri nəzərdə tutulduğundan da aşağı oldu. O, xalqın taleyi üçün məsul günlərdə televiziyanın öz simasını itirməsindən danışarkən konkret fakt kimi Azadlıq meydanında yarım milyondan çox adamın iştirakılə keçirilən fasiləsiz mitinqlərin efirdə işıqlandırılmasına münasibət məsələsini nümunə götürir. Sabiq sədr göstərir ki, bu mitinqləri birbaşa translyasiya edib-etməməyi götür-qoy edənəcən qiymətli vaxt, əlverişli fürsət əldən verildi. Nəticədə televiziya meydandan translyasiyalara iki gün gec başladı və beləliklə də təşəbbüsü ələ almaq imkanını itirdi... həmin hadisələri əlverişli məcraya yönəltmək imkanından məhrum oldu və təbii ki, Azərbaycan televiziyasının nüfuzuna çox ciddi zərbə endirildi.

Əlbəttə, 1988-ci ilin sosial-siyasi partlayışı televiziyanın öz daxilinə - yaradıcı işçilərin əhvali-ruhiyyəsinə də təsir etmişdi.

Burada yaranmış vəziyyətdən bəhrələnərək şəxsi siyasi nüfuz qazanmaq istəyənlər yanaşı, televiziya rəhbərliyinin ətalətli hərəkətinə səmimi şəkildə etiraz edən jurnalistlər də az deyildi. Bu adamlar əsasən informasiya siyasətinin düzgün qurulmasına və ekranda xalqın mənafeyinə göz yumulmasına etiraz edirdilər. Artıq mitinq dalğası televiziyanın özünə də gəlib çıxmışdı və əməkdaşların çoxu Moskva və yerli rəsmilərin siyasətinə açıq etirazını bildirməkdən çəkinmirdi. Təbii ki, TV-dəki etiraz aksiyaları, eləcə də komitənin həyatində iri hərflərlə yazılmış "Azərbaycan televiziyası Azərbaycan xalqına xidmət etməlidir" şüarı barədə yuxarılarda dəqiq məlumatlar vardı. 1990-cı il yanvarın 20-də sovet qoşunlarının dinc əhalini gülləbaran etməsindən bir neçə saat əvvəl Azərbaycan televiziyasının enerji blokunun partladılmasının bir səbəbi də bu fakt idi. Hadisənin əsas səbəbi isə daha ciddi amillərlə bağlı idi.

Ölkədə gündən-günə genişlənən xalq hərəkatı və ona liderlik edən Azərbaycan Xalq Cəbhəsinin (AXC) əhali arasında nüfuzunun artması həm, Moskva, həm də Bakı rəsmilərini qorxuya salırdı. Həmin günlər ölkə paytaxtında siyasi proseslər bir növ idarəolunmaz xarakter almışdı, milli maraqlardan uzaq olan yerli hakimiyyət iflic vəziyyətinə düşmüdü. Bu şəraitdə - yanvarın 19-da AXC fəallarının televiziya ilə çıxış etmək istəyi hakimiyyət üçün daha böyük təhlükə yaradırdı. Ona görə də həmin gün saat 19.26-da telemərkəzin enerji bloku partladıldı. 1994-cü ildə Prezident H. Əliyevin iştirakılı Milli Məclisdə 20 yanvar hadisələrinin araşdırılması zamanı tam isbata yetirildi ki, TV-nin susdurulması kimi cinayətkar hərəkət Moskvanın iradəsi və Azərbaycan siyasi hakimiyyətinin iştirakı ilə kerçəkləşdirilmişdir. Hərçənd ki, bu hadisə ilə bağlı geniş istintaq aparılsada, icraçılar qismən müəyyənləşdirilsə də belə bir əməliyyat üçün kimin əmr verəməsi hələ də üzə çıxarılmamışdır.

1990-cı il yanvarın 28-də enerji blokunun işini bərpa edib Bakıda verilişləri yayılmamaq mümkün oldu. Amma Azərbaycan televiziyası hələ bir neçə ay rus hərbçilərinin və mərkəzdən gəlmiş ideoloqların nəzarəti altında fəaliyyət göstərdi. Fövqəladə vəziyyət şəraitində hazırlanan, yalnız hərbi senzura ilə yerli

hakimiyyətin "zövqünü oxşayan" və tamaşaçılara yalnız bayağı formada "həyat davam edir" fikrini aşılıyan bəsit verilişlərdən isə danışmağa dəyməzdı.

Əlbəttə, çökməkdə olan sovet imperiyasını nə enerji blokunun partladılması ilə, nə də xalqın gözünü qorxudan pozucu hərəkətlərlə xilas etmək mümkün deyildi. SSRİ-nin dağılması, Baltikyanı ölkələrdə və Cənubi Qafqazda, o cümlədən Azərbaycanda gedən proseslər respublikamızı addım-addım öz müstəqilliyinə doğru yaxınlaşdırırırdı. Qarşıda Azərbaycan xalqını, onun gənc dövlətini, o cümlədən gərgin hadisələrdən hələ də özünə gələ bilməyən milli televiziyanı müstəqilliyin çətin və əzablı yolları gözləyirdi.

Müstəqillik dövrü: televiziyanın sınaq illəri

Televiziyanız xalqa əsl xidmət yolunu Azərbaycan müstəqilliyə qovuşduqdan sonra tuta bildi. Məhz bu dövrdən televiziyanın taleyinə xalqın, vətənin fərəhli və ağrılı günlərini, aylarını onlarla birgə yaşamaq, ən qaynar hadisələrin mərkəzində olmaq qisməti yazıldı.

Əslində Azərbaycan televiziyanının xronoloji baxımdan çərçivəsi çox da iri olmayan müstəqillik tarixi hüquqi cəhətdən 1990-ci ildən başlanır. Həmin il iyulun 15-də "SSRİ-də teleradio yayımının demokratikləşdirilməsi və inkişafi haqqında" prezident fərmanı imzalanmış, az sonra isə SSRİ Nazirlər Soveti bu fərmanın icrası üçün qərar qəbul etmişdi. Bu fərmana uyğun olaraq Azərbaycan Respublikasının Prezidenti də 1991-ci il martın 12-də ölkədə TV yayımının inkişafi ilə bağlı fərman imzaladı. Həmin fərmana görə, Dövlət Televiziya və Radio Verilişləri Komitəsinin statusu dəyişdirilərək şirkətə çevrildi. Bundan bir qədər sonra isə yeni dövrün ab-havasına uyğun olaraq şirkətin siyasi plüralizmi nisbətən nəzərə alan yeni Nizamnaməsi (25 aprel 1991-ci il, 207 sayılı sərəncamla) təsdiq edilmişdi. Bu qərarın müsbət cəhəti bir də onda idi ki, teleşirkətə yaradıcılıq və istehsal

fəaliyyətinə uyğun olaraq öz strukturunu sərbəst müəyyən-ləşdirmək imkanı verilirdi. Həmçinin bu qərara görə, şirkətə rəhbərlik edən kollegial orqan kimi 11 nəfərdən ibarət program-nəzarət şurası (PNS) yaradılmış, oraya ictimaiyyətin və müxtəlif siyasi partiyaların nümayəndələrinin cəlb olunması tövsiyyə edilirdi. Qərara uyğun olaraq PNS-nin üzvlərinin siyahısını prezident təsdiq edirdi. Mahiyyətə demokratik olan bu qərar televiziyanın sovet dövrünün ritminə uyğun tərzdə deyil, yeni qayda ilə idarə olunmasına imkan yaradırdı.

Televiziyyadakı sükut buzunu 1991-ci ilin sonlarında şirkətə sədr təyin olunan şair-publisist Məmməd Murad sindırmağa cəhd göstərdi. İlk gündən ciddi struktur və kadr dəyişikliyi aparan sədr, ilk növbədə ekrana ağırlıq gətirən və sosializm ab-havasını yaşıdan təbliğat-təşviqat xarakterli verilişləri dayandırdı. İdeologiya, sənaye, kənd təsərrüfatı və tikintiyə aid bəsit, bayağı verilişlərə də "mühərabə" elan edən M.Murad televiziya üçün səciyyəvi olmayan redaksiyaları studiya forması ilə əvəz etdi. Müxtəlif mövzulardan bəhs edən və tamaşaçı üçün maraqlı olmayan 20-30 dəqiqlik verilişlərin əvəzinə ekrannda iri həcmli 2,5-3 saatlıq videokanal formatları görünməyə başladı. Yeni formanın üstünlüyü toxunulan mövzuya, qaldırılan problemlərə kompleks yanaşmağa, onu hərtərəfli təhlil etməyə imkan verənisi, mənfi cəhəti isə bəzən uzunçuluğa, artıq təfərrüatlara aparıb çıxması idi. 1991-ci ilin sonları və 1992-ci ilin əvvəllərində efirə çıxmış "Radikal", "Asiman", "Sarı sim", "Göy qurşağı", "İncə-sənət" və s. kimi mürəkkəb quruluşlu programlarda bir sıra ciddi siyasi, sosial-mədəni və mənəvi problemlərə toxunulmuşdur.

M.Muradın rəhbərliyi dövründə televiziyyada nəzərə çarpan çox mühüm yeniliklərdən biri də uzun müddət Azərbaycan ekranında hakimlik etmiş diktör institutunun ləğvi oldu. Bu mühüm addım aparıcılıq qabiliyyəti olan istedadlı jurnalistlərin efirə çıxmasına yol açdı. Düzdür, efiri yaxşı duyan, yüksək eruditisiyalı, tamaşaçı ilə ünsiyyət qura bilən belə peşəkar jurnalistlərin sayı çox deyildi, amma hər halda uzun illər tamaşaçının gözlərini yormuş, başqalarının yazdığını oxuyan "ütülü" diktordansı,

indi jurnalistlərin aparıcılığı tamaşaçılarda daha güclü maraq oyadır və onları daha çox inandırıa bilirdi. Həmin dövrdə "24 saat" informasiya programının məzmun və strukturunda ciddi dəyişikliklər edilməsi, "1000 saniyə" adlı gecə informasiya programının efirə çıxması, eləcə də "215 kl" eksperimental studiyasının yaradılması da televiziyyada əsl yaradıcılıq principlərini inkişaf etdirmək baxımından irəliyə doğru atılan müüm addımlar oldu.

Proseslərin gedişi göstərirdi ki, təbiəti etibarilə islahatçı sayılan və "Avropa standartlarına" uyğun televiziya yaratmaq istəyində olan M.Muradın bəzən kəskin görünən addımları arxasında konkret yaradıcılıq məqsədi dayanırdı: milyonların baxdığı Azərbaycan televiziyası daha belə bəsitlik girdabında qala bilməz, bu televiziya həyata baxış prizmasını dəyişməli və yaradıcılıq çərçivəsini genişləndirərək cəsarətlə dünyaya üz tutmalıdır. Bu mənada haqqında danışdığımız dövrdə Azərbaycan televiziyasında gedən yeniləşmə prosesinə Rusiyada təzəcə yaradılan dövlət televiziyasının fəaliyyəti, xüsusən hər buraxılışı böyük maraq doğuran "Vesti" informasiya programının böyük təsiri olmuşdur. Televiziya yaradıcılığına ənənəvi baxışın dəyişməsində, xüsusən rejissor işinin canlanmasında, səthi, təsviri verilişlərin analitik materiallarla əvəzlənməsində, bir sıra maraqlı aparıcıların, eləcə də müəllif-jurnalistlərin meydana çıxmásında həmin dövr önəmli yerə malikdir.

1992-ci ilin əvvəllərindən başlayaraq ölkədə siyasi vəziyyətin ağırlaşması, ictimai həyatda xaotik proseslərin güclənməsi, Dağlıq Qarabağın özündə və ətraf rayonlarda hərbi əməliyyatların genişlənməsi, Rusiya hərbi qruplaşmalarının bilavasitə iştirakılı Xocalı və Şuşanın işğalı, digər tərəfdən isə daxili siyasi böhranın dərinləşməsi, ilk növbədə iqtidar-müxalifət qarşidurmasının kəskinləşməsi 1992-ci il mayın 15-də ölkədə hakimiyətin dəyişməsi ilə nəticələndi. Təbii ki, siyasi mühitin dəyişməsi TV ekranında gedən proseslərə də təsir etdi.

Azərbaycanın faciəli günlərinin yaşandığı həmin dövr ekranda vətənpərvərlik ruhlu verilişlərin artması ilə səciyyəvi

oldu. Xüsusən 1992-ci ilin yayında və payızında Qarabağ cəbhəsində gedən uğurlu hərbi əməliyyatlara dair operativ informasiyalar, orduya xalq yardımı, gənclərin döyüş ruhunun artırılması, Azərbaycan-Ermənistan münaqişəsinə dair analitik verilişlər, mütəxəssis şərhləri, ekranda "Torpaq, uğrunda ölen varsa Vətəndir!" kimi çağırış ruhlu videoçarxlarının təkrarlanması tamaşaçıları razı salırdı. Amma hərbi-vətənpərvərlik təbliğatı adı ilə ekrana çıxan verilişlərin bəziləri çox bəsit səciyyə daşıyırdı. Bu programlarda dərk olunmuş qəhrəmanlıqdan daha çox aqlaşma və siziltinin təbliğ edilməsi təessüf doğururdu. Müharibədə həlak olanların ekranda göstərilən kütləvi dəfn epizodları və "Biz şəhid olmağa gedirik" məzmunlu çıxışlar tamamilə əks-effekt verir, hətta müəyyən ruh düşkünüyü, qorxu və vahimə yaradırdı.

TV-də yaradıcı mühit genişləndikcə bu qüsurlar tədricən aradan qaldırılırdı. Yeni yaranan "Cəbhə gündəliyi", "Cəbhə görüşləri", "Hərb tariximizdən", "Vətən naminə", "Əsgər poctu" kimi verilişlərdə mübariz əhval-ruhiyyə özünü göstərməyə başlayırdı. Mübarizlik, nöqsanlara qarşı barışmazlıq, həyata yeni prizmadan baxış və tənqid meyli "Xəbərlər" programlarının ayrı-ayrı süjetlərində, "215 kl təqdim edir", "Xoş gördük", "Qulp" və s. kimi verilişlərdə də öz əksini tapırdı. Tamaşaçıların rəğbatını qazanan belə programlar bir daha onu göstərirdi ki, televiziya artıq "yuxarılar"ın zəhmlı göstərişlərindən çəkinmir, nisbətən müstəqil fəaliyyət göstərməyə meyl edirdi. İndi elə bir qapalı, qadağan olunmuş mövzu, bağlı sahə qalmamışdı ki, jurnalistlər ora nüfuz edə bilməsinlər. Bu dövrə (1993-cü ilin fevral-mart ayları) ilk dəfə olaraq "Televiziya və radio yayımı haqqında" qanun layihəsi hazırlanıb parlamentə təqdim edilir, televiziyanın maddi-texniki bazası əsaslı şəkildə möhkəm-ləndirilir, "BETACAM" standartına keçmək, texnoloji cəhətdən daha müasir çəkiliş və montaj avadanlığı almaq üçün tədbirlər görülür. Yeni veriliş layihələrini gerçəkləşdirmək üçün addımlar atılır. Lakin 1993-cü il iyunun 4-də Gəncədə başlanan hadisələr televiziya sahəsində islahatları da yarida qoydu.

Gəncə hadisələri təkcə AXC hakimiyyətinin təcrübəsizliyini deyil, həm də televiziyanın fəaliyyətsizliyini, onun ölkə üçün böhranlı anda seyrçi bir mövqə tutduğunu, yenə də "yuxarılar"ın göstərişinə müntəzir dayandığını, eləcə də dövlətin informasiya siyasetinin düzgün qurulmadığını göstərdi. Çünkü hakimiyyət-dəkələr hadisələrin əvvəlindən Gəncədə nə baş verdiyini gizlətməkdə, televiziya isə hadisələrin arxasında sürünməkdə idi. İlk günlərdə hadisələrin mahiyyəti barədə məlumat verməkdənə, ekrandan xalqı sülhə və birliyə çağırın ünvansız çıxışların səsləndirilməsi qeyri-müəyyənliyi daha da artırırdı. Televiziya nə edəcəyini, hansı qaynaqlardan informasiya alacağını bilmirdi. Halbuki özlərini demokratik adlandıran yeni qüvvələrin hakimiyyətə gəldiyi dövrdə televiziyanın fəaliyyəti yenidən qurulmalı, onun sərbəstliyi artırılmalı, idarəciliyi demokratik reysə keçirilməli idi. Təbii ki, ilk növbədə illərlə təqnid olunan inzibati-amirlik üslubundan əl çekilməli idi. Televiziyanın cəmiyyətdə sürətlə artan mövqeyi və rolu jurnalistlərin peşəkarlıq səviyyəsinin artırılması ilə yanaşı, onlarda yüksək sosial məsuliyyət, açıqlıq və aşkarlıq şəraitində operativ hərəkət etmək bacarığı, cəmiyyətə yabançı olan hadisələrə və onları törədənlərə qarşı barışmazlıq tələb edirdi. Təəssüf ki, milli şüurun inkişafında televiziyanın rolu və əhəmiyyətinin getdikcə gücləndiyi bir şəraitdə bu problemlərə diqqət yetirilmədi.

1993-cü ilin iyunundakı hakimiyyət dəyişikliyindən sonra Azərbaycanda cərəyan edən hadisələr yeni mərcaya yönəldildi. İdarəcilik üçün televiziyanın nə demək olduğunu çox gözəl bilən təcrübəli siyasetçi Heydər Əliyev ölkədə gedən ictimai-siyasi proseslərin tənzimlənməsində, ictimai rəyin formalasdırılmasında və Azərbaycan dövlətçiliyinə qarşı olan və ictimai-siyasi sabitliyi pozmağa çalışan qüvvələrlə mübarizədə televiziyanın geniş istifadə taktikasını seçdi. Həmin dövrdə müxalifət mətbuatının bu taktikanı kəskin təqnid etməsinə baxmayaraq, 1993-cü ilin yayında Lənkəran separatçılarının tərkisiləh edilməsində, xüsusən 1994-cü ilin 3-4 oktyabrında yeni qiyam illüziyaları ilə yaşayan Surət Hüseynovun dövlət çevrilişi cəhdinin, 1995-ci ilin

martında isə xüsusi təyinatlı polis dəstəsinin (XTPD) təhlükəli qiyamının qarşısının alınmasında və Azərbaycan dövlətçiliyinin, həm də mövcud hakimiyyətin qorunub saxlanmasında televiziya öz effektli rolunu oynadı. Bu hadisələr cəmiyyətin sosial idarə olunmasında TV-nin artan rolunu bir daha göstərdi. Təsadüfi deyildir ki, həmin hadisələrdən bir qədər sonra teleradionun cəmiyyətdəki yeri, mövqeyi, mahiyyəti və sosial vəzifələri barədə danışan ümummilli lider Heydər Əliyev elə o illərdə televiziyanı Azərbaycan xalqının tarixinin ayrılmaz hissəsi adlandırmışdı. 1994-cü ilin oktyabr hadisələrindən bir qədər sonra ölkə prezidenti çıxışlarından birində belə bir açıqlama verdi: "Bu dövlət çevrilişinə hazırlıq artıq müəyyən bir müddət idi ki, gedirdi. Biz buna nəzarət edirdik. Yəni biz bunu müşahidə edirdik və nə vaxtsa başlanacağıni nəzərə alırdıq. Xatirimdədir, o vaxt bir çox adam narahatlıq hissi keçirərək gəlib mənə cürbəcür məsləhətlər verirdi ki, əgər çevriliş cəhdləri başlansa, nə etmək, nə kimi tədbir görmək lazımdır. Hansı silahları işə salmaq, hansı silahlardan istifadə etmək lazımdır.

Lakin mən həmin o oktyabr gecəsi dövlət çevrilişi cəhdini başlanan zaman məhz bizim milli televiziyadan istifadə etdim. Bu, nə qədər güclü silah imiş!"

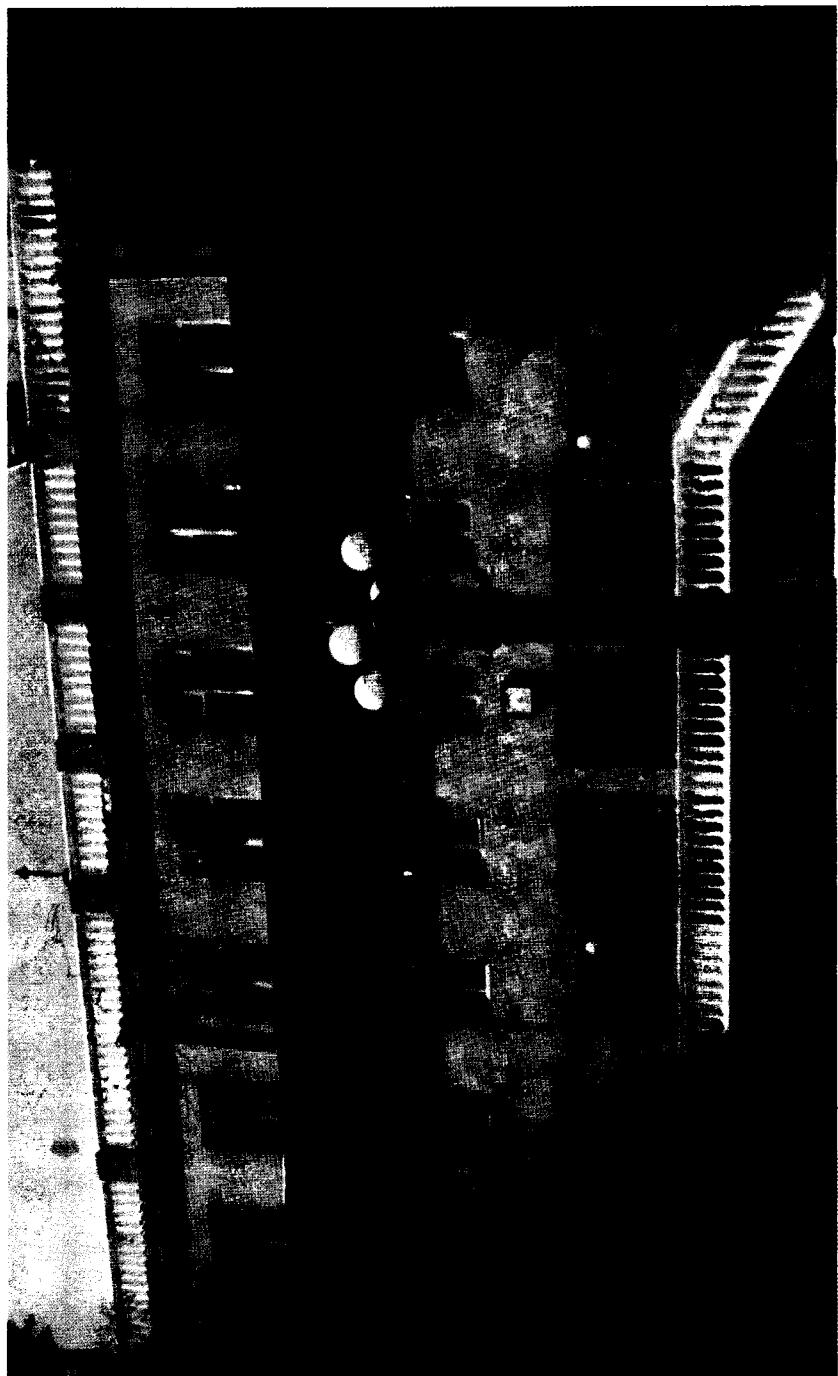
Müstəqillik illəri Azərbaycan televiziyasının həyata baxış prizmasını xeyli dəyişdirdi, yaradıcılıq çərçivəsini genişləndirdi. Dünya təcrübəsindən bəhrələnmək, qloballaşan dünyanın telealəminə ineqrasiya qaçılınmaz oldu.

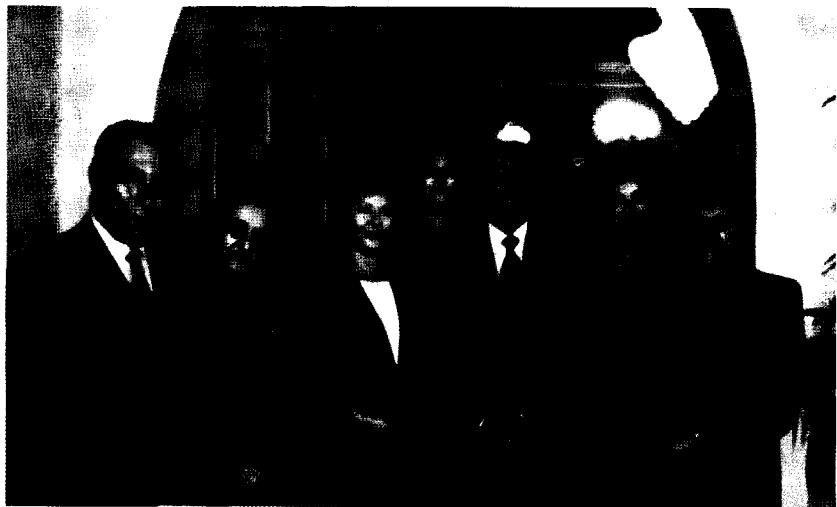
Cəbhədə atəşkəs elan olunduğu 1994-cü il, eləcə də sabitliyin hökm sürdüyü illər yaxın tariximizdə dövlətçiliyin möhkəm-ləndirilməsi dövrü kimi səciyyələndirilə bilər. Bu dövrdə Azərbaycan televiziyasının ekranında bir sıra yadda qalan verilişlər göründü. "Cəbhə xəttindən qayıtmışiq", "Milli qəhrəmanlarımız", "Qəhrəmanlıq albomu", "Bura Vətəndir", "Tarixin yaddaşı", "Bakı studiyası təqdim edir", "Həyat", "Keçid", "Gizli və aşkar", "TV kuryer", "Ümid qapısı", "Məmləkətim", "Avtoqraf" və s. verilişlər məhz bu qəbildən idi. Maraqlı ekran forması, aktual mövzulara kəskin publisistik münasibəti, parlaq

müəllif mövqeyi ilə fərqlənən bu verilişlər sırasında "Postkrip-tum" (aparıcı S.Əsgərhanov), "7 gün", "Təfsilat" (aparıcılar S.Aliyev, Q.Məhərrəmov), "Həftəasırı" (aparıcı M.Vəzirova) kimi proqramları TV yaradıcılığını inkişaf etdirmək baxımından xüsusi qeyd etmək olar. Bundan başqa "Hərbi-vətənpərvərlik" redaksiyasının işinin yenidən qurulmasını və gündəlik "Səhər" proqramının yaradılmasını (avqust 1995) da həmin dövrün müsbət hadisələri siyahısına yazmaq mümkündür.

Bu dövrdə ekranda maraqlı tamaşaların çoxalması və teleteatrın inkişafı da nəzərə çarpan tendensiyalardan biri olmuşdur. 1993-cü ilin sonunda yaradılan "Sabah" yaradıcılıq birlüyü bu işdə müstəsna rol oynamışdır. Sırf tamaşa yaradıcılığı ilə məşğul olan bu birlük 1996-cı ilədək 20-yə yaxın əsərə ekran həyatı vermişdir. Həm də bu tamaşaların hazırlanmasında təkcə birliyin rəhbəri, görkəmli televiziya rejissoru Ramiz Mirzəyev (Həsənoğlu) deyil, həmçinin Hüseynəğa Atakişiyev, Rövşən Almuradlı, Mehriban Ələkbərzadə, Şamil Nəcəfzadə, Şərif Qurbanəliyev, Elxan Cəfərov, Bəhram Osmanov kimi istedadlı rejissorlar da iştirak etmişlər. Teatrların böhran keçirdiyi bir vaxtda məhsuldar fəaliyyət göstərən bu birlük yeni aktyorların da üzə çıxıb populyarlaşmasında əhəmiyyətli rol oynamışdır. C.Məmmədquluzadənin məşhur "Kamança" əsəri (1993) ilə ilk uğurlu addımını atan "Sabah" yaradıcılıq birlüyü sonralar auditoriyaya "Ac həriflər", (1993) "Anamın kitabı", "Yurd yeri", "6Nəli palata" (1994), "Məhbus", "Şəkilçi", "Bala, başa bəla", "Kral ölüür", "Gecə", "Qayalarda qalan səs" (1995), "Yarımştat", "Kleopatra" (1996) kimi parlaq tamaşalar təqdim etmişdir.

1996-cı ildən sonra çətin günlərini yaşayan "Sabah" yaradıcılıq birlüyü son 10 ildə məhsuldarlıq baxımından axsasa da tamaşaçıları yeni və məzmunlu ekran əsərləri ilə sevindirə bilmüşdür. Bu illərdə Ramiz Həsənoğlu yazıçı Mövlud Süleymanlının ssenarisi əsasında dörd hissəli "Fatehlərin divanı" (1997), Anarın ssenarisi əsasında "Nigarənciliq" (1999), iki hissəli "Dədə Qorqud" (2001-2002), Vaqif Səmədoğlunun müəllifi olduğu "Yumurta" (2004), həmçinin

Prezident Heydər Əliyev televiziya və radionun inkişafına
həmişə qayğı göstərmişdir

Televiziya 40 yaşıını qeyd edir

Prezident Heydər Əliyev Televiziya uşaq festivalının daimi iştirakçısı idi

«Xəbərlər» efirə hazırlanır...

Yaradıcılıq işi mübahisəsiz keçmir

«Azərtelefilm»in montaj otağında

«Xəbərlər»in iş otağı və studiyası

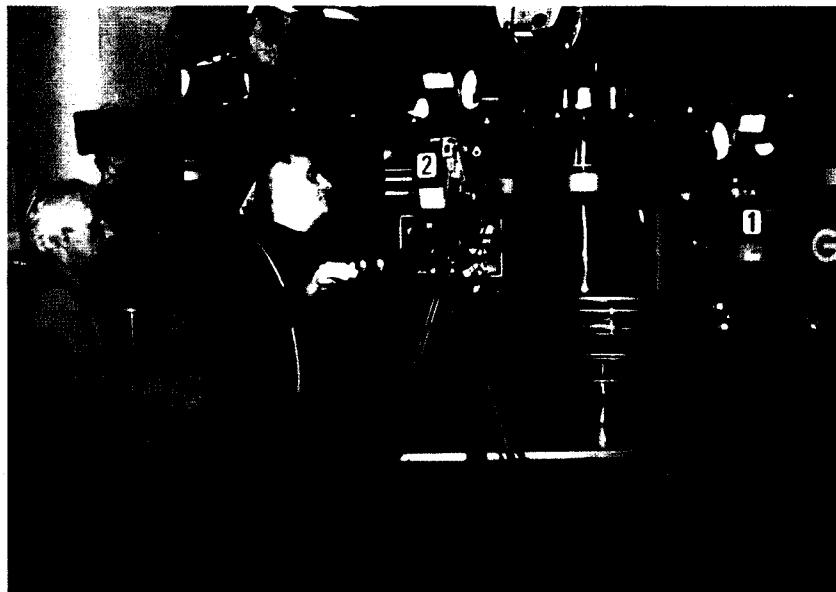

Bir azdan efir başlanacaq

Daim aktual problemlərdən bəhs edən «Günün nəbzi»
bu gün AzTV-nin ən populyar programlarından
birinə çevrilib

Azərbaycan televiziyanın kollektivi
qarşıda duran yeni vəzifeləri müzakirə edir

Bu gün Azərbaycan televiziyası ən müasir texniki
bazaya malikdir

Açın Babayevin ssenarisi əsasında "Nekroloq" (2002) və "Dəvətnamə" (2003) kimi tamaşalara ekran hayatı vermişdir.

Bu dövrədə çəkilən televiziya filmlərində isə Azərbaycan müstəqilliyinin ekran salnaməsini yaratmaq, neft mövzusunu işıqlandırmaq və Qarabağ müharibəsinin törətdiyi problemləri kino dili ilə bütün dünyaya yaymaq vəzifəsi ön plana çıxır. Bu məqsədə xidmət edən "İşgal" və "Qaçqınlar", "Azərbaycan faciəsi" sənədli filmləri (rej. N.Abbas) daha geniş rezonans doğurmuşdu. Portret filmlərinin artmasını da bu dövrə aid etmək olar. Həm siyasi xadimlərə (H.Əliyev, S.Dəmirəl və s.), həm də ayrı-ayrı sənət adamlarına (Ş.Ələkbərova, X.Rza, C.Hacıyev) həsr edilmiş filmlər sayca üstünlük təşkil etməyə başlayır. Lakin bu filmlərin hamısının bədii-estetik cəhətdən, eləcə də kino meyarları baxımından kamil sənət nümunələri olduğunu iddia etmək çətindir. Əksinə son illərin sənədli filmləri adı veriliş estetikası ilə hazırlanğından onların ədəbi material (ssenari) və rejissura sarıdan axsaması göz qabağındadır. Bu sahədə peşəkarlığın belə aşağı düşməsinin səbəbini həm kadr siyaseti, həm də Azərbaycanda hələ teleməhsul bazarının olmaması ilə izah etmək mümkündür.

Azərbaycan televiziyasının müstəqillik dövründəki fəaliyyəti ilə bağlı yeni cizgilərdən biri də onun alternativ telekanallar şəbəkəsinə düşməsi və artıq rəqabət mühitində çalışması idi. Yəni indiyədək rəqibsiz fəaliyyət göstərən və Azərbaycan teleməkanının şeriksiz sahibi olan AzTV indi onunla yarışa girən yerli-özəl və xarici televiziya kanalları ilə paralel yayım aparmağa məhkumdur. Dövlət televiziyasını bir müddət BMTİ, sonralar ANS, bu günlər isə digər telekanallarla – Space, Lider, ATV, İTV kimi telequrumlarla müqayisə edən tamaşaçı (əlbəttə, o, xarici kanallara da baxır) onun proqramları və yayımının inkişaf istiqamətləri barədə müəyyən qənaəət gəlir. Bu qənaəət isə heç də həmişə dövlət TV-sinin xeyrinə olmur. Təbii ki, bu gerilik bir sıra problemlərlə əlaqədardır.

2005-ci ilin aprelində Azərbaycan televiziyasının statusunda dəyişiklik edilərək Prezident fərmanı ilə Qapalı Səhmdar

Cəmiyyətə (QSC) çevrilmişdir. Lakin ictimaiyyət bu telekanalı yenə də milli televiziya, dövlətçiliyə xidmət edən qurum kimi tanır. İndi mütəxəssislər onu milli televiziya kimi dəyərləndirək bu qənaəət gəlirlər ki, buradakı milli sözünü dar mənada qəbul etmək olmaz. Belə birləşmədə "milli" deyimi daha geniş diapazonda - dövlət, dövlətçilik, xalq, bütöv ərazi, vahid geosiyasi qurum anlamında qavranılmalıdır.

Demokratik cəmiyyətdə televiziya dövlətçiliyinin keşiyində durmalı, həm də fikir plüralizminə xidmət etməli, ekranda fərqli fikirlərə də yer verilməli, dözümlülüyü təbliğ etməlidir. Azərbaycan televiziyası məhz bu prinsipə əməl etməyə çalışır. Ola bilər hər hansı məsələ, yaxud konkret bir veriliş haqqında mübahisə edilsin, lakin bu gün AzTV-nin dövlətçilik baxımından fəaliyyəti heç bir mübahisə doğura bilməz.

Hazırda Azərbaycan televiziyanın programları yerüstü və peyk ötürücləri vasitəsilə Azərbaycan Respublikasının bütün ərazisində, "Türksat" və "SeSat" peykləri vasitəsilə Türkiyə də daxil olmaqla Avropa ölkələri və Asiya qitəsinin əksər ölkələrində yayılmışdır. 2006-ci ilin avqustundan başlayaraq bu programlar Amerika qitəsində yayılmışdır, ABŞ və Kanada kimi ölkələrdə maneəsiz qəbul edilir.

Gündəlik televiziya programlarının həcmi 29 saat (100 faiz) təşkil edir. Əvvəllər Azərbaycan Dövlət Televiziyası tərkibində olan Naxçıvan televiziyası 2003-cü ilin iyunundan müstəqil yayımçı kimi fəaliyyət göstərməyə başlayıb və bu TV-nin verilişləri Muxtar Respublikanın bütün ərazisində yayılmışdır. Televiziyanın tamaşaçı rəğbəti qazanan "Həftə sonu", "Əks-səda", "Kəndimiz-ocağıımız", "Hər şey ordu üçün", "Göy qurşağı" kimi maraqlı programları vardır.

* * *

Hazırda Azərbaycan televiziyası bir çox cəhətdən zəngin olan və parçalanmış auditoriyaya malik teleməkanda fəaliyyət göstərir. Əvvəllər alternativsiz yayım aparan bu televiziya indi müxtəlif statusa malik olan telekanallarla rəqabət şəraitində çalışmağa

məhkumdur. Əslində bu televiziyaların da hamısı, demək olar ki, AzTV-nin şinelindən çıxmışdır. Məsələn, Azərbaycanda ilk özəl telekompaniya olan ANS ilk dəfə 1991-ci ildə AzTV-də "Xəbərçi" adlanan yiğcam informasiya programı ilə efirə çıxmışdır.

ANS müstəqil yayım və media şirkəti 9 mart 1992-ci ildə Bakı şəhərində məhdud məsuliyyətli müəssisə kimi təsis edilmişdir. Şirkət kütləvi informasiyanı eyni vaxtda redaksiya, yayımçı, naşır statusuna və kütləvi informasiya vasitəsi rejiminə malik olan xüsusi dövri yayım formasında fəaliyyət göstərən informasiya agentliyidir. Hazırda ANS teleməkanının ən baxımlı kanallarından biridir. Bu gün həmin televiziyanın "Xəbərçi", "Nəzər nöqtəsi", "İç xəbər", "Cəm", "Cinayət işi", "Kamerton", "Xonça", "Qayğanaq", "Qulp" kimi populyar verilişlərinə minlərlə tamaşaçı baxır.

2002-ci ilin dekabrından fəaliyyət göstərən "Azad Azərbaycan" televiziyası da tamaşaçılar arasında populyar kanallardan biridir. Əsasən əyləncə və şou kanalı kimi formalaşmış "Azad Azərbaycan" universal informasiya programına da malikdir və bu kanalın hazırladığı "Son xəbər" informasiya programı Azərbaycan teleməkanının ən yaxşı xəbər verilişlərindən biridir.

Bütün sutka ərzində efirdə olan telekanalın ümumi efir vaxtının 40 faizini ölkədə istehsal olunan programlar, 32 faizini xaricdə istehsal olunan programlar, 25 faizini şəxsi istehsal programları, 3 faizini isə reklam materialları təşkil edir. Yayım siyasetində musiqi verilişləri və bədii programlar, qismən də tədris və informasiya programları əsas yer tutur. Bu kanalın orijinal realiti-şouları, həmçinin "Tam sərbəst", "Çal-çağır", "ATV Maqazin" "Çəkirəm ha!" kimi verilişləri çox böyük auditoriya toplaya bilir.

"Lider" televiziyası 2000-ci ilin sentyabrından efirə çıxb və qısa müddətdə peyk vasitəsilə Avropa və Asiya ölkələrində yayılmışa başlayıb. Programlarında ictimai-siyasi mövzu, mədəniyyət və idman verilişləri üstünlük təşkil edir. Bu kanalın "Azərbaycan" redaksiyasının xalqımızın tarixi keçmiş və XX

əsrin keşməkeşli dövrləri barədə hazırladığı filmlər böyük rəğbət doğurmuşdur.

"Lider" televiziyanın ən populyar verilişləri sırasına "167-ci saat", "Səda", "Sədadan sonra", "Milyonçu", "4-cü hakimiyyət", "Zəif bənd" kimi proqramları aid etmək olar.

"Space" müstəqil televiziya şirkəti 12 oktyabr 1997-ci ildən yayılmışdır və respublika əhalisinə göstərilən informasiya xidmətinin səviyyəsinin yüksəldilməsində, Azərbaycan respublikası ilə xarici ölkələr arasında operativ informasiya mübadiləsinin genişləndirilməsində, cəmiyyətin sosial, iqtisadi və mədəni həyatında baş verən proseslərin işıqlandırılmasında, habelə televiziya verilişlərinin, əyləncəli proqramların, reklamların, video məhsulların istehsalında özünəməxsus rol oynayır.

Hazırda şirkətin "Kapital şou", "Zəfər zəngi", "Formula taym", "Musiqili meydan", "Kinematoqraf", "Dünyanın yaddaşı" və s. kimi populyar proqramları vardır.

Göründüyü kimi, Azərbaycan milli radio və televiziya sistemi yeni-yeni özəl qovşaqlar, şirkət və kompaniyalar vasitəsilə daha da inkişaf etmiş, jurnalistlər, yaradıcı insanlar, Azərbaycanın sənət adamları və bütün xalq daha geniş efir imkanları əldə etmişdir. Bu mənada ölkəmizin Avropa Şurasına daxil olarkən götürdüyü öhdəliyə əsasən yaradılmış və 2005-ci ilin avqustundan yayma başlamış Azərbaycan İctimai Televiziyası (İTV) cəmiyyətdə böyük ümidi lər oyatmışdır. Hazırda həmin qurumun əməkdaşları bu ümidi ləri doğrultmaq üçün səylər göstərir. Telekanalın "Carçı" informasiya proqramı ilə yanaşı, "Ortaq məxrəc", "Körpü", "Kolizey", "Ovqat" və s. baxılan verilişləri vardır.

Adları çəkilən telekanallardan başqa hazırda Azərbaycanın müxtəlif bölgələrində - Sumqayıt (Dünya TV), Gəncə (Alternativ TV, Kəpəz TV), Quba (Xəyal TV, Qütb TV), Mingəçevir, Lənkəran, Xaçmaz, Zaqatala (Aygün TV), Tovuz (Şimurq TV) şəhərlərində yerli televiziya kanalları fəaliyyət göstərir.

* * *

Zaman Azərbaycan televiziyanın inkişaf mərhələləri və bunun gedişində qazanılan əməli təcrübəni elmi-nəzəri müstəvidə təhlilə cəlb etmək, nəticələri ekran jurnalistikasının səmərəlilik əmsalının artırılması istiqamətinə yönəltmək zərurətini yaratdı. Ayrı-ayrı məqalələrdən və toplulardan başlanan araşdırırmalar müstəqillik illərində geniş vüsət almağa başladı. Məmənunluq doğuran haldır ki, tədqiqatçıların sırası öündə televiziya jurnalistikası sahəsində kifayət qədər səriştəsi olan və bu təcrübəni əsasən Azərbaycan televiziyasında qazanan adamlar gedirdilər. E.Quliyevin "Televiziya iki əsrin ayricında", "Televiziya: nəzəriyyə və inkişaf meylləri", Q.Məhərrəmlinin "Televiziya haqqında etüdlər", "Audiovizual nitq", "Televiziya nitqi və ədəbi tələffüz", "Televiziya dili", A.Dadaşovun "Gerçəkliyin astanasında", N.Xudiyevin "Radio, televiziya və ədəbi dil", Z.Məmmədlinin "Danışan güzgüün sirri" adlı kitablarında Azərbaycan televiziyanın inkişaf yolunun geniş panoramı verilmiş, onun ayrı-ayrı problemlərinə toxunulmuşdur.

Azərbaycan lügətçiliyi tarixində ilk olaraq 2002-ci ildə "Kino, televiziya və radio terminləri" izahlı lügətinin (Q.Məhərrəmli) hazırlanaraq çap edilməsi də televiziya jurnalistikası sahəsində diqqətəlayiq hadisələrdən biri olmuşdur.

Televiziya jurnalistikasının problemlərinə dair ilk doktorluq dissertasiyasının məhz Azərbaycan televiziyanın əməkdaşı Q.Məhərrəmli tərəfindən müdafiə olunması da ayrıca vurğulanmalıdır.

Azərbaycan televiziyanın yaranması və inkişafı peşəkar telejurnalistlər yetişdirmək sahəsində göstərilən səyləri realaşdırdı. Ötən əsrin 70-ci illərindən başlayaraq Bakı Dövlət Universitetinin jurnalistika fakültəsində televiziya jurnalistikası üzrə kadrlar hazırlığına başlandı. Fakültədə televiziya və radio jurnalistikası kafedrası açıldı. 1986-ci ildə həmin kafedranın Dövlət Televiziyası və Radio Verilişləri Komitəsində filialı yaradıldı.

10 il əvvəl Azərbaycan televiziyanın 40 illik yubileyində bu

qurumun bir qrup əməkdaşı ilə görüşən Prezident Heydər Əliyev Azərbaycan televiziyanın ölkəmizin müstəqilliyinin möhkəm-lənməsi, inkişaf etməsi üçün xidmətlər göstərdiyini və bu sahədə böyük imkanlara malik olduğunu söyləyərək demişdi: "Güman edirəm, müstəqil dövlətimiz nə qədər çox inkişaf edəcəksə, televiziymiz, bütün informasiya orqanlarımız daha da yüksək səviyyələrə qalxacaq və siz öz sənətinizdən, əldə etdiyiniz nailiyyətlərinizdən, zəngin təcrübənizdən daha geniş istifadə etmək üçün imkanlar tapacaqsınız. Ona görə də arzu edirəm ki, bundan sonra daha fədəkarlıqla çalışsanız və Azərbaycan televiziyasını daha da yüksəldəsiniz".

Həmişəyaşar arzudur və ümid edirik ki, yaranışının 50 illiyini qeyd edən yubiliyar televiziymiz indiyədək bu istiqamətdə görüyü işləri bundan sonra da uğurla davam etdirəcəkdir.

III HİSSƏ

ƏLAVƏLƏR

- Radio və televiziyanın inkişaf tarixinə dair sənədlər
- Radio və televiziyanın təşəkkülünün ilk dövrləri xatirələrdə
- Azərbaycanın görkəmli şəxsiyyətləri televiziya və radio haqqında
- Radio və televiziyanın inkişaf tarixinə dair xronika

Постоянному Председателю
Совета Министров Азербайджанской
ССР
Совета Министров Союза ССР

Постановление № 227
Совета Министров Азербайджанской ССР

от 3 марта 1964 г.

О строительстве телевизионного центра
в гор. Баку.

Совет Министров Азербайджанской ССР - Постановляет:

1. В соответствии с письмом Министра нефтяной промышленности ССР тов. Байбакова Н.К. от 16 января 1964 года № II-150-е в частичное изменение Постановления Совета Министров Азербайджанской ССР от 16 декабря 1963г. № 1190 -засложить строительство телевизионного центра в г.Баку на Строительно-монтажный трест в г.Баку Министерства нефтяной промышленности ССР.

2. Считать утратившим силу пункт 2 Постановления Совета Министров Азербайджанской ССР от 16 декабря 1963 года № 1190.

3. Поручить Госплану Совета Министров Азербайджанской ССР в пятидневный срок по согласованию со Строительно-монтажным трестом в г.Баку министерства нефтяной промышленности ССР установить лимиты по труду и выделить необходимое количество материальных ресурсов для строительства телевизионного центра в гор. Баку.

Зам.Председателя Совета Министров
Азербайджанской ССР

/Магомаев Д.М./

Управляющий Делами Совета Министров
Азербайджанской ССР

/Гасан-Заде Н.Т./

верно:

Препроводляется:
5 марта 1964 г.

Əlavə - 1

Radio və televiziyaya dair sənədlər

***

AZƏRBAYCAN SSR XALQ KOMİSSARLARI SOVETİ YANINDA RADIÖ VERİLİSLƏRİ VƏ RADIOLAŞDIRMA KOMITƏSİ HAQQINDA ƏSASNAMƏNİN TƏSDİQ EDİLMƏSİ HAQQINDA

ASSR Xalq Komissarları Sovetinin qərarı

ASSR Xalq Komissarları Soveti aşağıdakılari təsdiq etməyi qərara alır:

ASSR Xalq Komissarları Soveti yanında Radio Verilişləri və Radiolaşdırma Komitəsi haqqında Əsasnamə

1. ASSR hündürləri daxilində radio verilişləri və radiolaşdırma işinin birləşdirilməsi məqsədi ilə ASSR Xalq Komissarları Soveti yanında Radio Verilişləri və Radiolaşdırma Komitəsi ("Azradio") təşkil edilir.

2. Radio Verilişləri və Radiolaşdırma Komitəsinin tərkibinə Xalq Komissarları Sovetinin fərdi qaydada təyin etdiyi komitə sədri və onun müavini, Xalq Komissarları Sovetinin təsdiq etdiyi komitə üzvləri - Xalq Maarif Komissarlığının, Xalq Poçt-Teleqraf Komissarlığının, Xalq Səhiyyə Komissarlığının, Xalq Torpaq Komissarlığının, Xalq Daxili İşlər Komissarlığının, Hərbi idarənin, Bakı Sovetinin, AHİŞ-in, PDC-nin, mətbuatın və digər əlaqədar təşkilatların nümayəndələri daxil edilir.

3. Radio Verilişləri və Radiolaşdırma Komitəsinin vəzifələrinə bunlar daxildir:

a) Siyasi və mədəni-maarif işləri üzrə dövlət müəssisələri və ictimai təşkilatların planları və tapşırıqları əsasında radionun

təşkili və ondan istifadə, yəni: qəzetlərin, mühazırələrin, məru-zələrin, söhbət və informasiya məlumatlarının, konsertlərin, operaların, dram əsərlərinin, radio ilə mövcud qaydaya uyğun olaraq yayılmışdır;

b) Sovet və xarici radio yayım təşkilatları işinin təşkilinin və fəaliyyətinin öyrənilməsi və qarşılıqlı informasiya mübadiləsi və onlardan radio verilişlərində istifadə məqsədi ilə lazımı qaydada əlaqələr yaradılması;

c) Radio yayımı məsələlərinin metodik cəhətdən işlənib hazırlanması, radio verilişləri sahəsində elmi-tədqiqat və tədris maarifçilik işinə kömək göstərilməsi, radio verilişləri və radiol-aşdırma ideyalarının geniş kütlə arasında populyarlaşdırılması;

ç) ASSR-nin radio yayımına və radiolaşdırma bilavasitə aidiyatı olan ayrı-ayrı idarələrinin, müəssisələrinin və təşkilatlarının maliyyə-texniki və təşkilati - fəaliyyət planlarının birləşdirilməsi və razılışdırılması;

4. Üçüncü maddədə göstərilən vəzifələrə müvafiq olaraq Radio Verilişləri və Radiolaşdırma Komitəsinin vəzifəsinə aşağıdakılardır:

a) ASSR-in radio yayımı və radiolaşdırma sahəsində ümumi planının və iş qaydalarının işlənib hazırlanması və təsdiq olunması;

b) Radio yayımı və radiolaşdırma məsələlərinə dair qərar layihələrinin işlənib hazırlanması və ASSR-in qanunvericilik orqanlarının müzakirəsinə çıxarılması;

c) SSRİ-nin mərkəzi idarələrindən alınan məqsədli yiğimlar və abonomənt haqlarından ibarət ümumittifaq vəsaitlərinin bülşədürülməsində iştirak;

ç) Həm müstəqil, həm də digər təşkilatlarla müqavilələr əsasında ötürücü və qəbulədici radio stansiyalarının tikintisi və istismarı;

d) Radiostansiyaların, radio dərnəklərin və radio həvəskarlarının radio ləvazimatı ilə təchizinin tənzimlənməsi;

e) öz illik gəlir və xərclərinin smetasının təsdiqi;

j) radionu öyrənən elmi-tədqiqat institutlarının və

laboratoriyalarının təşkili və saxlanması, təcrübələr keçirilməsi və emalatxanaların təşkili və saxlanılması.

5. Radio Verilişləri və Radiolaşdırma Komitəsi hüquqi şəxsin bütün hüquqlarından istifadə edir və buna müvafiq olaraq müqavilələr bağlamaq, bank əməliyyatları aparmaq, veksel və s. vermək, qəbul etmək ixtiyarına malikdir.

6. Radio Verilişləri və Radiolaşdırma Komitəsinin vəsaiti aşağıdakılardan yaranır:

a) İttifaq qanunvericiliyi qaydasında müəyyən olunmuş məqsədli yığımlardan və abonement ödənişlərindən ayrılan vəsaitdən;

b) Respublika və yerli dövlət, kooperativ və ictimai təşkilatların xüsusi vəsaitlərindən və

c) öz gəlirlərindən.

7. Radio Verilişləri Komitəsi özünün dövlət gerbli möhürünen malikdir.

ASSR Xalq Komissarları

Sovetinin sədri

Q.MUSABƏYOV

XKS işlər idarəsinin müdürü
və Ali İqtisadi Şuranın (AİŞ)
katibi

ƏBDÜRƏHMANOV

Xalq Komissarları Sovetinin
katibi

A.NƏBİYEV

13 may 1928-ci il

AZƏRBAYCAN SSR XALQ KOMİSSARLARI SOVETİ YANINDA RADIÖ KOMİTƏSİ HAQQINDA

Azərbaycan SSR Xalq Komissarları Soveti qərara alır:

I

1. Azərbaycan SSR Xalq Komissarları Soveti yanında Radiolaşdırma və Radio Verilişləri Komitəsi yaradılsın.
2. Radiolaşdırma və radio verilişləri məsələlərinin hazırlanması və həyata keçirilməsi, radio aparatları istehsalına köməyin təşkili, radio yayımının təşkili və bilavasitə operativ rəhbərliyi, radiorabitənin inkişafında Xalq Rabitə Komissarlığı orqanlarına kömək, radiolaşdırma və radioyayım sahəsində elmi-tədqiqat işlərinin təşkili və əlaqələndirilməsi bu Komitəyə tapşırılsın.
3. Komitə sədri S.V.Manutsyan yoldaş təyin olunsun və o, Az.SSR Xalq Maarif Komissarlığı Kollegiyasının heyətinə daxil edilsin.
4. Komitə sədrinə tapşırılsın ki, Komitədə vəziyyət və onun tərkibi haqqında nizamnamə layihəsini XKS-də təsdiq üçün təqdim etsin.

II

Az.MİK-dən öz nəznindəki Radio Verilişləri Komitəsinin ləğv edilməsi, onun əmlak və kreditlərinin, eləcə də işçi ştatının Az.SSR XKS yanında Radio Komitəsinə verilməsi xahiş olunsun.

Az. SSR Xalq Komissarları
Sovetinin sədri:

(M.C.BAĞIROV)

Az. SSR Xalq Komissarları
Sovetinin işlər müdürü:

(ŞƏMSƏDİNSKİ)

5 may 1933-cü il

**AZƏRBAYCAN SSR NAZİRLƏR SOVETİNİN
1190 NÖMRƏLİ QƏRARI**

**BAKİ ŞƏHƏRİNDE TELEVİZİYA MƏRKƏZİNİN
TIKINTİSİ HAQQINDA**

Azərbaycan SSR Nazirlər Soveti qərara alıր:

1. Bakı şəhərində televiziya qülləsinin Bakı şəhər icraiyyə komitəsi tərəfindən təqdim olunan, SSRİ Rabitə Nazirliyinin Dövlət İttifaq layihə institutu tərəfindən otuz dörd milyon 291 min manat (34291000 m) smeta-maliyyə dəyəri ilə işlənib hazırlanan, SSRİ Rabitə Nazirliyi və Rabitə Nazirliyi Baş Radio Məlumat idarəsi tərəfindən nəzərdən keçirilən (5 noyabr 1953-cü il tarixli rəy protokolu) layihə tapşırığı Əlavəyə uyğun surətdə iki mərhələdə layihələşdirmək şərti ilə təsdiq olunsun.
2. Bakı şəhərində Televiziya mərkəzinin tikintisi Azərbaycan SSR Mülki Mənzil Tikintisi Nazirliyinə həvalə edilsin.
3. Azərbaycan SSR Nazirlər Sovetinin Dövlət Plan Komitəsinə (y. Seyidov, İbrahimov), Azərbaycan SSR mülki mənzil tikintisi Nazirliyinə (y.Qasimozadə Ə.A.), Bakı şəhər icraiyyə komitəsinə (y.Əbdürəhimov), SSRİ Rabitə Nazirliyinin Azərbaycan SSR üzrə müvəkkilinə (y.Hüseynov) tapşırılsın ki, 1954-cü il yanvarın 15-dək Televiziya mərkəzinin tikintisini dair tədbirləri hazırlanınlar və Azərbaycan SSR Nazirlər Sovetinə təqdim etsinlər.
4. Bakı şəhər icraiyyə komitəsinə 1954-cü ilin birinci rübündən bu obyekti smeta xərcləri hesabına tikilməkdə olan televiziya qülləsinin direktorluğunu yaratmağa icazə verilsin.

Azərbaycan SSR Nazirlər
Sovetinin sədri

(QULİYEV T.İ.)

Azərbaycan SSR Nazirlər
Sovetinin İşlər müdürü

(HƏSƏNZADƏ N.T.)

16 dekabr 1953-cü il

**AZƏRBAYCAN KP MK VƏ AZƏRBAYCAN SSR
NAZİRLƏR SOVETİNİN 311 NÖMRƏLİ QƏRARI**

**AZƏRBAYCAN SSR NAZİRLƏR SOVETİ YANINDA
RADIO VƏ TELEVİZİYA
VERİLİŞLƏRİ KOMİTƏSİNİN YARADILMASI
HAQQINDA**

**Azərbaycan KP MK və Azərbaycan SSR Nazirlər Soveti
qərara alır:**

1. SSRİ Nazirlər Sovetinin "SSRİ Nazirlər Soveti yanında Dövlət Radio və Televiziya verilişləri Komitəsinin yaradılması haqqında" 16 may 1957-ci il tarixli qərarına uyğun olaraq Azərbaycan SSR Nazirlər Soveti yanında Radio və Televiziya Verilişləri Komitəsi yaradılsın. Bununla əlaqədar Azərbaycan SSR Mədəniyyət Nazirliyi Azərbaycan əhalisi üçün radio və televiziya verilişləri işinə rəhbərlikdən azad edilsin.

2. Əliyev Teymur Süleyman oğlu Azərbaycan KP MK təbligat və təşviqat şöbəsi müdirinin müavini vəzifəsindən azad edilərək, Azərbaycan SSR Nazirlər Soveti yanında Radio və Televiziya Verilişləri Komitəsinin sədri təsdiq olunsun.

İmanquliyev Nəsrulla Əsəd oğlu Azərbaycan SSR Nazirlər Soveti yanında Radio və Televiziya Verilişləri Komitəsi sədrinin birinci müavini təsdiq olunsun.

3. Azərbaycan SSR Maliyyə nazirliyinə tapşırılsın ki, Azərbaycan SSR Nazirlər Soveti yanında Radio və Televiziya Verilişləri Komitəsinin rəhbərliyi ilə birlikdə on gün müddətinə Komitənin strukturunu və ştat cədvəlini baxılmaq üçün respublika Nazirlər Sovetinə təqdim etsin.

4. Azərbaycan SSR Nazirlər Soveti yanında Radio və Televiziya Verilişləri Komitəsinin rəhbərliyinə tapşırılsın ki, radio və televiziya verilişlərinin programlarının məzmununu yaxşılaşdırmaq üçün zəruri tədbirlər görsün. Radio və televiziya verilişləri təşkil olunarkən daim əhalinin geniş təbəqələrinin təlabatı

nəzərə alınsın, rəngarəng formalardan istifadə edilsin, verilişlərə ən yaxşı təbliğati qüvvələr, istehsalat qabaqcılları, elm və mədəniyyət xadimləri geniş cəlb olunsunlar.

5. Azərbaycan KP MK-nin təbliğat və təşviqat şöbəsinə (y.Qurbanov Ş.) tapşırılsın ki, Azərbaycan SSR Nazirlər Soveti yanında Radio və Televiziya Verilişləri Komitəsi ilə birlikdə xaricə radio yayımını gücləndirməyə dair öz təkliflərini versinlər.

Azərbaycan KP MK katibi

D.YAKOVLEV

Azərbaycan SSR Nazirlər
Sovetinin sədri

S.H.RƏHİMOV

4 iyun 1957-ci il

**AZƏRBAYCAN SSR NAZİRLƏR SOVETİ YANINDA
RADIO VƏ TELEVİZİYA VERİLİŞLƏRİ
KOMİTƏSİNİN**

**AZƏRBAYCAN SSR NAZİRLƏR SOVETİNİN DÖVLƏT
RADIO VƏ TELEVİZİYA VERİLİŞLƏRİ
KOMİTƏSİNƏ ÇEVRİLMƏSİ HAQQINDA FƏRMAN**

Azərbaycan SSR Ali Sovetinin Rəyasət Heyəti qərara alı:

Azərbaycan SSR Nazirlər Soveti yanında Radio və Televiziya Verilişləri Komitəsi Azərbaycan SSR Nazirlər Sovetinin Dövlət Radio və Televiziya Verilişləri Komitəsinə çevrilisin.

Azərbaycan SSR Ali Soveti
Rəyasət Heyətinin sədri:

M.İSGƏNDƏROV

Azərbaycan SSR Ali Soveti
Rəyasət Heyətinin katibi:

Z.ŞÜKÜROVA

6 iyun 1962-ci il

RESPUBLİKA TELEVİZİYA VƏ RADIOSUNUN VERİLİŞLƏRİNDE SOSİALİZM YARIŞININ İŞİQLANDIRILMASI HAQQINDA

Azərbaycan KP MK-nın qərarı

Azərbaycan KP MK respublika televiziya və radiosunun verilişlərində sosializm yarışının işıqlandırılması məsələsini müzakirə etmişdir. Qəbul olunmuş qərarda qeyd edilir ki, Azərbaycan SSR Nazirlər Sovetinin Dövlət Televiziya və Radio Verilişləri Komitəsi Sov. İKP XXIV qurultayının və Azərbaycan KP XXVIII qurultayının qərarlarını, partiya və hökumətin qərarlarını rəhbər tutaraq son vaxtlar sosializm yarışı məsələlərinin işıqlandırılmasını, qabaqcıl istehsalat təcrübəsinin təbliğini bir qədər yaxşılaşdırılmışdır.

Televiziya və radionun verilişlərində elmi-texniki tərəqqinin sürətləndirilməsi, ictimai istehsalın səmərəsinin yüksəldilməsi, yenilikçilərin və qabaqcıl əmək kollektivlərinin təcrübəsinin yayılması məsələlərinə indi daha artıq diqqət yetirilir. Yeni rubrikalar açılmışdır, əmək qəhrəmanları, sosializm yarışının qabaqcıları haqqında radio və televiziya ocerkləri hazırlanır, respublika qəzetləri ilə birlikdə müəssisələrdə, sovxoza və kolxozlarda reydlər keçirilir. Qardaş respublikaların ən yaxşı istehsalat kollektivləri təcrübəsinin və nailiyyətlərinin təbliğinə diqqət gücləndirilmişdir.

Bununla birlikdə qərarda qeyd olunur ki, sosializm yarışını işıqlandırmaq sahəsində respublika televiziya və radiosunun işində ciddi nöqsanlar vardır. Çox zaman verilişlər şablon, birtərəfli xarakter daşıyır, sosializm yarışının mühüm cəhətləri səthi işıqlandırılır, yalnız qəbul olunmuş öhdəliklər göstərilir. Yarışın gedişi işıqlandırıllarkən çox zaman yalnız ümumi mülahizələr söylənilir, qabaqcıların familiyaları sadalanır, ancaq zahiri əlamətlər, faktlar və hadisələr qeyd edilir. Verilişlər həsr olunan müəssisələrin, əmək kollektivlərinin dairəsi məhduddur. Yarışda geri qalanları, ticarət, şəhər nəqliyyatı

müəssisələrinin işində, əhaliyə məişət xidmətində olan nöqsanları tənqid etmək üçün televiziya və radiodan az istifadə olunur.

Kənd mövzularında olan bir sıra verilişlərdə məsələlərin mahiyyəti açılmır, yaradıcılıq axtarışları hiss edilmir. Kənd təsərrüfatında elmi-texniki tərəqqi məsələləri kifayət qədər işıqlandırılmır.

Verilişlərin bədii və texniki səviyyəsi artan tələblərə uyğun gəlmir. Televiziyyada recissorluq işi çox zəifdir. Verilişlərin bir çoxu tələsik hazırlanır, təsviri vasitələrdən lazıminca istifadə edilmir, operator ustalığının səviyyəsi aşağıdır. Çox zaman mühüm respublika tədbirləri haqqında reportajların hazırlanması ixtisas səviyyəsi aşağı olan işçilərə tapşırılır.

Mübadilə verilişləri təşkilinin bir qədər yaxşılaşmasına baxmayaraq respublika Dövlət Televiziya və Radio Verilişləri Komitəsi beşilliyin üçüncü, həllədici ilinin planlarını və sosialist öhdəliklərini müvəffəqiyyətlə yerinə yetirmək uğrunda mübarizədə Azərbaycan zəhmətkeşlərinin yaradıcılıq və siyasi fəallığını əks etdirmək üçün Mərkəzi Televiziyanın və Ümumittifaq Radiosunun imkanlarından hələ də az istifadə edir.

...Dövlət Televiziya və Radio Verilişləri Komitəsinə tapşırılmışdır ki, zəhmətkeşlərin yaradıcılıq təşəbbüsünü inkişaf etdirmək, ictimai əməyin ən yüksək məhsuldarlığına nail olmaq, məhsulun keyfiyyətini yaxşılaşdırmaq, maddi məsrəfə və iş vaxtına qənaət etmək üçün təsirli vasitə olan sosializm yarışının mahiyyətini verilişlərdə daha dərindən açıb göstərsin. Beşillik qəhrəmanları, qiymətli vətənpərvərlik təşəbbüsleri irəli sürənlər parlaq və dolğun şəkildə təsvir edilməli, sovet adamlarının yüksək siyasi şüurluğu göstərilməlidir.

Radio və televiziya verilişlərinin ideya-siyasi, bədii və professional-texniki səviyyəsini yüksəltmək, onların geniş janr rəngarəngliyini təmin etmək lazımdır. Bu məqsədlə Dövlət Televiziya və Radio Verilişləri Komitəsi redaksiyalarının işinə ən yaxşı ədəbi, elmi qüvvələr və digər yaradıcı qüvvələr daha geniş cəlb olunmalıdır, televiziya tamaşaçıları və radio dinləyiciləri ilə işgüzər görüşlər müntəzəm keçirilməli, onların tələbatı və

arzuları daim öyrənilməlidir. Tematik kino süjetləri göstərilməli, müsiqili və çoxsəslə verilişlər, bilavasitə hadisə yerlərindən, istehsalat meydançalarından və kolxoz tarlalarından, tikintilərdən və fermalardan reportajlar, zəhmətkeşlərin məktubları əsasında icmalçı söhbətləri təşkil edilməlidir. Beşilliyin qabaqcıllarına, sosializm yarışının qaliblərinə həsr olunan ən yaxşı radio və televiziya oçerk-portretləri üçün müsabiqələr keçirmək lazımdır.

Dövlət Televiziya və Radio Verilişləri Komitəsinin rəhbərliyi qardaş respublikalar üçün mübadilə televiziya və radio verilişlərinin, habelə Mərkəzi Televiziya və Ümumittifaq Radiosu üçün materialların keyfiyyətinin yüksəldilməsinə və mövzularının genişləndirilməsinə nail olmalıdır.

Dövlət Televiziya və Radio Verilişləri Komitəsinin rəhbərliyi və partiya təşkilatı kadrlara qarşı tələbkarlığı, tapşırılmış iş sahəsi üçün onların məsuliyyətini artırmalı, komitənin bütün sahələrində daimi yaradıcılıq axtarışları və nöqsanlara qarşı barışmazlıq şəraiti yaratmalıdır. Televiziya və radio verilişləri üzrə yüksək ixtisaslı mütəxəssislər hazırlanmasına dair perspektiv plan işleyib hazırlamaq və həyata keçirmək, jurnalistlərin, rejissorların, rəssamların, operatorların və mühəndis-texniki işçilərin öz ixtisaslarını müntəzəm artırmalarını təşkil etmək, bu məqsədlə Mərkəzi Televiziyanın və Ümumittifaq Radiosunun imkanlarından, habelə qardaş respublikaların həmin sahədə müsbət təcrübəsindən geniş istifadə etmək lazımdır.

Azərbaycan SSR Rabitə Nazirliyi və Dövlət Televiziya və Radio Verilişləri Komitəsi respublika televiziyası və radiosuna texniki xidmətin xeyli yaxşılaşdırılmasını təmin etmək üçün təcili tədbirlər görməlidirlər.

noyabr 1973

**"AZƏRBAYCAN SSR-DƏ TELEVİZİYA VƏ RADIÖ
YAYIMININ MADDİ-TEXNİKİ BAZASINI İNKİŞAF
ETDİRİMƏK HAQQINDA" AZƏRBAYCAN KP MK
VƏ AZƏRBAYCAN SSR NAZİRLƏR SOVETİNİN
106 №-li QƏRARI**

Azərbaycan KP MK və Azərbaycan SSR Nazirlər Soveti qeyd edirlər ki, son illərdə respublikada televiziya və radio yayımının maddi-texniki bazasını daha da inkişaf etdirmək sahəsində bir sıra tədbirlər həyata keçirilmişdir. Bakı-Şuşa-Naxçıvan, Cəlilabad-Lənkəran-Astara yeni radiorele xətləri istifadəyə verilmiş, Azərbaycanın bir sıra şəhərlərində rəngli verilişlərin qəbulunu təmin edən Rustavi-Kürdəmir-Bakı radiorele xətti yenidən qurulmuşdur; respublika rəngli televiziyyası təşkil edilmiş və əhatə dairəsi genişləndirilir. Respublika televiziyanın studiya texnikası yenidən qurulmuşdur. Pirsaatda ortadalğalı güclü radiostansiyası tikilmiş, Ümumittifaq radiosu birinci programının və "Mayak"ın retranslyasiya bazası gücləndirilmişdir. Bakı, Kirovabad və Sumqayıt şəhərlərində Ümumittifaq radiosu birinci və ikinci proqramlarının və respublika radiosunun birinci programının müntəzəm translyasiya olunduqları üç proqramlı xəli radioyayımı tətbiq edilmişdir.

Azərbaycan SSR xalq təsərrüfatını inkişafına dair doqquzuncu beşillik planda rəngli televiziyanın aparat-studiya kompleksinin genişləndirilməsi və yenidən qurulması, kinotexnoloji kompleksin tikintisinin başa çatdırılması, həmcinin yeni Şuşa-Füzuli-Zəngilan, Mingəçevir-Zaqatala-Danaçı radiorele xətlərinin tikintisi nəzərdə tutulmuşdur. Televiziya teatrı yaradılır.

Bununla yanaşı, respublika əhalisinin 10 faizə qədərinin Mərkəzi Televiziyanın birinci proqramı ilə, 60 faizə qədərinin isə ikinci proqramla televiziya verilişlərini qəbul etmək imkanı yoxdur.

Balakən, Qubadlı, Zəngilan, Cəbrayıł, Gədəbəy, Quba, Qusar və bir sıra digər rayonlarda ötürücülərin gücünün kifayət qədər

olmaması üzündən televerilişlər qeyri-sabit qəbul olunur. Bir sıra rayonlarda retranslyasiya texnikası köhnəlmışdır. Respublika radiosunun ikinci "Araz" musiqili-informasiya programına stansiyanın zəifliyi üzündən əksər rayonlarda və kəndlərdə qulaq asılmır.

Mərkəzi və respublika televiziyanın programlarını həyata keçirən retranslyasiya və radiorele stansiyalarının genişləndirilməsi zəif sürətlə aparılır. Verilişlərin hazırlanması, verilməsi və səs yazılışı üçün radiostudiyaların, redaksiya və digər yardımçı otaqların sayı kifayət qədər deyil. Hər üç kanalla respublika radiosunun verilişlərinin aparıldığı studiya müasir texniki tələblərə cavab vermir.

Naxçıvan Muxtar Respublikasının və DQMV icraiyyə komitəsinin televiziya və radio verilişləri komitəsi, eləcə də əksər şəhər və rayonların radio redaksiyaları şəraitsiz binada yerləşir, köhnə avadanlıqla təchiz olunmuşlar ki, bu da verilişlərin keyfiyyətinə mənfi təsir göstərir.

Zəhmetkəşlərin kommunist tərbiyəsində televiziyanın və radio yayımının artmaqdə olan rolunu nəzərə alaraq və bu ən mühüm kütləni təbliğat və informasiya vasitələrinin respublikada maddi-texniki bazasını möhkəmləndirmək məqsədilə Azərbaycan KP MK və Azərbaycan SSR Nazirlər Soveti qərara alırlar:

1. Azərbaycan SSR Sənaye Tikintisi Nazirliyi 1974-cü ilin IV rübündə bu tikintiləri başa çatdırınsın:

a) Kinotexnoloji kompleksin inşaat-quraşdırma işlərinin həcmi 575 min manat olan üçüncü mərhələsi

b) Bakı şəhəri Dioqanal küçəsindəki I №-li yaşayış binasında tikilən kinoteatrı.

2. SSRİ Nazirlər Sovetinin 6 sentyabr 1971-ci il tarixli 640 nömrəli qərarına uyğun olaraq tapşırılsın:

Azərbaycan SSR Rabitə Nazirliyi 1974-cü ildə Mingəçevir-Zaqatala-Balakən radiorele xəttini istifadəyə versin və 1975-ci ildə Kirovabad-Daşkəsən-Gədəbəy radiorele xəttinin tikintisini başa çatdırınsın.

Dövlət Plan Komitəsi, Maliyyə Nazirliyi və Rabitə Nazirliyi 1975-1980-ci illər üçün:

a) Yevlax-Füzuli-Zəngilan-Qubadlı və Kürdəmir-Şamaxı-Giləzi radiorele xətlərinin tikintisini

b) Mərkəzi Televiziyanın proqramlarını ötürmək üçün Kirovabad, Naxçıvan, Şuşa və Cəlilabad şəhərlərində az güclü televiziya retranslyatorlarının güclü ötürürcülərə dəyişdirilməsini:

c) R-60/120 avadanlığını R-600-2m tipli avadanlığa dəyişərək Yevlax-Naxçıvan radiorele xəttinin tikintisini təmin etmək üçün zəruri tədbirlər görüləməsini nəzərdə tutsunlar.

3. Dövlət Plan Komitəsi və Azərbaycan SSR Rabitə Nazirliyi 1975-ci ildə SSRİ Rabitə Nazirliyi tərəfindən inşasına başlanacaq Mahaçqala-Bakı radiorele xəttinin tikintisini təmin etmək üçün zəruri tədbirlər görsünlər.

4. Azərbaycan SSR Rabitə Nazirliyi Bakıda hündür qülləli radio-televiziya stansiyasının tikintisi üçün layihə-smeta sənədlərinin 1974-cü ilə təmin olunması üçün təcili tədbirlər görsün.

5. Azərbaycan SSR Nazirlər Sovetinin Dövlət Televiziya və Radio Verilişləri Komitəsi, Naxçıvan MSSR-in Nazirlər Soveti və Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayəti Xalq Deputatları Sovetinin icraiyyə komitəsi 1975-ci ildə Naxçıvan və Stepanakert şəhərlərində televiziya mərkəzlərinin tikintisi üçün layihə-smeta sənədlərini hazırlanınlar.

6. Bakı şəhər icraiyyə komitəsi 1974-cü ilin II rübündə Radio evinin tikintisi üçün sahə ayırsın.

Dövlət Televiziya və Radio Verilişləri Komitəsi bu obyektin tikintisi üçün layihə-smeta sənədləri hazırlanın.

7. Azərbaycan SSR Rabitə Nazirliyi respublikada radio-laşdırmanın daha da inkişafını təmin etsin, Azərbaycan SSR Maliyyə Nazirliyi isə bu məqsəd üçün lazımı vəsait ayırsın.

8. Bakı Şəhər İcraiyyə Komitəsi 1975-ci ilin planında Bakı televiziya mərkəzinə yaxın rayonda Dövlət Televiziya və Radio Komitəsinin və Azərbaycan SSR Rabitə Nazirliyinin televiziya və radio yayımı işçiləri üçün yaşayış binasının tikintisini nəzərdə tutsun.

9. Azərbaycan SSR Rabitə Nazirliyinə tapşırılsın ki, Yevlax, Daşkəsən, Şamaxı, Salyan, Bərdə, Göyçay, Zaqatala, Quba

və Qazax rayon redaksiyalarını müvafiq qaydada Dövlət Televiziya və Radio Verilişləri Komitəsinə versin.

Dövlət Plan Komitəsi və Azərbaycan SSR Maliyyə Nazirliyi redaksiyaların verilməsi ilə ələqadar olaraq xalq təsərrüfatı planında Dövlət Televiziya və Radio verilişləri komitəsinə müvafiq əmək haqqı fondu, işçi sayı nəzərdə tutsunlar.

10. Birinci Ümumittifaq və respublika proqramlarının, eləcə də xarici ölkələrə respublika yayımının dinlənilməsinin keyfiyyətini yaxşılaşdırmaq və əhatə dairəsinin genişlənməsi üçün SSRİ Rabitə Nazirliyindən və SSRİ Dövlət Televiziya və Radio Verilişləri Komitəsindən Azərbaycan SSR ərazisində daha güclü ortadalğalı ötürürcələrin quraşdırılması xahiş edilsin.

Azərbaycan KP MK-nin
birinci katibi
H.ƏLİYEV

Azərbaycan SSR Nazirlər
Sovetinin sədri
Ə.İBRAHİMOV

26 mart 1974-cü il

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI DÖVLƏT TELERADIO VERİLİŞLƏRİ ŞİRKƏTİNİN YARADILMASI HAQQINDA

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı

Respublika Televiziya və radio verilişlərinin idarə olunması sistemini daha da təkmilləşdirmək məqsədi ilə qərara alıram:

1. Azərbaycan Respublikası Dövlət Teleradio Verilişləri Şirkəti yaradılsın və 1991-ci il martın 1-dək Azərbaycan Respublikası Dövlət Televiziya və Radio Verilişləri Komitəsinin, onun tabeliyindəki birliklərin, müəssisələrin və təşkilatların sərəncamında olan əsas fondlar və digər dövlət əmlakı həmin şirkətə verilsin.

Azərbaycan Respublikası Dövlət Televiziya və Radio Verilişləri Komitəsi işçilərinin ümumi sayı, bündə vəsaiti ayrılmışının normativləri və qüvvədə olan təsərrüfat mexanizminin şərtləri saxlanmaqla onun funksiyaları, hüquqları və vəzifələri yaradılan teleradio verilişləri şirkətinin sərəncamında saxlanılsın.

2. Qeyşər Veysəl oğlu Xəlilov yoldaş Azərbaycan Respublikası Dövlət Televiziya və Radio Verilişləri Komitəsinin sədri vəzifəsindən azad olunub Azərbaycan Respublikası Dövlət Teleradio Verilişləri Şirkətinin sədri təyin edilsin.

Q.V.Xəlilov yoldaşa tapşırılsın ki, iki həftə müddətində:

Azərbaycan Respublikası Dövlət Teleradio Verilişləri Şirkəti haqqında əsasnamənin layihəsini təsdiq olunmaq üçün Azərbaycan Respublikasının prezidentinə təqdim etsin, orada nəzərdə tutulsun ki, Azərbaycan Respublikası Dövlət Teleradio Verilişləri Şirkətinin sədri Azərbaycan Respublikasının mərkəzi dövlət idarəetmə orqanı rəhbərinin hüquqlarına malikdir:

Azərbaycan Respublikası Dövlət Teleradio Verilişləri Şirkətinin maliyyə təminatı və onun fəaliyyətinin başqa məsələləri barəsində Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinə təkliflər versin.

3. Müəyyən edilsin ki, "Ümumittifaq Dövlət Teleradio Verilişləri Şirkətinin yaradılması haqqında" SSRİ prezidentinin

1991-ci il 8 fevral tarixli fərmanına uyğun olaraq, "1991-ci ildə valyuta ehtiyatlarından istifadə edilməsinin xüsusi qaydası haqqında" SSRİ prezidentinin 1990-ci il 2 noyabr tarixli fərmanının əldə edilən valyutanın bir hissəsinin mütləq SSRİ xarici iqtisadi fəaliyyət bankına satılmasına aid 3-cü maddəsinin qüvvəsi Azərbaycan Respublikası Dövlət Teleradio Verilişləri Şirkətinin xarici iqtisadi fəaliyyətinə şamil edilmir.

4. Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetini bu fərman-dan irəli gələn məsələləri həll etsin.

5. Bu fərman dərc olunduğu gündən qüvvəyə minsin.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
A.MÜTƏLLİBOV

12 mart 1991-ci il

AZƏRBAYCAN DÖVLƏT TELERADIO VERİLİŞLƏRİ ŞİRKƏTİNİN KOLLEKTİVİNƏ

"Araz" radiostansiyasının efirə çıxdığı gündən 30 il keçir.

Bu əlamətdar hadisə münasibətilə Azərbaycan televiziyası və radiosunun çoxminli kollektivini ürəkdən təbrik edirəm.

Otuz ildir ki, xalqımızın zəngin tarixi, çoxcəhətli həyatı, mübarizəsi, azadlıq idealları "Araz"ın dalğalarında planetimizin yaxın-uzaq ölkələrinə yayılır. Bu gün Azərbaycan həqiqəti dünya ölkələrinə doqquz dildə çatdırılır. Müstəqil Azərbaycan Respublikasının adı, bu tarixi sınaq günlərində xalqımızın əzmi, iradəsi, yekdilliyi efirdə öz layiqli əksini tapır. Bu çətin, məsuliyyətli və şərəfli işdə gecə-gündüz fədakarlıqla çalışan, öz xalqına sədaqətlə xidmət etmək amalını hər şeydən uca tutan teleradio işçiləri hörmət və ehtirama layiqdirlər.

"Araz" - Azərbaycan Dövlət Teleradio Verilişləri Şirkətinin bir şaxəsidir. Əminəm ki, televiziya və radionun bütün əməkdaşları Azərbaycanın müstəqillik yolу ilə irəliləməsində, dövlətçiliyimizin, suverenliyimizin və ərazi bütövlüyüümüzün qorunub saxlanması işində öz zəngin, çoxillik ənənələrinə bundan sonra da sadıq qalacaq, yeni ictimai fikrin formalaşmasında yüksək təşkilatlılıq və səfərbəredici rolunu ləyaqətlə yerinə yetirəcəklər.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
HEYDƏR ƏLİYEV

14 oktyabr 1994-cü il

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ TELEVİZİYA VƏ RADIÖ İŞÇİLƏRİNƏ

Hörmətli televiziya və radio işçiləri!

Sizi peşə bayramınız - Azərbaycan televiziyası və radiosu günü münasibətilə ürəkdən təbrik edir və hər birinizə səmimi arzularımı yetirirəm.

75 il bundan əvvəl əsası qoyulmuş Azərbaycan radiosu zəngin və şərəfli tarixi yol keçmiş, həmişə böyük ictimai idealların carçası olmuş, xalqımızın mədəniyyətinin, dilinin, milli-mənəvi dəyərlərinin inkişafına layiqli töhfəsini vermişdir. Azərbaycanda ilk televiziya 45 il bundan əvvəl yaranmış və sözün həqiqi mənasında həyatımızın əsl güzgüsüne çevrilmişdir.

Respublikamız dövlət müstəqilliyi qazandıqdan sonra milli televiziya və radiomuz müstəqil dövlət quruculuğu prosesini hərtərəfli işıqlandırmaqla bərabər, həm də bütün taleyüklü anlarda xalqın əsl tribunasına çevrilərək, onun istək və arzularının, ölkə həqiqətlərinin carçası rolunu dönmədən həyata keçirir. Bu gün Azərbaycan milli radio və televiziya sistemi yeni-yeni özəl qovşaqlar, şirkət və kompaniyalar vasitəsilə daha da inkişaf etmiş, jurnalistlər, yaradıcı insanlar, Azərbaycanın sənət adamları və bütün xalq daha geniş efir imkanları əldə etmişdir. Dövlətimiz televiziya və radionun inkişafına daim qayğı göstərmiş və bundan sonra da göstərəcəkdir. Bununla yanaşı, yeni inkişaf və yüksəliş mərhələsinə qədəm qoymuş televiziya və radio qurumlarının özləri də milli və ümumbəşəri dəyərlərdən bəhrələnərək, səfərbəredici rollarını əsaslı şəkildə həyata keçirmək üçün daha əzmlə çalışmalıdır. İnanıram ki, bütün televiziya və radio işçiləri bundan sonra da Azərbaycanın inkişafi, müstəqil dövlətimizin hərtərəfli möhkəmlənməsi işinə öz layiqli töhfələrini verəcəklər.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
HEYDƏR ƏLİYEV

5 noyabr 2001-ci il

**"AZƏRBAYCAN TELEVİZİYA VƏ RADIÖ VERİLİŞLƏRİ"
QAPALI SƏHMDAR CƏMIYYƏTİNİN YARADILMASI
HAQQINDA AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI
PREZİDENTİNİN**

FƏRMANI

"İctimai televiziya və radio yayımı haqqında Azərbaycan Respublikası Qanununun tətbiq edilməsi barədə" Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2004-cü il 5 noyabr tarixli 141 nömrəli Fərmanına uyğun olaraq qərara alıram:

1. Azərbaycan Dövlət Televiziya və Radio Verilişləri Şirkəti ləğv edilsin və onun bazasında ilkin mərhələdə bütün səhmləri dövlətə məxsus olan "Azərbaycan Televiziya və Radio Verilişləri" Qapalı Səhmdar Cəmiyyəti yaradılsın.
2. Müəyyən edilsin ki, "Azərbaycan Televiziya və Radio Verilişləri" Qapalı Səhmdar Cəmiyyətinin maliyyə vəziyyətinin daha da yaxşılaşdırılması məqsədi ilə sonrakı mərhələdə onun səhmlərinin 51 faizinin dövlət mülkiyyətiində saxlanması şərtilə, 49 faizi qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada satışa çıxarıla bilər.
3. Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinə aidiyyatı dövlət orqanları ilə birlikdə bu fərmandan irəli gələn məsələləri həll etsin.
4. Bu fərman imzalandığı gündən qüvvəyə minir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
İLHAM ƏLİYEV

23 mart 2005-ci il

Əlavə - 2

O günləri xatırlayarkən...

- **Məmməd Arif** - akademik
- **Məmməd Rahim** - xalq şairi
- **Qubad Qasımov** - sənətşünas
- **Manaf Süleymanov** - yazıçı
- **Tamara Gözəlova** - televiziya diktoru (1956)
- **Sara Manafova** - televiziya diktoru (1957-1958)

Radionun ən arzulanan qonaqları – Bülbül, C.Qaryağdıoğlu və Q.Pirimov

Məmməd Arif *akademik*

Bakı radio şəbəkəsi 1920-ci illərin axırlarında rəsmi fəaliyyətə başlamışdı. Əvvəlcə onun idarəsi indiki Elmlər Akademiyasının binasında, Azərbaycan Proletar Yازıcıları Cəmiyyətinin üstündə üçüncü mərtəbədə yerləşirdi. Xalq şairi Məmməd Rahimin orada diktorluq etdiyi yadımdadır.

1929-cu ildə radiostudiya baş poçtun binasına köcdü. O zaman mən müəllimlik edir, həm də "İnqilab və mədəniyyət" jurnalında ədəbi işçi vəzifəsində işləyirdim. Studiyada ədəbi verilişlərin və son xəbərlərin müdürü olan teatrşunas Qubad Qasımov mənən katib-tərcüməçi sıfəti ilə Bakı radio şəbəkəsinə işə cəlb etdi. Şöbə çox da böyük deyildi. Qubad Qasımovdan başqa orada mən və makinaçı Fatma xanım Zeynalova işləyirdi. O zamankı diktorlardan indi iqtisad elmləri namizədi olan Raya xanım İmanzadə yadımdadır.

Az qüvvə ilə biz çox iş görürdük, gündə üç dəfəlik radio verilişleri üçün material hazırlayırdıq. Əsas materialı Azərbaycan Teleqraf Agentliyindən aldığımız teleqraf xəbərləri təşkil edirdi. M.S.Ordubadi bizə hər gün şer-felyeton verməyi vəd etmişdi. Bakı ziyalılarının o zaman yaxşı tanıdları qəzetçi Əbülhəsən öz köşkünü Parapetdən Bakı Sovetinin yanına köçürmüdü. M.S.Ordubadi hər gün Əbülhəsənin köşkündə qırmızı mürəkkəblə yazılmış bir felyeton qoyurdu, mən də stuldiyaya gedəndə götürürdüm. Mən radio şəbəkəsində 1930-cu ilin payızınadək işlədim. Həmin il Moskvaya, aspiranturaya getdiyim üçün oradan azad oldum.

fevral 1968

Məmməd Rahim

xalq şairi

Mən Azərbaycan radiosunun birinci diktoru olmasam da demək olar ki, birincilərdənəm. Yadimdadır, o zaman görkəmli ədəbiyyat və incəsənət xadimlərindən bir qismi orada işləyirdi. Radioya qiymətli vaxtlarını sərf edənlərdən Məmməd Səid Ordubadini, Müslüm Maqomayevi, Məmməd Arifi, sonralar Hüseyn Natiqi xatırlayıram.

Radio xalqın həyatında yaranan yenilikdə, onun mədəni inkişafında heç şübhə yoxdur ki, mühüm rol oynayır. Yuxarıda adlarını çəkdiyim sənətkarların bu müəssisədə işləmələri o zaman əlamətdar bir hadisə idi. Məmməd Səid və Məmməd Arif ədəbi verilişlərin müdərericəli, geniş əhatəli, maraqlı və orijinal olmasına ciddi fikir verirdilər. Maqomayev xüsusi olaraq radio üçün "RV-8" adlı marş yazmışdı.

İndi 30-35 il keçmişə nəzər salanda tarix üçün bu müddətin az olmasına baxmayaraq böyük inkişaf mərhələsi keçdiyimiz aydın görünür. O zaman Radio Komitəsində indiki dəqiqlik və yüksək tələbat yox idi. Bir ay əvvəldən plan tutmaq çətin idi. Yazılan bir musiqi əsəri, ədəbi material sabah efirə verilə bildirdi.

Bəzən bir işçinin, musiqişünasın gecikməsi üzündən verilişin bir neçə dəqiqə, hətta yarım saat dayanması halları da olurdu. Heç yadimdan çıxmayı, xalqımızın şanlı övladı Məşədi Əzizbəyovun kiçik oğlu Aslan Fatma adlı bir qızla yanına gəlmişdi. İşdən sonra dəniz sahilinə gedəcəkdir. Çalğıçılar gecikirdilər. Radio bu ucbatdan danışmırıldı. Bilirdim ki, tibb institutunun tələbəsi olan Fatma yaxşı piano çalır. Birdən ağlıma gəldi ki, niyə radio danışmasın, Fatmadan xahiş edim çalsın. Fatma həyəcan keçirdi, mənim xahişimi də yerə salmadı. Razılıq verdi. Məsuliyyəti üzərimə götürüb onu veriliş otağına dəvət elədim. Pianonun dilləri səsləndi. Bir-birinin dalısınca gözəl oyun havaları dalgalandı. Beləliklə, boş qalan yer doldu. Bu yadım-

dadır ki, telefon bir neçə dəfə zəng çaldı. Pianoçunun kim olduğunu soruştular. Razi qaldıqlarını bildirdilər.

Mən işə gecikənləri, cavan olmağıma baxmayaraq ərkyana danlardım. Lakin bir gün özüm gecikdim. Mənim də günahım üzündən beş dəqiqə radio danışmadı. Rəsmi surətdə mənə töhmət verib elanlar lövhəsindən asdılar. Günahımı dərk eləmək əvəzinə, incidim, sabahdan işə gəlmədim. Beləliklə, mənim radioda işləməyimə son qoyuldu və mən, o zamanın gənc şairi vaxtımlı tamamilə ədəbiyyata verməyə başladım.

fevral 1968

Qubad Qasımov

teatrşünas

Məmməd Səid Ordubadi... Yox, bizim onu bu cür adlandırmağımız rəsmiyyətçilik olardı, yəni Ordubadını yaxından tanıyanlar, ədiblə sıx əlaqədə olanlar, işgüzar əməkdaşlıq və səmimi dostluq edənlər onu sadəcə olaraq "Səid" deyə çağırardılar.

20-ci illərin ortalarından başlayaraq ömürlərinin sonunadək onu, necə deyərlər, gözlərimin qabağında:

- Səid! - deyib Üzeyir çağırmışdı.

- Səid! - deyib Müslüm səsləmişdi.

Mən radio qəzeti redaksiyasının buraxılış redaktoru idim. Redaksiyanın işçiləri sayca az, radio verilişləri isə çox idi. Verilişlərə material hazırlamaqdə ağırlıq redaksiyanın tərcüməçisi Məmməd Arif Dadaşzadənin və özünün duzlu felyetonları ilə bize kömək edən Məmməd Səid Ordubadının üzərinə düşürdü. Redaksiyaya gələn məktublar, yerlərdən alınan müxtəlif yazılar əsasında Məmməd Səid demək olar ki, hər veriliş üçün felyeton qələmə alardı. Onun felyetonları məzmunlu, maraqlı olub kəskin tənqidi səciyyə daşıyırı.

...Belə bir faktı yaxşı xatırlayıram: radio dinləyicilərinin biri öz məktubunda yazmışdı ki, Bakının yuxarı məhəlləsində Məsmə xala adlı bir qadın öz yeniyetmə qızını nişanlıyor, oğlandan cehizin hesabına hədiyyə alır, təzə nişanının cibi gücünə bir neçə ay yeyib-içir, sonra bir hiylə ilə sazişi pozur və yenidən adaxlı axtarır. Bu "peşə" ilə Məsmə xala məhəllələrində ad qazanmışdı.

Həmin faktı yazıya almaq, felyetonun şirin malı etmək Məmməd Səid üçün necə deyərlər, "halva" idi. Felyetonu günorta verilişinə daxil etməyi qərara aldıq. Bu verilişin xüsusiyyəti onda idi ki, o, zavod, fabrik və müəssisələrdəki iş fasilələrinə görə hər yarım saatdan bir iki dəfə təkrar olunurdu. Felyetonun təsiri özünü həmin gün göstərdi: günün ikinci yarısında belində xəncər, sinəsi kinlə, ağızı söyüslü bir bigiburma redaksiya otağına səs-küylə

daxil oldu. Onun arxasında da qara çarşaba bürünmüş iki qadın - biri qoca, biri cavan - gəlib qapının astanasında dayandılar.

- Hanı o... Mənim bacımı biabır edən! Çıxsın qabağıma (əlini xəncərinə çəkib biglərini bura-bura), ciyərini töküm yere!

Nə qışqırıq, nə söyüş nə də xəncər redaksiya işçilərini qorxutmadı. Bu bigiburmanı sakitləşdirdik, qoca arvadın Məsmə xala, cavanın isə onun qızı olduğunu müəyyənləşdirdik və redaksiyaya gələn məktubdakı faktları bir-bir aydınlaşdırıldıq.

"Qonaqlarımızı" razı edib yola saldıq. Ancaq Məsmə xala qapıdan çıxar-çixmaz üzünü bizə tutub xahiş etdi:

- Ana balası, o radioya de ki, ağızını yumsun, artıq- əskik danışmasın.

Köhnəliyə, avamlığa, möhtəkirliyə, mənəvi çirkinliyə qarşı kəskin mübarizə aparan Məmməd Səidin iti qələmi, sarsıcı sözləri öz təsir gücünü gündən-günə artırırdı. Yadimdadır, çadra əleyhinə geniş təbligat aparılırdı. Mətbuat və radio vasitəsilə nümunə göstərən qabaqcıl qadınların adı çəkilirdi, avam, patriarchal düşüncəli kişilər kəskin tənqid atəşinə tutulurdu. Dinləyicilərimizdən aldığımız məktubların birində deyilirdi ki, partiya üzvü A. öz qadınına çadrasız evdən bayira buraxmir. Bu faktı Səid dərhal qələmə aldı və böyük ustalıqla yazılmış felyeton bu dəfə də günorta verilişinə daxil edildi. Tənqidə tutulmuş həmin şəxs arvadı ilə Sabir adına bağdan keçərkən radio verilişini eşidir, hirslenir, arvadın başından çadranı çəkib əlindəki çantaya basır, onun qolundan tutub səhvən "Kommunist" qəzeti redaksiyasına götürür. O, içəri girər-girməz qışqıra-qışqıra arvadının çadra örtmədiyini sübut etməyə çalışıdı. Son dərəcə həyəcanlı halda çantasını masaya vuranda ağızı açıldı, çadra yərə sərildi və məsələ aydın oldu. Bu dəfə həmin qadın sözün həqiqi mənasında evinə çadrasız qayıtdı.

iyul 1972

Manaf Süleymanov

yazıcı

...O vaxtlar mürəkkəbi qurumayan əsərləri isti-isti radiodan eşidərdik çox vaxt. Mikayıl Müşfiq, Rəsul Rza, Əhməd Cavad, Mikayıl Rzaquluzadə, daha sonralar Nigar xanım, daha kimlər, kimlər... Deyirlər, şerlər, çıxışlar bəzən elə radionun sıfəri ilə də yazılırdı.

Müşfiqin çox ecazkar səslə, xüsusi vəcdlə şer söyləməyi vardi. Onun öz səsində şerini bir dəfə dinləyəndən sonra heç oxumaq istəmirdin. Çünkü oxuduğun şerdə Müşfiqin öz ilhamı, öz nəfəsi, öz od saçan ürəyi deyil, sadəcə gözəl tapılmış təşbehlər, mübalığələr, misraların fikirlə axıcılığı səni heyrətləndirirdi, Müşfiq ifası adamı tamam-kamal ovsunlayırdı. Misal üçün, Müşfiqin "Duyğu yarpaqları" 1937-ci ildə aprelin 18-də "Ədəbiyyat" qəzetində işiq üzü görmüşdü. Amma mən həmin şeri 36-cı ilin payızında Müşfiqin öz dilindən radioda eşitmışdım və bu iki təsir bir-biri ilə heç müqayisəyə də gəlməz. Bir də o illər hamiya bəllidir ki, xatalı illər idi. Adamı bir sözündən ötrü Sibirə göndərildilər. Cavidi, Cavadı, Yusif Vəziri, Sanılını, Seyid Hüseyni udan o illər ürəyi od-alovla dolu Müşfiqə də qənim kəsiləcəkmiş. Müşfiqin hədsiz istedadı onun özünə düşmən idi. Yoxsa, o gənc aşığı "sovət ruhunda" kökləmək bəlkə də mümkün olardı. Müşfiqin "Gənc işçi" də çap olunan şerlərinə deyəsən qəzet redaktorları özləri bəzi düzəlişlər edir, onu "yeni həyat" la ayaqlaşmağa çağırırlar. Müşfiqsə bədahətən şer oxuyanda ağına, bozuna baxmırı. Ürəyinə gələnlər dilinə qonurdu radioda. Lensiz verilişlərin belə işi vardı. O vaxt elə bil şairlər, yazıçılar da mikrofon önünde lap ilhamlanırdılar. Bunun sonrakı xətasını çoxu heç gözə almırıdı...

may 1983

Tamara Gözəlova

1956-ci ildə televiziya diktoru

1954-cü ildə 190 №-li məktəbin VIII sinfində oxuyurdum. Ədəbiyyata xüsusi həvəsim vardi. Bu həvəsi məndə ədəbiyat müəlliməmiz Gültəkin Cabbarlı oyatmışdı. Mən onun təşkil etdiyi ədəbiyat dərnəyinə həvəslə gedirdim. Biz dərnəkdə bədii əsərləri müzakirə edir, müxtəlif dram əsərlərindən parçalar hazırlayırdıq. Bir dəfə Gültəkin müəllimə ilə məşğələyə orta yaşı bir kişi də gəlmışdı. Bu rejissor K.Kazimov idi. Gültəkin müəllimədən öyrəndik ki, rejissor "O olmasın, bu olsun" filmində Gülnaz rolunda çəkilmək üçün qızlar axtarır.

K.Kazimov həmin gün məşğələmizin gedişində iştirak etdi. Bizim çıxışlarımıza baxdı... Sonralar mən "O olmasın, bu olsun" filmində Gülnaz roluna çəkildim.

1955-ci ilin may ayı olardı. Bir dəfə dərsdən evə gələndə anam dedi ki, radiodan (onda hələ televiziya yox idi, ancaq televiziya qülləsi tikilmişdi) mənə zəng vurublar və sabah gəlməyi tapşırıblar.

Sabahı gün çox böyük maraq və təccübələ radioya gəldim. Burada öyrəndim ki, gələn il başlanacaq televiziya verilişləri üçün diktör müsabiqəsi keçirilir. O vaxt diktör hazırlayan heç bir məktəb yox idi. Bu sənət haqqında, xüsusilə də televiziya diktoru haqqında heç bir təsviyr mövcud deyildi. Televiziyyaya xüsusilə qadın diktörələri tələb olunurdu. Mən də bu yerə namizədlərdən biri idim. Rejissor K.Kazimovun təklifi ilə dəvət etmişdilər məni bu müsabiqəyə. Müsabiqədə iştirak edən çox deyildi. 5-6 nəfər olardı. Müsabiqə komissiyasının üzvləri Ənvər Əlibəyli, Seyfəddin Dağı, Rauf Kazimovski idi. Mənə bir rəsmi material verdilər. Oxudum. Tələffüzüm, oxunuş tərzim xoşlarına gəldi. Müsabiqədə mən və Nailə Mehdiyeva qalib gəldik.

Əvvəller bizim üçün çox çətin idi. Axı hər bir işin ilki, əvvəli çətin olur. Çətinliyi, başlayana qədərdir. Kimdən, haradan öyrənəcəyimizi bilmirdik. Düzdür, radionun diktörələri bizə öz məsləhətləri ilə kömək edirdilər. Lakin bütün bunlar kifayət deyildi. Düzünü desəm, bizdə

televiziya haqqında hələ heç bir anlayış da yox idi. Elə sadəcə olaraq bilirdik ki, vəzifəmiz kamera qarşısında nəyi isə oxumaqdan ibarətdir.

Nailə ilə mən ciddi çalışırdıq. Mən dərsdən sonra bütün boş vaxtlarımı televiziyyada keçirirdim. Rusca, Azərbaycanca, müxtəlif mətnlər oxuyur, çoxlu məşq edirdik.

Nəhayət, gözənlənilən gün - 1956-ci ilin 1 may günü çatdı. Necə həyəcan keçirdiyimi təsvir etməkdə acizəm. Öz-özümü sakitləşdirməyə çalışırdım, təskinlik verirdim. Fikirləşirdim ki, bu gün o birilərindən heç nə ilə fərqlənmir. Yenə də həmişəki kimi məşqlərdəki kimi sakitə keçib kameranın qarşısında oturacam və oxuyacağam. Ancaq təsəvvür edəndə ki, mənə bu gün yüzlərlə göz baxacaq, qorxu və həyəcandan ürəyim çırpinirdi.

Televiziyanın cəmi 2 otağı vardı. Bunlardan biri studiya idi. Bütün verilişlər, konsertlər buradan verilirdi. Konsertlər daha çox verilirdi.

Nailə ilə mən növbə ilə işləyirdik. Bir gün ərzində həm xəbərlər oxuyur, həm də uşaq verilişləri, həm ədəbi verilişlər aparır, konsert proqramlarını elan edirdik.

Getdikcə işimə öyrəşirdim. Daha kamera qarşısında sixilmirdim. Ancaq həmişə çəşmaqdan qorxurdum. Tezliklə sərbəst oxumağa da öyrəşdim.

Televiziya ilə bağlı xatırılrimi vərəqləyəndə həmişə istər-istəməz məşhur hind aktyoru və rejissoru Rac Kapurla olan görüşüm yadına düşür. Rac Kapur 1956-ci ildə Bakıda keçirilən festivalda iştirak etmək üçün buraya gəlmişdi. O, Azərbaycan televiziyasının da qonağı oldu. Məni görəndə dedi ki, mən artıq sizi tanıyorum. Sən demə, o, məni "O olmasın, bu olsun" filminə baxarkən görüb. Çox maraqlı, yaddaqlanıb oldu bu görüşümüz.

Daha nə deyə bilərəm sizə? Bilirsinizmi, çox şeylər dəqiqliyi ilə yadında qalmayıb mənim. Bu, yəqin ki, o vaxt yaşımlın azlığı ilə izah olunur. Bir də ki, çox keçib o vaxtdan, həm də az işlədim televiziyyada. 1956-ci ilin yayında instituta qəbul olundum. Bununla da mənim diktorluq fəaliyyətim sona çatdı.

aprel 1984

Sara Manafova

1957-ci ildə televiziya diktoru

Təsadüf gətirdi məni televiziyyaya, bir də maraq. O vaxt - 1957-ci ildə mən rəssamlıq məktəbində oxuyurdum. Evdə valideynlərim, məktəbdə müəllimlərim gələcəkdə istedadlı rəssam olacağımı inanırdılar. Çəkməyi çox sevirdim. Bir dəfə kinorejissor Arif Babayev məktəbimizə gəlmişdi. O, bir neçə rəfiqəmi, o cümlədən də məni yeni filmində sinaq çəkilişlərinə dəvət etdi. Beləliklə, mən "Qızmar günəş altında" filmində çəkildim.

Bir neçə aydan sonra təsadüf məni yenə də Arif Babayevlə görüşdü. O mənə xəbər verdi ki, televiziyyada diktor yeri üçün müsabiqə keçirilir. Məsləhət gördü ki, bəxtimi sınavım. Həm də yaman həvəsləndirdi məni.

17 yaşım yenicə tamam olmuşdu. Həyatımın qaynar, hər şeylə, xüsusilə yeniliklərlə maraqlanan bir dövrünü keçirirdim. Bu dövrün ən böyük yeniliyi isə televiziya idi. Kiçik qutulara adamların necə "yerləşmələri" hamını təəccübləndirdi. Televiziyyada çıxış edənlərə qeyri-adi, başqa planetin adamları kimi baxırdılar. Mən də onların sırasında idim.

Evdə heç kimə heç nə bildirmədən televiziyyaya gəldim. Məni çox güllerüzlə qarşılıdlılar. Müsabiqə üçün gün təyin etdilər. Həmin gün necə həyəcan keçirdiyim indi də yadımdadır. Növbə mənə çatanda fikirləşdim ki heç nə oxuya bilməyəcəyəm. Cəsarətsiz addımlarla içəri girdim. Münsiflər heyətinin stolu arxasında sədr Teymur Elçin, buraxılış şöbəsinin redaktoru Tofiq Axundov, rejissor Arif Babayev oturmuşdular. Arif Babyevi görəndə bir az toxmadım. Mənə verdikləri rəsmi materialı inamlı əlimə aldım və oxudum. Bir neçə gündən sonra isə əmrimi verdilər...

Yenicə fəaliyyətə başlayan televiziyyaya radionun, xüsusilə radio diktorlarının çox böyük köməyi dəyirdi. Aydın Qaradağlı, Fatma Cabbarova, Nizami Məmmədov biz televiziya diktorlarının yaxın məsləhətçiləri, köməkçiləri idilər.

Efirə çıxacağım gün gəlib çatdı. Televiziya ilə Çaykovskinin

simfonik orkestr üçün konserti verilməli idi. Nömrələri mən elan etməli idim. Bir neçə gün əvvəl bütün konsert programını əzberləmişdim. Məndə belə bir hiss əmələ gəlmışdı ki, kağıza baxsam o dəqiqə çəşəcəğam. Mikrofonun arxasında oturanda, çox təəccübülu da olsa qorxmadım. Özümdə inam, cəsarət duydum. Sərbəst şəkildə danışmağa başladım. Bu, mənim debütüm idi. 1957-ci ilin dekabr günü heç vaxt yadımdan çıxmayacaq...

İndiki televiziya ilə müqayisədə imkanlarımız həddindən artıq məhdud idi. Bu verilişlər balaca bir studiyadan verilirdi. 10-15 nəfər müsiqiçi də oturanda burada heç tərpənmək olmurdu. Əvvəlcə mən konsert nömrəsini elan edirdim. Sonra operator çalanları göstərirdi. Mən kamerasının qabağından qaçıb bir qıraqda dururdum. Musiqi nömrəsi bitən kimi yenidən operator məni göstərirdi. Aparıcısı olduğum "Qardaş sovet respublikalarında", "Ədəbiyyat və incəsənət" televiziya jurnalı, "Məktəblilər saatı", "Hər şeyi bilmək istəyənlər klubu" verilişləri yaxşı yadımdadır. Çox çalışırdı ki, verilişlər maraqlı olsun.

Mən il yarım Azərbaycan televiziyasının yeganə qadın diktoru oldum. Sonralar televiziyyaya yeni bir diktör də qəbul edildi. Bu, Rəna Nəsirova idi. Ancaq o, çox az işlədi mənimlə. Letuçkalarda verilişlərin səviyyəsi ilə bərabər, diktorların işi də müzakirə edilirdi.

Bütün şəhər mənim tanışma çevrilmişdi. Küçədə, avtobusda, trolleybusda, kinoda hamı mənimlə mehribanlıqla salamlashırdı. Mənə maraq və təəccübə baxırdılar. Uşaqlar mənə yaxın gəlib əllərini mənə vurub qaçırdılar. Bilmək istəyirdilər də, görək mən doğrudan da adamamı. Bütün bunlar qəribə gəldirdi mənə. Sonralar öyrəndim buna. Hələ bir desəniz, fəxr də elərdim bununla.

1959-cu ilin yayında məzuniyyət götürüb Moskvaya gəldim. Rəssamlıq Akademiyasına qəbul olundum. Dərslər oktyabrın 1-də başlamalı idi. Bakıya qayıdan kimi televiziyyaya gəldim. Sədr Teymur Elçin mənim gedişimlə heç cür razılaşa bilmirdi. Məni əvəz edəcək bir adam yox idi. Həm də mən onlara, onlar mənə elə öyrəşmişdik ki. Ancaq getmək lazımdı. Özü də tezliklə. Bütün sent-yabrı, oktyabri hər gün səhər işdən azad olunacağımı eşitmək arzusu ilə gəlir, heç bir yenilik görmür, bütün günü verilişləri aparıb evə qayıdırımdı. Ənvər Əlibəyli söz verdi ki, yeni qadın diktoru tapan kimi məni azad edəcək. Diktör isə tapılmırıldı. Oktyabrın 29-da işdən azad olundum...

may 1985

Əlavə - 3

Azərbaycanın görkəmli şəxsiyyətləri radio və televiziya haqqında

- Müslüm Maqomayev
- Məmməd Səid Ordubadi
- Üzeyir Hacıbəyov
- Mehdi Hüseyn
- Abdulla Şaiq
- Ələsgər Ələkbərov
- Mehdi Məmmədov
- Fikrət Əmirov
- Rəsul Rza
- Niyazi
- Bəxtiyar Vahabzadə
- Anar

Azərbaycan radiosunun beşiyi başında dayananlar:
Ü.Hacıbəyov, M.Maqomayev (ön cərgədə),
H.Terequlov və H.Sarabski (axada)

Müslüm Maqomayev

Düzungün yoldayıq

İndi bizim notla çalan orkestrimiz var. Nə konservatoriyada, nə də başqa müəssisələrdə, Azərbaycan konsert birliyində Dövlət Şərq orkestrinin artıq 5 ildən bəri mövcudluğuna baxmayaraq, hələ belə şey etməyiblər. Belə hesab edirik ki, bu, musiqi sahəsində siyasi əhəmiyyətli addımdır. Bəlkə də bu sahədə həm məsələnin elmi tərəfini dəqiqləşdirmək mənasında, həm də musiqi alətlərinin rekonstruksiya baxımından hələ çox axtarışlar aparmaq lazımdır. Ancaq bir şey şübhəsizdir ki, biz həm repertuarda, həm də onun harmoniya istiqamətində işlənməsində sxolastikanı, dərğunluğunu aradan qaldırmaq kimi düzgün bir yoldayıq.

fevral 1933-cü il

Məmməd Səid Ordubadi

Radio teatri inkişafda

"Bakı radiosunun neçə illərdən bəridir ki, maraqlı proqramlar hazırlayan Dram redaksiyası... Azərbaycan Büyük Akademik Teatrının ən yaxşı tamaşalarını efirə verməyə başlamışdır. "Hamlet", "Boris Qodunov", "1905-ci ildə", "Özgə uşağı", "Yaşar", "Sevil", "Hacı Qara", "Dağılan tifaq" və s. tamaşalar artıq mikrofon qarşısında səslənmişdir... Kolxozçu dinləyicilər həcmə iri əsərlərin tamaşalarını böyük sevincə qarşılımışlar. Rayonlarda geniş səhnələr və aktyor qüvvəsi olmadığından böyük tamaşalar da hazırlanır. Azərbaycan kolxozçuları həmin əsərlərlə yalnız radio vasitəsilə tanış olmuşlar.

*"Qovorit SSSR" jurnalı,
mart 1935-ci il*

Üzeyir Hacıbəyov

İfaçıları düzgün seçməli

...Ən əvvəl radio özü bir sovet müəssisəsidir. Bunun müəyyən məqsədli, istiqamətli fəaliyyəti vardır. Hər kəs nə istəsə onu çalsı, pis oxuyub, pis oxumayanları tənqid etmək lazımlı deyil, yalnız Radiokomitetin rəhbərliyini tənqid etmək lazımdır.

Böyük tənqid odur ki, Radiokomitet musiqi verilişlərinə özü rəhbərlik etmir. Bu işə rəhbərlik edən çalanlar və oxuyanlar özləri olur.

...Mənim fikrim belədir: Radiokomitet elə etsin ki, öz rəhbərlik ixtiyarını icraçılara verməsin. Müəyyən yol göstərsin. Mən belə təklif edirəm: ifaçıları seçmək lazımdır - kimi radioya buraxmaq, kimi buraxmamaq. Birdəfəlik məclis qurub demək lazımdır ki, filankəsi mikrofona buraxmaq olar, ya yox. Bu obyektiv surətdə nəzərə alınınsın.

yanvar 1943-cü il

Mehdi Hüseyin

Dinləyicilərin tələbatı - ön plana

...Biz verilişlərimizi yalnız bir əsas üzrə qurmaliyiq - dinləyicilərin təlabatını ödəməli. İfaçılarımız yeni mahnları öyrənməli və onları yüksək keyfiyyətlə dinləyicilərimizə çatdırmalıdırlar.

Bir çox artistlər vardır ki, xalq yaradıcılığı adı ilə xalqla heç bir əlaqəsi olmayan mahnilar ifa edirlər. Siz bilirsiniz ki, ədəbiyyatda olduğu kimi, musiqi sahəsində də folklor vardır. Lakin yalandan xalqın adına yazılan şit və bayağı mahnilar qəti surətdə folklor deyil, bunları xalqın yaradıcılığı deyə qələmə verə bilmərik. Xalqın zövqünə doğrudan da uyğun gələn xalq yaradıcılığında həm dünyagörüşü, həm də xalqın özünəməxsus musiqi kulturası vardır. Bunlardan biz musiqi verilişlərində istifadə edəcəyik.

...Bütün sənət sahəsində olduğu kimi, musiqidə də kiçik və ya böyük əsər yoxdur. Pis əsər var, yaxşı əsər var. Kiçik şer gözəl də ola bilər, heç bir bədii əhəmiyyəti olmayan əsər də ola bilər. Buna görə də bizim kompazitorlarımızın kiçik həcmli əsərlərdən boyun qaçırması, yazmaq istəməməsi qəti surətdə düzgün deyil.

yanvar 1943-cü il

Abdulla Şaiq

Programları yaxşılaşdırmaq olar

Televiziya artıq həyatımıza daxil olan mədəni amillərdən biri olmuşdur. Onun xalqımızın tələblərinə cavab verə bilən bir səviyyəyə qalxması, televiziya idarəsinin rəhbərləri ilə əməkdaşlarından çox asılıdır.

Verilişləriniz texniki cəhətdən hələ tama-mılə təkmilləşməmişdir. Ekranda bəzən nəzərə çarpan tutqunluq, qeyri-müntəzəmlik, səsin titrəməsi halları televizor verilişlərinə daha çox ehtiyacı olan mənim kimi qocaları çox narahat edir. Bunlar, yəqin ki, müvəqqəti hallardır. Bizim mütəxəssislər işə get-gedə iyiyələndikcə, belə kəsirlər aradan qalxacaqdır.

... Verilişlərinizin programlarını da, əlbəttə, yaxşılaşdırmaq olar. Mənim fikrimcə verilişlərinizdə xalqımızın milli nailiy-yətlərini nümayiş etdirən cəhətlərə daha çox yer vermək lazımdır. Azərbaycan xalqını, eləcə də respublikamızda yaşayan başqa xalqları qədim tariximiz və ədəbiyyatımızla, incəsənətimizlə, elmi nailiyyətlərimizlə tanış etməkdə televiziya ən gözəl bir vasitədir. Belə olmasa, bizim televiziya simasını və mənasını itirər, qarşısında duran vəzifələrdən birini yerinə yetirə bilməz.

dekabr 1956

Ələskər Ələkbərov

Yaşasın radio!

Mənə elə gəldirdi ki, teatrda həyat əbədidir.
Amma onun sonsuz olduğuna, heç zaman
tükənməyəcəyinə yalnız radioda tamaşalar
lentə alınan zamandan inanmağa başladım.
Doğrudan da radio lentləri bizim səhnə sənətimizə ölməzlik bəxş
etdi.

Mən radiodakı rollarımı kinodan da artıq qiymətləndirirəm.
Çünki radionu hər kəs hər an dinləyə bilir. Filmə baxmaq
üçünsə mütləq kino-teatra getmək gərəkdir. "Vaqif"i radio üçün
yazanda hər sözün üstündə o qədər əsərdik ki... Axı bu tama-
şanın sabahı olmayacaqdı ki, o oyununla bu günü səhvləri,
yanlış bir mızanı təzələyib, qələti düzəltmiş olasan. Lent yazısının
belə bir ecazkar qüvvəsi və xofu olduğunu məhz radiodakı
tamaşalarda duydum. Yaşasın, bizi, sənətimizi, teatramızı, səh-
nəmizi yaşıdan radio.

iyul 1958

Mehdi Məmmədov

Söz sərdabəsi - radio

Teatr insan şüruruna bilavasitə nüfuz etməyə qadir olan, mənəviyyatı saflasdırı, onu maddiyətdən ayırib ruhi aləmin gözəlliklərinə dəvət edən müqəddəs bir məkan olmaqla yanaşı, həm də seçmə insanları özünə cəlb edən, estetik-mənəvi aləmin qapılarını açmağa özü cəhd göstərən, zəngin estetik zövqə və etik görüşlərə malik olan insanların qiymətləndirə bildiyi bir məkandır. Amma "Əlahəzərət Teatr"ın da baş əyə biləcəyi, təslim edildiyi daha yüksək, daha ali bir mərtəbəyə ucalmış məkan var - Dövlət Radiomuz! Çünkü burda "zəng çalınanda", pərdə açılında, rejissorun ürəyi həyəcanla döyünmür ki, görəsən tamaşa salonu ağıznacan doludur, ya yox?! Burdan, bu yüksək tribunadan söylənilənlər "tamaşa salonu"nun əsiri deyil, əksinə, ucsuz-bucaqsız dinləyici auditoriyasını özünə ram edən, hər bir insanın evinə, mənzilinə, idarəsinə, ən başlıcası isə ürəyinə ünvanlanan söz sərdabəsidir - Radio. Odur ki, mən səhnədə oynanan, quruluş verdiyim, dəyərləndirdiyim bir çox tamaşaların yenidən radioda ləntə alınaraq səsləndirilməsini hədsiz qiymətləndirirəm. Bu mənim üçün, sənətim üçün əvəzsiz bir nemətdir ki, hardasa, lap ucqarlarda, heç teatra bəlkə də ömrü boyu yolu düşməyəcək birisi bizim aktyorların gözəl ifasında Hüseyn Cəvidi, Şekspirin dinləyir, qəhrəmanları ilə bərabər ağlayıb-gülə bilir. Zənnimcə, estetik zövqün yüksəldilməsində bundan böyük xidmət ola bilməz.

mart 1969

Fikrət Əmirov

İfaçılıq və tələbkarlıq

Azərbaycan radio və televiziyasının xoru 30 ilə yaxındır ki. yaranıb. Şübhəsiz xeyli vaxt da xor kapellası Azərbaycan xor musiqisinin yegana təbliğatçısı olmuş və dinləyicilərimizin rəğbətini qazanmışdır. Bu iki kollektivin inkişafı üçün onların işində biz bəzi məsələləri gərek aydınlaşdırıraq. Kapella - akademik üslub, mürəkkəb, polifonik, klassik və müasir əsərlərin əsas ifaçısı olmalıdır. Radionun xoru isə əsasən xalq musiqisinin yenidən, ehtiyatla, məhəbbətlə işlənmiş nümunələrini, bəstəkarlarımızın bu səpgidə yazdıqları əsərləri ifa etsə, öz profilini məncə, düzgün müəyyənləşdirmiş olar. Beləliklə, akademik profili Azərbaycan kapellası ilə bu kollektiv bir-birini bir növ tamamlayır.

Radio və televiziya xoru kollektivinin tərkibində sənətkarlıq səviyyəsi, səs qabiliyyəti bir-birinə uyğun gəlməyən ifaçılar az deyil və bu ifada da pərakəndəlik yaradır, vahid bir ahəngin saxlanmasında çətinlik törədir. Bu, acı olsa da həqiqətdir.

Xalq çalğı alətləri orkestrinə 30 ildən artıqdır ki, hörmətli bəstəkarımız Səid Rüstəmov başçılıq edir. Kollektivin fəaliyyətində son zamanlar yaranmış bir canlanmanın görməmək olmaz. Nəhayət, pult arxasına cavan bir drijor qalxdı. Özü də mənim fikrimcə, istedadlı bir drijor: Nəriman Əzimov.

Bu kollektivin ifa xəritəsi, təəssüf ki, yalnız radio və televiziya binasıdır. Qəribədir, belə orijinal tərkibli, not sistemli Milli orkestri nəyə görə qardaş respublikaların xalqlarına və hətta deyərdim ki, dünya xalqlarına tanıtdırmaq üçün təşəbbüs

göstərmirik? Bir sözlə, orkestr yaradıcılıq səyahətinə çıxmalıdır.

Respublikamızda iki estrada kollektivi var: biri dövlət estrada orkestri, o biri Azərbaycan radio və televiziyasının estrada ansamblıdır. Biz istərdik ki, estrada kollektivləri, hər şeydən qabaq Azərbaycan estrada musiqisinin təbliğatçıları olsunlar. Təəssüf ki, onlar Azərbaycan musiqisi adına ifa etdikləri əsəri bəzən elə kökə salırlar ki, bilmirsən: Azərbaycan, yoxsa əcnəbi musiqisidir.

...Axır vaxtlarda yeni profili, özünəməxsus ahəngi, repertuarı, ifaçılıq xüsusiyyəti və s. məziyyətləri olan xalq çalğı alətləri tərkibli ansambllar da yaranmışdır. Qocaman musiqiçimiz Əhməd Bakıxanovun, istedadlı tarzən Əhsən Dadaşovun rəhbərlik etdikləri ansambilları nəzərdə tuturam.

Azərbaycan radio və televiziyasının bu iki çalğı alətləri ansamblı və bu profildə yaranacaq hər hansı ansambl, tərkibini artırmaq həvəsinə düşməməlidir. Çalışmalıdır ki, xalq musiqisinin fotosəklini çəkməsin, onun üzərində bir zərgər kimi ince yaradıcılıq işi aparsın. Onların repertuarlarını, əsasən, xalqımızın musiqi miniatürlərini müasir dinləyicilərin zövqünü oxşaya biləcək bir bəstəkar qələmi ilə cılalamaq lazımdır. Əlbəttə, bu heç də musiqi folkloru əsərlərinin orijinallığını təhrif hesabına yox, ehtiyatla bərpa etmək, tamamlamaq hesabına olmalıdır. Xalq yaradıcılığından müasir dövrə uyğun istifadə etmək zərurəti barədə zəmanəmizin məşhur filosof sənətkarı Nazim Hikmətin fikrini xatırlamaq istərdim. O, nağıllarda belə, bu gün uşaq üçün də sadəlövh görünən söhbətləri ağlabatan şəkildə dəyişməyi nəinki məsləhət görür, hətta vacib bilirdi.

iyul 1971

Rəsul Rza

Adamları böyük mədəniyyətə qovuşdurmaq lazımdır

Bakı televiziyasında adətən belə olur: rubrikalar var - "Beş dəqiqə poeziya", "On dəqiqə poeziya". Ekrana işıqlanır və biz cərgə ilə əyləşmiş bir neçə adamı görürük. Onlardan biri deyir ki, burada filan-filan şairlər toplaşış və öz şerlərini oxumaq üçün sözü onlardan birinə veririk. Sonra növbə ilə ikincisi, üçüncüsü şerlərinini oxuyur. Bəzən veriliş çox darixdirci olur. Çünkü bütün şerlər bir-birinə bənzəyir. Gözünü yumsan, adama elə gəlir ki, onların hamisini bir nəfər yazmışdır.

...Burada əlbəttə, poeziya da günahkardır. Ancaq bizim poeziyaya bələd ola-ola maraqlı və bir-birinə bənzəməyən adamlar tapmaq olar. Televiziyyada seçmə bacarığı xeyli dərəcədə verilişin müvəffəqiyyətini, yaxud uğursuzluğun müəyyən edir. Və mən bir məsələdə də əminəm: hər şer televiziya üçün deyil. Kitabda şeri bir dəfə, iki dəfə, üç dəfə oxuya bilərəm, ayrıca bir sətirə diqqət yetirə bilərəm, təzədən başlanğıca qayıda bilərəm. Şerin ətrafında düşüncəyə dalmağa, onu anlamağa və hər sətri qiymətləndirməyə mənim imkanım var. Televizordan isə bu bir dəfə olur. Deməli, şerlər mənasına və ifadə tərzinə görə anlaşıqlı olmalıdır. Mən demirəm ki, onlar mənasına və ifadə tərzinə görə anlaşıqlı olmalıdır. Mən demirəm ki, onlar primitiv yazılmalıdır, bilirsiniz ki, bu sözdən və onunla bağlı nə varsa hamisindən zəhləm gedir. Lakin şer mənaca daha şəffaf, məzmunca aydın olmalıdır. Axı, televiziya ani əks-əlaqədən

məhrumdur. Televiziya tamaşaçısı poeziya gecələrində olduğu kimi öz suallarını da sizə birbaşa verə bilmir.

...Şeri şer xətrinə oxumaq mənəsizdir. Poetik rubrikaları adlarla yüklemək o qədər də məsləhət deyil. Ən yaxşısı bu dəfə bir şairə, gələn dəfə başqasına imkan vermək lazımdır. Axı, televiziyanın vaxt imkanı genişdir. Belə proqramlar vacibdir. Tutaq ki, bu ay biz Nazim Hikmət haqqında veriliş verməyə hazırlaşırıq. Lakin şerlərin oxunuşundan əvvəl, qoy onun poeziyasını sevənlərdən birisi qısaca (yaxud lap geniş) danışın ki, o nəyə görə bu şairin şerlərini sevib, şerlərin nə kimi xüsusiyyəti var, nəyə görə bu şerlər ildən-ilə daha gur və nikbin səslənir. Əgər o, şerlər haqqında ümumi şəkildə yox, özü başa düşdüyü kimi danışarsa, bu, adamlara sonra artistlərin, yaxud şair-tərcüməçilərin oxunuşunda həmin şeirləri "kəşf" etməyə köməklik edər.

Mənə elə gəlir ki, televiziya verilişlərinin vəzifəsi zövqü axsayan kütlənin arxasında getmək yox, onun bu zövqünü tədrisən inkişaf etdirib qaldırmaqdan ibarətdir. Bu iş vaxt, səbr tələb edir, qəfil addım, əksinə adamları ekrandan uzaqlaşdırı bilər. Bütün istiqamətlər, silsilələr, rubrikalar üzrə verilişlərlə tamaşaçının səviyyəsini artırmaq lazımdır. Bədii verilişlər hazırlanarkən bu prinsipə daim əməl olunmalıdır. Ancaq hərdən əyləncəli proqramlara baxanda düşünürsən, necə də bayağılığa aparır. Əgər birdən televiziyyaya getsəniz, sizə o saat deyəcəklər ki, bu populyar verilişdir, filan qədər məktub almışıq. Lakin məktubları yazan adamların özlərini də böyük mədəniyyətə qovuşdurmaq lazımdır.

*"Naş druq - televidenie" məcmuəsindən
mart 1978*

Niyazi

Verilişi yaxşı edən müəllifidir

Musiqinin yayılma radiusu çox genişdir. İnsanı onunla qovuşdurən əsas vasitələrdən biri də radiodur.

Mən respublika radiosunun bu istiqamətdəki fəaliyyətinin bəzi cəhətləri üzərində dayanmaq istəyirəm.

...Hər bazar günü radio dalğalarında Tofiq Quliyevin çox tanış bir melodiyası səslənir. Şövkət Ələkbərovanın yapışqlı səsi dinləyiciləri səmimi görüşlərə çağırır. Beləcə, dinləyicilərimiz, musiqisevərlərimiz sevimli verilişlərin, o cümlədən "Axşam görüşləri"nin efir səfərini səbirsizliklə gözləyirlər. Bəzən deyirlər ki, ekran, televiziya bizim günlərdə radionu üstələyib. Lakin "Axşam görüşləri" kimi faydalı verilişlərin gözəl nümunəsi sübut edir ki, bu fikirlə qətiyyən barışmaq olmaz. İndi dinləyici, tamaşaçı daha tələbkardır, onun intellekt səviyyəsi durmadan artır. Əgər bu səviyyəyə cavab verən və belə dinləyiciləri öz arda aparmağı bacaran proqramlar olarsa, şübhəsiz ki, onların öz sabit dinləyiciləri və pərəstişkarları da yaranacaqdır. "Axşam görüşləri" verilişinin indiki populyarlığı və dinləyici rəğbəti də təsadüfi deyil.

Bu ilk növbədə verilişin daimi müəllifi və aparıcısı Rafael Hüseynovun gərgin fəaliyyəti, fədakar axtarışları, həmişə orijinal ifadə vasitələri tapması ilə bağlıdır. Verilişi yaxşı edən müəllifidir. Başqa verilişlərə də qonaq olmuş ayrı-ayrı sənətkarlar Rafael Hüseynovla müsahib olanda sanki başqalaşırlar, daha söhbətcil olurlar, daha maraqlı təfərruatlardan bəhs edirlər. Çünkü

qarşılarda istedadlı, həssas, musiqimizin problemlerini və tarixini dərindən bilən bir şəxsiyyətin olması onlara əhəmiyyətli təsir göstərir və daha yaxşı açılmasına, sözün əsl mənasında ürəklərini boşaltmalarına meydān açır.

"Axşam görüşləri" hər həftə, deyərdim ki, milyonlarla dinləyicini müxtəlif ifaçılarla görüşdürür. Bəs verilişin "qonaqları" kimlərdir. Əlbəttə, siyahı çox böyükdür. Məsələn, Səfiəddin Urməvi, Əbdülləqədir Marağayı - XIII-XVI yüzillikdə professional Azərbaycan musiqisinin korifeyləri; Azərbaycanda xanəndəlik sənətinin inkişafında hədsiz xidmətlər göstərmiş Cabbar Qaryagdioğlu, Mirzə Məhəmmədhəsən, Şirvani, səsi vala köçürülmüş ilk qadın müğənnimiz Mirzə Güllər, həmçinin böyük ustadlar - Şəkili Ələsgər, Segah İsləm...

Soruşula bilər: bu gün, musiqimiz dünya şöhrəti qazandığı bir vaxtda, xalq musiqi mədəniyyətimizin uzaq keçmişdəki və yaxud hətta dünənki elçilərini bir daha xatırlamağa ehtiyac var mı? Var və böyük bir ehtiyac var. Niyə? Ən əvvəl ona görə ki, əslində bu gündü uğurlarımızın kökü, özülü məhz o keçmiş sənətkarların böyük sənət sevgisi və məharəti ilə qoyulub. Onların ömür tərzində və sənət yolunda bu gündü ifaçıların öyrənməli olduqları nöqtələr, sirlər çoxdur. O keçmiş sənətkarların bir qisminin səsi, nəğməsi qulaqlarda, dillərdə qalıb, sonralar isə vallarda həkk olub. "Axşam görüşləri" bax, bu istiqamətdə nəcib iş görür.

Bir çox müğənnilərlə "Axşam görüşləri"ndə aparılan söhbətlər orijinallığı, şablondan uzaqlığı, təbiiliyi və səmimiliyi ilə dinləyicini razi salır. Bu söhbətlərə qulaq asanlar sənətkarların daxili aləmini, xarakterlərini, ifaçılıq üslubunu bütün incəliyi ilə öyrənə bilirlər.

Azərbaycan musiqisində nəzəri cəlb edən ən mühüm məsələlərdən biri mahni problemidir. Mahni dilimizin güzgüsüdür. Dilimizin gözəlliklərini, zərifliklərini bariz şəkildə nümayiş etdirən bir natürmortdur. Mahni həyat yollarında bələdçimiz, sirdəsimiz, həyan və sevincimizdir. Xalq mahnlarına diqqət edin. Görün, üç-dörd dəqiqəlik bir əsərdə, məhdud çərçivə içərisində nə qədər dolğun obrazlar yaradılıb. Nə qədər dramatik

hadisələr təsvir edilib. "Qaçaq Nəbi" mahnisini yada salın. Ömrü boyu ədalətsizliyə, haqsızlığa qarşı mübarizə aparmış mətin xalq qəhrəmanının şərəfli, çətin, əzablarla dolu həyatı bir nəgmə içində nə qədər mükəmməl, nə qədər həssaslıqla vəsf edilib! Yaxud yada salın dramatizm dolu, böyük bir hekayətin süjeti ola biləcək "Apardı sellər Saranı" mahnisını.

Bəzən bir bəstəkarın 300, 400, 500 mahnisi olduğunu eşidirəm. Əlbəttə, o qədər yazmaq olar. Ancaq bunlar, adətən yaşamayan, ömürsüz mahnilardır. Mahni yazmaq çətin, çox çətin işdir. Gərgin zəhmət, xüsusu istedad tələb edən mahni yaradıcılığına yüngül münasibət acınacaqlı nəticələr doğurur. Mənçə, biz mahni sahəsində öz mübariz rolumuzu son vaxtlar bir qədər unutmuşuq. Nəticədə az ömürlü, ucuz, mənasız, bir-birinə bənzəyən mahnilar xeyli artıb.

Musiqimiz, milli, mədəni, mənəvi sərvətimizdir. Onun təbliği yolunda ardıcıl fəaliyyət göstərmək, saflığına, yad təsirlərdən qorunmasına çalışmaq hamımızın borcudur. Arzu edirəm ki, Azərbaycan radiosunun "Axşam görüşləri" verilişinin bu sahədəki işi də yeni tələblər səviyyəsində qurulsun, onun efir ömrü uzun və uğurlu olsun!

aprel 1984

Bəxtiyar Vahabzadə

Televiziya ədəbi taleyimda

Otuz yaşından üzü bəri milli televiziyanıza çox yaxın dost kimi yol gəlmışik. Ədəbi taleyimdə onun xidmətlərini heç nə ilə müqayisə edə bilmərəm. Qələmim qədər, bir çox hallarda isə qələmimdən artıq həyatım, dostum, sirdəşim olub. Hətta bir sıra əsərlərimin yaranmasına şərait yaradıb: onu nəzərdə tutub gərəkli mövzulara müraciət etmişəm. Mənə diktə etdiklərini ona qaytarmışam - o da aydın güzgümüz kimi ordan əks etdirib.

Milli televiziyanız maddi və mənəvi dəyərlərimizin mütləq sahibidir, nəyiniz varsa, göstərəni, dilə gətirəniz odur. Bu mənəvi güzgünü tozlanmağa, cəng atmağa, təhrif göstərməyə, gözəli eybəcər təqdim etməyə imkan verməyək. Kor-koranə təqlidçilik sahibinə həmişə məsxərəlik gətirib. Nə söz alış-verişində, nə geyimdə, milli nankorlara, özünü xorgörənlərə güzgü tutmayaq. Bu, bizim Milli güzgümüzdür! Başqalarını təqlid eləyə-eləyə əriyərək başqalaşanları, özlüyündən özgəyə çevrilənləri çox görmüşük. Açığı, belələrinə qarşı vaxtında tutarlı, iibrətgətiriçi mübarizə aparmadığımızdan çox şəyər itmişik. Gərəkli mənəvi dəyərlərimizi heç nədən gözdən salıb, yerinə gərəksiz şəyər gətirmişik. Dərya gedib dalğa qalıb. Dalğanın da gedib, yerində damla qalmasına qiymayaq. BİZ öz surətimizlə, öz səsimiz, öz izimizlə BİZİK! Televiziyanız bu mübarizədə ziyalılarımızın, vətənpərvərlərimizin müqəddəs kursusu kimi böyük işlər görə bilər. Və görməlidir!

fevral 1996

Anar

Ses ve söz yaddaşımız

Azərbaycan teleradiosu xalqımızın, cəmiyyətimizin həyatında da, şəxsən mənim həyatımda da, çox böyük rol oynayıb. Televiziya yaranmamışdan əvvəl xalqın, milletin maariflənməsində, əhaliyə yeniliklərin çatdırılmasında, dinləyicilərin bədii-estetik zövqünün formallaşmasında radiomuzun misilsiz xidmətləri var. Sonradan o vaxt radionun kiçik qardaşı adlandırılın televiziya meydana çıxdı və bu informasiya vasitələrinin gücü birə-beş artdı. Çünkü radiodan fərqli olaraq televiziya bütün bu yuxarıda deyilənləri həm də görüntü ilə çatdırı bilir. İndi bir neçə radio və televiziya kanalları fəaliyyət göstərdiyi zaman Azərbaycan Televiziya və Radio Qapalı Səhmdar Cəmiyyəti ən əski ənənələrə malik bir qurum kimi yenə də cəmiyyətin həyatında mühüm rol oynayır. Mənim həyatımda da radio və televiziyanın çox böyük rolü olub və var. Bir çox radio tamaşalarının, filmlərin ssenari müəllifi, 1961-62 və 1964-67-ci illərdə radioda əvvəl uşaq, sonra incəsənət şöbəsinin müdürü kimi çalışmışam. Bu dövrdə yaratdığımız "Axşam görüşləri" musiqili-əyləncəli veriliş bu günə qədər efirdə səslənir. Elə həmin illərdə "Səslər muzeyi" və "Tərcümə saatı" adlı verilişlər hazırladıq. Cəlil Məmmədquluzadənin "Ölülər", "Dəli yiğincəyi" və "Danabaş kəndinin məktəbi" pyeslərini radiotriologiya kimi hazırlayıb efirə verdik (rej. Tofiq İsmayılov). Radio və televiziyyada mənim çoxlu dostlarım işleyib və bəziləri indi də işleyir.

Dünya sürətlə dəyişir, texnologiyalar hər gün təzələnir. Amma bu prosesdə bizə daimi qalan bu radio və televiziyanın doğmaliğidir. Çünkü ekran-efir, xüsusən bizim nəsillər üçün, hər şeydən əvvəl, səs və görünü yaddaşıdır.

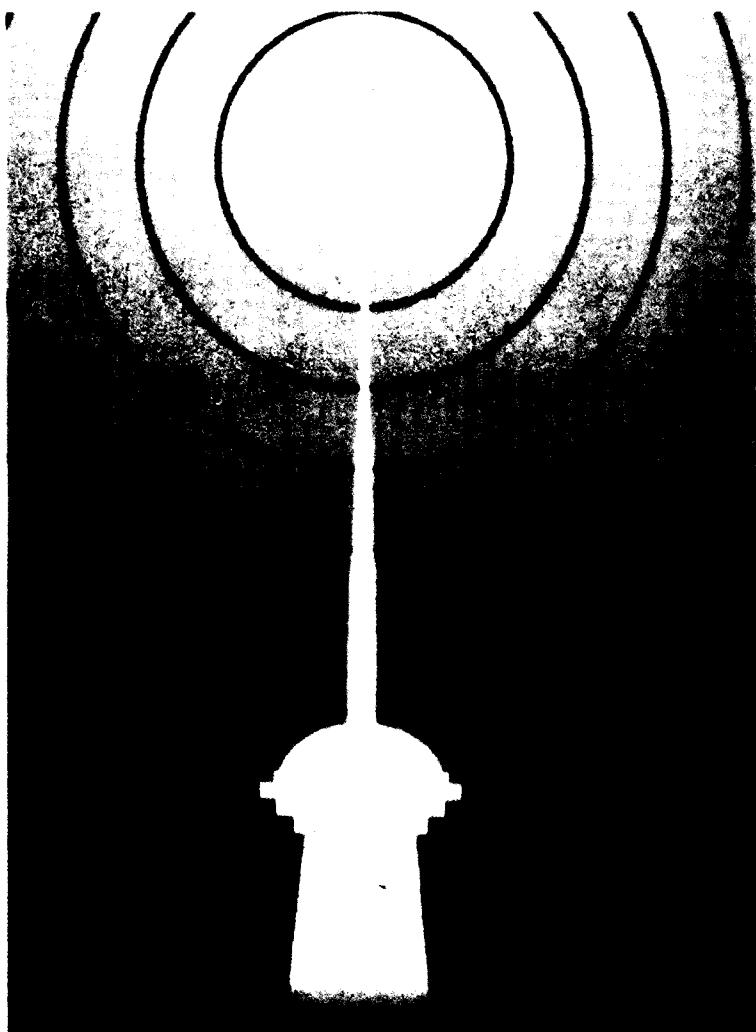

may 2005

ƏLAVƏ - 4

**Azərbaycan radiosu və
televiziyasının tarixinə dair xronika**

Radio: 1926-2006

Televiziya: 1956-2006

AZƏRBAYCAN RADIÖ VƏ TELEVİZYASININ TARİXİ XRONİKASI

- İyul 1918-ci il** Gəncədə ilk radiostansiya yaradılmışdır
- noyabr 1919-cu il** Azərbaycan Milli Məclisinin sədri Ə.Topçubaşov Eyfel qülləsindən Gəncə radiostansiyasına ilk teleqram göndərmişdir
- sentyabr 1923-cü il** Bakıda "Radio bürosu" yaradılmış və sınaq verilişlərinə başlanılmışdır
- noyabr 1924-cü il** Bakıda "Radionun dostları cəmiyyəti" yaradılmışdır.
- 22 aprel 1925-ci il** Azərbaycan XKS Bakıda bütün respublikaya xidmət edə biləcək radio verilişləri stansiyasının tikilməsi barədə qərar qəbul etmişdir.
- 16 dekabr 1925-ci il** Azərbaycan XKS və MİK-in birgə iclasında ölkədə radio quruculuğu işinin vəziyyəti müzakirə olunmuşdur.
- 6 noyabr 1926-ci il** Bakı radiosu müntəzəm yayımı başlamışdır.
- fevral 1927-ci il** Bakı Partiya Komitəsində şəhər Radio stansiyasının fəaliyyətinə həsr olunmuş ilk böyük müşavirə çağırılmışdır.
- 13 may 1928-ci il** Azərbaycan XKS radionun Əsasnaməsini təsdiq etmişdir.
- 7 noyabr 1928-ci il** Bakı stansiyası SSRİ miqyasında keçirilən radiosəsləşmədə ilk dəfə iştirak etmişdir.
- 1 dekabr 1928-ci il** Azərbaycan radiosunda fəhlə radiouniversiteti fəaliyyətə başlamışdır

oktyabr 1929-cu il	Müslüm Maqomayev Bakı radiosunun musiqi rəhbəri təyin olunmuşdur.
noyabr 1929-cu il	Radiostudiya Bakı Baş Poçt Teleqraf binasına köçmüşdür.
dekabr 1929-cu il	RV-8 radiostansiyası istifadəyə verilmişdir.
10 aprel 1931-ci il	Radioda ilk canlı reportaj yayımlanmışdır.
sentyabr 1931-ci il	Aktyorlardan və radio diktörlerindən ibarət "Radioteatr" qrupu yaradılmışdır.
aprel 1932-ci il	Radio yayımı orqanları MİK-dən alınaraq XKS-nin tabeliyinə verilmişdir.
5 iyul 1932-ci il	Azərbaycan MİK Radio yayımı üzrə Mərkəzi Komitə yaradılması barədə qərar qəbul etmişdir.
iyul 1932-ci il	Radioda ilk notlu Şərq çalğı alətləri orkestri yaradılmışdır.
avqust 1932-ci il	Radioqəzetlər ləğv edilmiş və onların əvəzinə "Son xəbərlər" bülletenləri efirə çıxmağa başlamışdır.
oktyabr 1932-ci il	Radioda İnformasiya redaksiyası yaradılmışdır.
5 may 1933-cü il	Azərbaycan XKS yanında Radiolaşdırma və Radio Verilişləri Komitəsi yaradılmışdır.
1935-ci il	Radionun strukturunda "Ədəbi-dram", "Kolxoζu radiosu", "Qızıl əsgər" və "Gənclər" redaksiyaları təşkil olunmuşdur.
23 mart 1936-ci il	Azərbaycan radiosu ilk dəfə Ümumittifaq musiqi festivalında iştirak etmişdir.

noyabr 1936-ci il	Bakıda 35 kilovat gücündə yeni radiostansiya işə salınmışdır.
dekabr 1937-ci il	Azərbaycan və Gürcüstan radioları arasında ilk program mübadiləsi aparılmışdır.
18 iyul 1938-ci il	Birinci çağrıış Azərbaycan SSR Ali Sovetinin ilk sessiyasının açılışı bütünlükdə radio ilə translyasiya edilmişdir.
avqust 1939-cu il	Nazirlər Soveti yanında Radiolaşdırma və Radio verilişləri komitəsi Radioinformasiya komitəsinə çevrilmişdir.
20 iyul 1941-ci il	Azərbaycan radiosunda türk və fars dillərdə verilişlər yayılmışa başlanılmışdır.
23 avqust 1942-ci il	Zaqafqaziya xalqlarının Tbilisidə keçirilən antifaşist mitinqi translyasiya edilmişdir.
18 yanvar 1943-cü il	Bakıda radio dinleyicilərinin konfransı keçirilmişdir.
17 iyul 1943-cü il	Azərbaycan K(b)P MK "Yerli rayon radio verilişləri haqqında" qərar qəbul etmişdir.
noyabr 1944-cu il	AK (b) P MK "Radio komitəsi bədii verilişlərinin yaxşılaşdırılması haqqında" qərar qəbul etmişdir.
2 may 1945-ci il	SSRİ XKS mayın 7-ni Radio günü elan etmişdir.
8 aprel 1946-ci il	Təbriz radiosu ilk dəfə Azərbaycan dilində yayına başlamışdır.
oktyabr 1949-cu il	Radioda maqnit lent yazısı tətbiq olunmuşdur.
mart 1950-ci il	Radioda xarici verilişlər idarəsi yaradılmışdır

noyabr 1951-ci il	Azərbaycan Radiosunun II programı yayına başlamışdır.
mart 1953-cü il	Radioinformasiya Komitəsi Mədəniyyət Nazirliyinin tabeliyinə verilmiş ve Mədəniyyət Nazirliyinin Radioinformasiya idarəsi adlandırılmışdır.
mart 1953-cü il	"Azadlıq" radiosu Azərbaycan dilində verilişlərə başlamışdır Bakıda Televiziya mərkəzinin təməli qoyulmuşdur.
2 sentyabr 1954-cü il	Azərbaycanda müntəzəm televiziya yayımı başlanılmışdır
14 fevral 1956-ci il	İlk diktörler ekrana çıxmışdır Ekranda ilk iri həcmli dram əsəri - "Şamdan bəy" tamaşasından parçalar göstərilmişdir.
1 may 1956-ci il	Televiziya və radio verilişlərinin həftəlik programı çap olunmağa başlamışdır.
iyul 1956-ci il	Radioinformasiya idarəesi və Bakı televiziya studiyası birləşdirilərək Azərbaycan SSR Nazirlər Soveti yanında Radio və Televiziya Verilişləri Komitəsi yaradılmışdır.
aprel 1957-ci il	İlk studiyadankənar veriliş - respublika stadionundan futbol oyunu translyasiya edilmişdir.
4 iyun 1957-ci il	Radio ərəb dilində verilişlərə başlamışdır.
9 iyul 1957-ci il	Televiziyyada gündüz verilişləri başlanılmışdır.
yanvar 1959-cu il	Televiziyyada "Günün yenilikləri" informasiya programı efirə çıxmışdır.
1 yanvar 1960-ci il	176
10 yanvar 1960-ci il	

29 yanvar 1960-ci il	Sov.İKP MK "Sovet radio verilişlərini yaxşılaşdırmaq haqqında" qərar qəbul etmişdir.
29 yanvar 1960-ci il	Sov.İKP MK "Sovet televiziyasını daha da inkişaf etdirmək haqqında" qərar qəbul etmişdir.
noyabr 1960-ci il	Bakı-Ağstafa radiorele xətti istifadəyə verilmişdir.
aprel 1961-ci il	Gəncə, Göyçay və Şuşada ötürücü stansiyalar işə düşməşdər.
oktyabr 1961-ci il	Respublika radiosunun 3-cü programı işə başlamışdır.
yanvar 1962-ci il	Azərbaycan televiziyasının II programı açılmışdır.
1 yanvar 1963-cü il	Azərbaycan televiziyası retranslyasiya stansiyaları vasitəsilə Mərkəzi Televiziyanın verilişlərini qəbul etməyə başlamışdır.
12 mart 1963-cü il	Naxçıvanda müntəzəm televiziya yayımı başlamışdır.
15 oktyabr 1964-cü il	"Araz" xəbərlər və musiqi programı efirə çıxmışdır.
13 iyun 1966-ci il	"Son xəbərlər" informasiya programı "Günün səsi" adı ilə efirə çıxmağa başlamışdır.
noyabr 1967-ci il	Televiziyanın əsas informasiya programı "Günün ekranı" adı ilə hər gün efirə çıxmağa başlamışdır.
22 aprel 1971-ci il	Azərbaycanda Mərkəzi Televiziyanın verilişləri rəngli təsvirdə qəbul olunmuşdur.
noyabr 1971-ci il	Azərbaycan televiziyası rəngli yayımı keçmişdir.
aprel 1972-ci il	Azərbaycan teleekranında ilk rəngli televiziya tamaşası göstərilmişdir.

aprel 1976-ci il	Azərbaycan televiziyasında "Səhər görüşləri" əyləncəli program efirə çıxmışdır.
dekabr 1977-ci il	Teleteatrın açılışı olmuşdur.
may 1979-cu il	Bakıda Ümumittifaq televiziya filimləri festivalı keçirilmişdir.
16 mart 1980-ci il	"İrana verilişlər" baş redaksiyasının tərkibindəki Azərbaycanca verilişlər hazırlayan şöbə ayrıca baş redaksiyaya çevrilmişdir.
may 1980-ci il	Bakıda televerilişlərin kosmik rabitə vəsitəsilə yayılmasına dair beynəlxalq konfrans keçirilmişdir.
oktyabr 1981-ci il	Bakı Dövlət Universitetində televiziya və radio jurnalistikası kafedrası yaradılmışdır.
iyul 1982-ci il	"Amerikanın səsi" radiosu Azərbaycan dilində verilişlərə başlamışdır.
aprel 1986-ci il	Dövlət Televiziya və Radio Verilişləri Komitəsində BDU-nun Televiziya və radio jurnalistikası kafedrasının filialı yaradılmışdır.
1 dekabr 1988-ci il	Rabitə Nazirliyində "Teleradio" istehsalat birliyi yaradılmışdır.
12 mart 1991-ci il	Dövlət Televiziya və Radio verilişləri Komitəsinin statusu dəyişdirilərək şirkətə çevrilmişdir.
sentyabr 1991-ci il	Radiojurnalistikaya dair Azərbaycan dilində ilk dərslik çapdan çıxmışdır.
9 mart 1992-ci il	ANS müstəqil yayım və media şirkəti təsis edilmişdir.
noyabr 1992-ci il	"Qərbi Avropa dillərində verilişlər" baş redaksiyası yaradılmışdır.

26 noyabr 1992-ci il	Azərbaycan Beynəlxalq Radiosu ingilis, fransız, alman və rus dillərində verilişlərə başlamışdır.
28 may 1994-cü il	Azərbaycanda ilk FM radiosu olan ANS CM yayımı başlamışdır.
15 oktyabr 1994-cü il	"Araz" radiostansiyasının 30 yaşı tamam olmuşdur.
27 noyabr 1994-cü il	"Sara" televiziya və radiosu efirə çıxmışdır.
30 noyabr 1994-cü il	Bi-Bi-Si radiosu Azərbaycan dilində verilişlərə başlamışdır.
12 oktyabr 1997-ci il	"Space" müstəqil televiziyası yayımı başlamışdır.
28 may 1998-ci il	"Azad Azərbaycan" radiosu efirə çıxmışdır.
1 iyun 1998-ci il	"Antenn" radiosu fəaliyyətə başlamışdır
25 iyun 1998-ci il	"Bürc FM" radiosu Azərbaycanda yayımına başlamışdır.
4 mart 1999-cu il	"106 FM" radiosu yaranmışdır.
2 iyun 1999-cu il	"Avropa+ Bakı" radiosu yayımı başlamışdır.
15 noyabr 1999-cu il	"Lider FM" radiosu efirə çıxmışdır.
1 sentyabr 2000-ci il	"Lider" televiziyası yayımı başlamışdır.
oktyabr 2001-ci il	"Space 104 FM" radiosu yayımı başlamışdır.
25 iyun 2002-ci il	"Televiziya və radio yayımı haqqında" Azərbaycan respublikasının Qanunu qəbul edilmişdir.
30 sentyabr 2002-ci il	"Azərbaycan Respublikasında Dövlət dili haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununa "Dövlət dilinin televiziya və radio

5 oktyabr 2002-ci il

25 dekabr 2002-ci il

dekabr 2002-ci il

23 aprel 2005-ci il

29 avqust 2005-ci il

25 dekabr 2005-ci il

1 yanvar 2006-ci il

10 yanvar 2006-ci il

yayımlarında işlenməsinə dair" Ayrıca maddə (maddə 6) salınmışdır.

Milli Televiziya və Radio Şurası yaradılmışdır.

"Azad Azərbaycan" televiziyası fəaliyyətə başlamışdır.

"Kino, televiziya və radio terminləri" izahlı lügəti çapdan çıxmışdır.

Azərbaycan Dövlət Televiziya və Radio Verilişləri şirkəti Qapalı səhmdar cəmiyyətə çevrilmişdir.

İctimai televiziya yayımı başlamışdır.

Televiziya jurnalistikasına dair Azərbaycan dilində ilk dərs vəsaiti çap olunmuşdur.

Azərbaycan radiosu 24 saat fasiləsiz yayımı başlamışdır.

İctimai radio efirə çıxmışdır.

MÜNDƏRİCAT

GİRİŞ	5
I HİSSƏ. Azərbaycan radiosu: efirdə addımlar	9
Azərbaycan radiosunun tarixindən.....	10
Danışır Bakı: ilk addımlar	12
Radio mühərribə illərində	40
Quruculuq illerinin radiosu	51
Müstəqilliyə doğru	57
II HİSSƏ. Azərbaycan televiziyasının tarixindən.....	67
Ekranın dolanbac yolları	68
Bakı studiyasının ilk addımları	72
Kütləvi verilişlər dövrü	80
80-ci illər: yeni üslub axtarışında	93
Müstəqillik dövrü: televiziyanın sinaq illəri	106
III HİSSƏ. Əlavələr	119
Radio və televiziyanın inkişaf tarixinə dair sənədlər	121
O günləri xatırlayarkən.....	141
Məmməd Arif	143
Məmməd Rahim	144
Qubad Qasımov	146
Manaf Süleymanov	148
Tamara Gözəlova	149
Sara Manafova	151
Azərbaycanın görkəmli şəxsiyyətləri televiziya və radio verilişləri haqqında	153
M.Maqomayev. Düzgün yoldayıq	155
M.S.Ordubadi. Radio teatrı inkişafda	156
Ü.Hacıbəyov. İfaçıları düzgün seçməli	157
M.Hüseyn. Dinləyicilərin tələbatı - ön plana	158

A.Şaiq. Proqramları yaxşılaşdırmaq olar	159
Ə.Ələkbərov. Yaşasın radio!	160
M.Məmmədov. Söz sərdabəsi - radio	161
F.Əmirov. İfaçılıq və tələbkarlıq.....	162
R.Rza. Adamları böyük mədəniyyətə qovuşdurmaq lazımdır	164
Niyazi. Verilişi yaxşı edən müəllifdir	166
B.Vahabzadə. Televiziya ədəbi taleyimdə	169
Anar. Səs və söz yaddaşımız	170
 Azərbaycan radiosu və televiziyanın tarixinə dair xronika	171

**Yalçın Əlizadə
Qulu Məhərrəmli**

*Azərbaycan efiri: tarix və müasirlik
Bakı – 2006*

**Ялчын Ализаде
Гулу Магеррамли**

*Азербайджанский эфир:
история и современность
Баку – 2006*

*Rəssami: Tale Məlik
Dizayner: Zahid Məmmədov
Nəşriyyat redaktoru: A. İlham
Kompyuter operatoru: Könül Əliyeva
Yiğilmağa verilib: 07.08.2006.
Çapa imzalanıb: 03.10.2006.
Şərti çap vərəqi 11,5. Sifariş № 453.
Kağız formatı 60x84 1/16. Tiraj 1000.*

---

*Kitab "Nurlan" nəşriyyat-poligrafiya müəssisəsində
hazır diapozitivlərdən çap olunmuşdur.
Direktor: prof. N.B.Məmmədli
E-mail: nurlan1959@yahoo.com
Tel: 497-16-32; 850-311-41-89
Ünvan: Bakı, İçərişəhər, 3-cü Maqomayev döngəsi 8/4.*